

Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwullu je Mätä Äni kitabanu

Mätä gwati uti dulba anni urnidu Yicu ndi ari ngwugwuji. Aji a Yicu ge'te ngwuru doo'ra dükäjäär ngwoo'ranu ngwüngün ngwanni ngwükäjäär je ngwuru 'dī na rom (12). Mätä gwullu gitab nggee ngge enggaci Ngwüyäwüd ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya. Ngwullu 'to ndi ari Yicu gwondaca ngwo'ra ngwükäjäär je ngwüngün ndi ari aar ele aar ondaci ngwüjü giyen 'dar aar gwuji Yicung (Mätä 28.20).

Gwädälü ndi ulli gwüngün dī'rīny de didi ngwūrīny ngwudi ngwügüürnä ngwanni ngwinggida gilinge ge gidi Yüjīb ganni gī'tüdi gu Yicu, ngwo're gidigüürnä diru deleny dani Däwüd na digüürnä dani Äbräyīm. Ngwuja'ri ngwanni gwondaja je ngwījīr ngwumbutu ndi eelle na enggaci gwanni gwenggaci Yicu ngwüjü. Mätä gwullu yomon yonyadu, “nunu aar mbuti yidi Deleny yanni yondaja ye ngwījīr.”

Mätä gwinggida Yicung ndi ari gwuru Deleny ngwuru 'to gwanni Gwubrutaar yelenya. Gwuru “Gījī gidi Däwüd” (Mätä 1.1), ngwuru “Deleny didi Ngwüyäwüd” (Mätä 2.2), na ngwuru “deleny danni dadi ru doo'ra ngwombaji ngwüjü ngwüngün” (Mätä 2.6). Mätä gwinggida yomonanu yonyadu giyeleny yidi Ngwaalu yanni

yima ji gito ndi Yicu (Mätä 4.17). Aar be ji 'to yani yeleny yidi Ngwaalu yanni ya'tina ju (Mätä 13.37–43). Anni ma Yicu ayi ngwü'di'rá, ngwondaci ngwo'ra ngwüngün ngwuje ci, “Yeleny 'dar kerala na gidiyängälü, yima aar nje ätäädä” (Mätä 28.18).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Ngwügüürnä na lingini gwudi Yicu Kirictu (1.1—2.23)
2. Yiiru yidi Yuwana Almamadan (3.1–12)
3. Nyinyi na idäji gwudi Yicu (3.13—4.11)
4. Yiiru yidi Yicu Jälil (4.12—18.35)
5. A Yicu ele Jälil ngwele Üräjälim (19.1—20.34)
6. Pi gwudi yeleny na gwudi yi'rany yidi Yicu (21.1—27.66)
7. 'Di'ri na 'täädälü gwudi Yicu (28.1–20)

Dimoo'ra didi ngwügüürnä ngwudi Yicu (Luka 3.23–28)

¹ Dimoo'ra didi ngwügüürnä ngwudi Yicu Kirictu giji gidi Däwüd gwuru giji gidi Äbräyim.

² Äbräyim gwanni gwülingiti Ijaaging na Ijaag gwanni gwülingiti Yagubing na Yagub gwanni gwülingiti Yäwüdängä je ngwenggen ngwe.

³ Na Yäwüdä gwanni gwülingiti Parijing na Jera ndi nanni gwani Tamar

na Parij gwanni gwülingiti Ajiruning. Na Ajirun gwanni gwülingiti Raming

⁴ na Ram gwanni gwülingiti Aminadabing na Aminadab gwanni gwülingiti Najuning, na Najun gwanni gwülingiti Jalimuning

⁵ na Jalimun gwanni gwülingiti Buwajing nanni
 gwüngün gwani Riyab
 na Buwaj gwanni gwülingiti Obeding nanni
 gwüngün gwani Rāwuj
 na Obed gwanni gwülingiti Yicing

⁶ na Yici gwanni gwülingiti Dāwüding gwuru
 deleny.

Na deleny dani Dāwüd gwanni gwülingiti
 Jilimaning nanni gwüngün gwäginä gwerre kur
 gani Uriya.

⁷ Na Jiliman gwanni gwülingiti Rabaaming
 na Rabaam gwanni gwülingiti Äbiyäng
 na Äbiyā gwanni gwülingiti Ajang.

⁸ Na Aja gwanni gwülingiti Yüjöpädäng.
 Na Yüjöpäd gwanni gwülingiti Yuraming
 na Yuram gwanni gwülingiti Yüjyäng

⁹ na Yüjyā gwanni gwülingiti Yujaming
 na Yujam gwanni gwülingiti Aajing
 na Aaj gwanni gwülingiti Äjäkiyäng.

¹⁰ Na Äjäkiyā gwanni gwülingiti Manajing
 na Manaji gwanni gwülingiti Amuning
 na Amun gwanni gwülingiti Yojoyang.

¹¹ Na Yojoya gwanni gwülingiti Yukinayang
 gwenggen gwe gaji ganni gima je ge güwän
 gegen apada ken gani Babil.

¹² Na anni ma aar ji ken gani Babil,
 a Yukinaya lengeta Jälätiling
 na Jälätil gwanni gwülingiti Jirubabiling.

¹³ Na Jirubabil gwanni gwülingiti Äbiyüding
 na Äbiyüd gwanni gwülingiti Aliyakiming
 na Aliyakim gwülingiti Ajuring.

¹⁴ Na Ajur gwanni gwülingiti Jädüging

na Jädüg gwanni gwülingiti Akiming
na Akim gwanni gwülingiti İliyüding.

¹⁵ Na İliyüd gwanni gwülingiti Aliyajiring
na Aliyajir gwanni gwülingiti Mataning
na Matan gwanni gwülingiti Yagubing.

¹⁶ Na Yagub gwanni gwülingiti Yüjibing gwanni
gwagu Märiyaming gwanni gwuma
gu Yicu lingini gwanni gwuma aar ci
Gwubrutar yelenya.*

¹⁷ A kimaad 'dar 'tu'tu ndi Äbräyim 'di
ngwobani ndi Däwüd, gimaad giru 'di na
kwo'rongo (14). Na ndi Däwüd 'di ngwobani
kaji ganni gima aar ge apada Ngwüyawüd ken
gani Babil, gimaad giru 'di na kwo'rongo (14).
Na gaji ganni gima ge Ngwüyawüd ji Babil 'di
ngwobani kaji gidi Yicu gwanni Gwubrutar
yelenya, gimaad giru 'di na kwo'rongo (14).

Lingini gwudi Yicu Kirictu
(Luka 2.1-7)

¹⁸ A be lingini gwudi Yicu Kirictu gwuru
no, gaji ganni gimina ge Yüjib gaga ndi nanni
gwüngün gwani Märiyam, a Märiyam mbujini
gwuma ji lari le la'tina acidu. Lari lindi
Ligi'rim le lanni Liju'ru. ¹⁹ A be Yüjib gwuru
dur düngün, gwuru diji didunalu ngwu'ti jadi
ndi 'taji Märiyamingalu nda gu ngwüji lenge.
Ngwuge'te yi'ral giliganu ndi ari ngwuge'te kay
nyim. ²⁰ A be anni mung iriyi yi'ral ngway nono,
a gi'rr gidi Ngwaalu 'tacialu dilingidu ngwuci,

* **1:16** 1.16 Ngwüriiny ngwani Kirictu Yigiriyanga, aar ani
Micaya Yibriyanga 'dün ngwani gwanni Gwubrutar yelenya.

“Gwani Yüjib giji gidi Däwüd, aa'ti yedeny ya ang eny ndi ape Märiyäming gwuru daw dunga. Ndi ari gwaju lari le lindi Ligir'im le lanni Liju'ru. ²¹ Gwadi lingeta giju ga ang ätäda ngwüriny ngwani Yicu, nunnu nginde gwuru gwadi gilängidiyi ngwüjü ngwüngün giyi'ral yegen yanni yiki.”

²² Yi'ral giyee 'dar yiju nunnu a ngwuja'ri ngwudi Deleny diru Ngwaalu äti ngwäyanü ngwanni ngwondaja ngwe dijir ndi ari, ²³ “Gu'taar gaji ga ji lari le ga lingeta giju giru dur ga aar ätäda ngwüriny ngwani Ämänäwil.” Ngwani, “Ngwaalu ngwo aar le.”

²⁴ Anni ma Yüjib 'di'rälü giyar, ngwärrü yi'ral gwani ngwuja'ri ngwanni ngwuma ngwe gi'rr gidi Deleny diru Ngwaalu ci. Ngwape Märiyäming nggwe ele 'dunu gwuru daw düngün. ²⁵ Aar 'ti be acidu 'di ngwulingeta giju giru dur ngwätäda ngwüriny ngwani Yicu.

2

Ila gwudi ngwoorta ngwudi yuurrum

¹ Anni ma Yicu lingini kündär gani Bidilam ngwaalu ngwani Yäwüdiyä, gaji ganni gimäti ge deleny dani Yirüdiy yelenya a ngwoorta ngwudi yuurrum anda gitäny gwe aar ilada kündär gani Üräjälim. ² Aar otaci ngwüjälü ndi ari, “Gwanni gwuru Deleny didi Ngwüyäwüd nggwo gwülinginä ne gwe? Nyii länggädi guurumu güngün gitäny, nyii be ilada ndi kwucalu yirku ye.”

³ Anni ma gu deleny dani Yirüdiŋ 'dingini no, a yin aw na ngwüji 'dar kündär gani Üräjälim. ⁴ Ngwurnida ngwur'dala 'dar ngwanni ngwuru ngweleny ngwudi ngwüji na ngwoorta ngwudi yobo gwüpäng ngwuje otacalu, "Gwanni Gwubrutar yelenya gwadi lingini ne gwe?"

⁵ Aar ci, "Gwadi lingini kündär gani Bidilam ngwaalu ngwani Yäwüdiyä, ndi ari ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwondaja je diŋir ngwaru nu,

⁶ 'A be nga gwani gündär gidi Bidilaming gidiyäng didi Yäwüdä,
a gwuru gu'ru gooko ngwelenyanu ngwudi Yäwüdä
ndi ari deleny de'te dadi 'tüdä 'dungunga
ngwuru doo'ra ngwombaji ngwüjü ngwüny
ngwudi Yijiräyil."

⁷ A be Yirüdiŋ urnidi ngworta ngwudi yurruum nyim ngwuje otacalu gaji ge ganni giju ge gurruum ganni gi'tädälü. ⁸ Ngwuje dinga aar ele kündär gani Bidilam ngwuje cani, "Indär ngaa utalu mama giŋi ge manari gima aang mbuja ngaa be o'ra nyii ondaci nyi ele 'to nyi kwucalu yirku ye."

⁹ Anni ma aar 'dingini gideleny, aar 'di'ri aar ele. A guurruum gele gänggädaär gitäny, ngwuje mädiniji 'di ngwele ngwüdünä ngwaalu ngwanni ngwuju gu giŋi. ¹⁰ Anni ma aar enggada gurruumu, aar jayanu gwulleny.

¹¹ Aar ele ngwu'dun aar engga giŋü nanni gwe gwüngün gwani Märiyäm. Aar jürbäjalü aar kwucalu yirku ye aar igitädä ngwürädälü ngwudi yu'rin yegen aar angidaci dab na yilun

na ngwuwa. ¹² A je be dilingid eny ngwuje girinya ndi ari aa'ti la o'raci delenya dani Yirüdiş, aar be 'di'ri ele gay ge gi'ter aar o're ken gegen.

Aar abra giji ge Mijir

¹³ Anni ma aar ele, a dilingid eny Yüjibing a gi'rr gidi Ngwaalu 'täcälü ngwuci, "'Di'rü nga ape nanning je giji ge aang abri aang ele ken gani Mijir ngaa gu ji 'di ang ondaca. Ndi ari deleny dani Yirüdiş dadi mini gijälü ngwu'rinye."

¹⁴ No ngwü'di'ri ngwape gijü na nanni gwüngün dilu de aar 'di'ri aar ele Mijir. ¹⁵ Nngu jalu ngenone 'di a Yirüdiş ayi. Yiru gu no ndi ari a ngwuja'ri äti ngwäyänü ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwondaja je dişir danni daru, "Äny gwurnida gijü güny ken gani Mijir."

¹⁶ Anni ma Yirüdiş lenge ndi ari gwuma ngwoorta ngwudi yurum nyortacanu, a güündä ape ngwukanu gwulleny ngwü'tüyä ngwuja'ri ndi ari aar 'rinye yijälü 'dar yanni yiru ngwur kündär gani Bidilam na yündär yanni yijacidaar ye. Yiji yanni yäti ngwüdläyü rom aar o'rada gwodan anaku 'dingining gu ngwoorta ngwudi yurum. ¹⁷ No a ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwaru ngwe Ärmiyä gwuru dişir aar äti ngwäyänü ndi ari,

¹⁸ "Dulu daru kündär gani Rama,
yal na runi gwupa,
daw dani Rayila däreädi yijü yüngün
ngwu'donya ndi aar or'temaji
ndi ari yiji yima ele."

Aar o'ra kündär gani Najra

¹⁹ Anni ma Yirüdi ayi, a dilingid ita Yüjibing ken gani Mijir a gi'rr gidi Ngwaalu 'täcälü ²⁰ ngwuci, "Di'rü nga ape gijü nanni gwe gwüngün ngaa o're ken gidi Yijiräyil, lele liminä ndi 'rinye gijü lima ayi."

²¹ No a Yüjib 'di'ri ngwape gijü nanni gwe gwüngün ngwo're gidiyäng didi Yijiräyil. ²² A be anni mung gu 'dingini ndi ari Arkalawuj gwuma ape yelenya yidi papa gwüngün gwani Yirüdi ngwaalu ngwani Yäwüdiyä, a yedeny eny ndi ele ngenone. A dilingid eny ngwugirinya ngwü'di'ri ngwele ngwaalu ngwani Jälil. ²³ Ngwuji kündär gani Najra. Ndi ari a ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu äti ngwäyanü anaku aru gu ngwijir ndi ari, "Gwa aar ätäda ngwüriny ngwani Dinajir."

3

Yuwana Almamadan

(Murkuj 1.1-8; Luka 3.1-18; Yuwana 1.19-28)

¹ Giyomon giyoo, a Yuwana Almamadan ila ngwondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu poor gitäny ngwaalu ngwani Yäwüdiyä.

² Ngwuje ci, "Jo'renyanar, ndi ari yeleny yidi gerala yima ja gito." ³ Yuwana gwuru nggwee gwanni gwaru gwe dijir dani Ajaya ndi ari, "Dulu durnidu poor gitäny ngwari,

'Gi'tijär Delenya gay mama,
ngaa rä'tiji gay ngwüdünälü.' "

⁴ Yuwana gwugenna ngwurna ngwuru yotang yidi ngwamla ngwürüjini lägü le liru dirna

gidirinyanu. Ngweny ngwama ngweny ngwaay ngwudi ngwüdäny. ⁵ A ngwüji 'tüdä kündär gani Üräjälim, Yäwüdiyä 'dar na ngwaalu 'dar ngwudi Ordoning aar ilada 'dünggüngün. ⁶ Aar jo'renyana aar 'täji yi'ralalu yegen yanni yiki ngwuje nyinyi yaw ye gidibirta didi yaw yidi Ordoning.

⁷ A be anni mung enggada Ngwübärriji* na Ngwüjändügi† ngwonyadu aar ilada ngwaalu ngwujung gu ndi nyinyi ngwüjü, ngwuje ci, "Ngaa gilee liru yiiji yidi ngwüüngä, yäru gwuma je arngada ndi abra gündä ganni nggo gändi?" ⁸ Ärrär be yi'ral yanni yijaw yadi inggidi ndi ari ngaa lima jo'renyana. ⁹ Aa'ti ngaa la ji ndi iräji ngwäyälü aang ari, 'Nyii liru yiiji yidi Äbräyim.' Nggwa je ci, Ngwaalu ngwätä yiima ndi uti yo'rralu giyee ngwuje ruji yiiji yidi Äbräyim. ¹⁰ Gwenene gu'ri nggo gimiränä ngwuwa ngwudi ngwa'ri, da'ri dere dannu da'ti da 'ri'ri yuula yijaw, da aar ü'ridälü da aar gatu giligä."

¹¹ Ngwuje ci, "Äny gwa je nyinyi yaw ye yani jo'renyani. A be gwanni nggwo ndi ila gwodan gwanni gwätänä yiima 'dünggüny, äny gwa'ti ädi ngwäyänü ngwüngün ndi äpiiji

* **3:7** 3.7 Ngwübärriji ngwuru gi'du ngwüjänü ngwudi Ngwüyävüd gwanni ngwati arngani yobo ye yidi Müjä aar änni Ngwaalu ndi ari ngwüji gwanni ngwayu ngwa 'di'ri ngwa midu mana, aar änni Ngwaalu 'to gwani yi'rr na ngwügi'räm. † **3:7** 3.7 Ngwüjändügi ngwuru gi'du ngwüjänü ngwudi Ngwüyävüd gwanni ngwati änni Ngwaalu 'dogo gwani yobo yidi Müjä aar 'ti be ännä Ngwaalu gwani ngwügi'räm, yi'rr na gwani ngwüji gwanni ngwayu ngwa ji ngwa 'di'rä mana ngwa midu.

ngwüdänälü ngwüngün. Nginde gwa je nyinyi Ligi'rim le lanni Liju'ru na ligä. ¹² Nginde gwapu ngwümülgügünä kuy güngün ngwadi ngwe ürnäji yona, ngwubruti do'ralu ngwübäläji yona kilänü ngwube u'diyi ngwoga ligä le lanni lati 'ti ayu."

Aar nyinyi Yicung

(Murkuj 1.9-11; Luka 3.21-22)

¹³ A Yicu 'di'ra ngwaalu ngwanni Jälil ngwila Ordon ngwilada ndi nyinyini ndi Yuwana. ¹⁴ A be Yuwana 'donya ngwuci, "Äny gwunana ndi nyinyini 'dungunga, nga be ari ang nyinyi awa?"

¹⁵ A Yicu ci, "Gäbica je aar gu ru gwenene, no ya gu jayi ndi ari nda medaji yi'ral 'dar yanni yidünälü." Yäy gu no, a be Yuwana ämnäci.

¹⁶ Anni ma Yicu nyinyinä ngwütüdä giyaanu no, a gere igitäni ngwengga Ligi'rimä lidi Ngwaalu lüllü kerala liru nono amaam ngwaw 'dunggüngünälä ¹⁷ a dulu üllä kerala ngwara, "Giji güny giru nggee, ganni gämniiny äny gwujayanu nginde gwe gwulleny."

4

A dijego'rr idäji Yicung

(Murkuj 1.12-13; Luka 4.1-13)

¹ A be Ligi'rim ape Yicung nggwe ele poor gitäny a dijego'rr* ele ndi idäjä. ² Anni mung

* **4:1** 4.1 Dijego'rr diru deleny didi ngwü'rillä dicaar Jitan gwuru gwe'te giyi'rränü yidi gerala ngwuru ngwanni gwüdi yi'rrä aar nyortaci Ngwaalinganu a je be Ngwaalu linyina kerala.

määtä ngwädä yomon küü'ri rom (40) lingen le na dilu de, a be ngwamu enyanu.

³ A dijego'rr 'donggaci ngwuci, “Manari nga gwuru Giji gidi Ngwaalu, ca yo'rra giyee aar rudini yon nga je eny.”

⁴ A Yicu ci, “Yüllinä ndi ari, ‘Diji dümnä dati 'ti midu eny gwe 'dogo a be dati midi ngwuja'ri ngwe 'dar ngwanni ngwati 'tüdä ngwulemanu ngwudi Ngwaalu.’”

⁵ A dijego'rr ape nggwe ele kündär ganni giju'ru ngwape ngwalliji ngwüdüni ngwüjärmädi ngwudi gobo† korralla ⁶ ngwube ci, “Manari nga gwuru Giji gidi Ngwaalu, gäti ligo'ro lunga ngene 'di nga aalu gidiyängälü. Ndi ari yüllinä,

'Nginde ngwa ondaca y'rrä yüngün ara gu etadi.

Aar ang mätädälä ngwuy ngwe, nunnu aa'ti nga gwa obalu gora ge gunga ko'rr.’”

⁷ A Yicu ci, “Yüllinä 'to ndi ari, ‘Aa'ti nga gwa idäji Delenya diru Ngwaalu ngwunga.’”

⁸ O're a dijego'rr ape mana nggwe allu kenala golala gwulleney ngwenggaci yelenyalu 'dar yidi didlä na näji gwegen. ⁹ Ngwube ci, “Ya je ätäda giyee 'dar manari nga gwuma änni nyii jürbäcälü nyii kwucalu yirku ye.”

¹⁰ A Yicu ci, “Dijego'rr ndee abru kayanu! Yüllinä ndi ari, ‘Jürbäcä Ngwaalingalu ngwe'te

4:4 4.4 Täjiniyā 8.3 † **4:5** 4.5 Gobo na ngwu'dun ngwudi Ngwaalu, ngwuru 'dogo ngwe'te pu Üräjälīm ngwuju gu ngwaalu Ngwuju'rana ngwanni ngwati gu ngwur'dal āni 'dogo yini ye yidi mi'rini nono ndi gätiji Ngwaalingalu aar dödāniji ngwüjänü ndi ke gwegen. **4:6** 4.6 Mäjimür 91.11–12 **4:7** 4.7 Täjiniyā 6.16

pu nga je kwucalu yirku ye nga je äpïji yobo jücü.”

¹¹ A dijego'rr gatani ngwele. A yi'rr ila aar äpïji yiiru.

A Yicu o're Jälil

(Murkuj 1.14–15; Luka 4.14–15)

¹² Anni ma Yicu 'dingini ndi ari Yuwana gwuma aar määtä gwuma aar giki, ngwü'di'ri ngwele Jälil. ¹³ Ngwugatani gündärä gani Najra ngwele ngwuji kündär gani Kaprnawum gijacidaar yaw ye ngwaalu ngwani Jablun na Nabitali. ¹⁴ Ndi ari a ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu äti ngwäyänü ngwanni ngwaru ngwe dijir dani Ajaya ndi ari,

¹⁵ “Diyäng didi Jablun na diyäng didi Nabitali,
gay gidi ele giyaw yidi Ordoning,
Jälil gwudi ngwüji ngwuru Garany.

¹⁶ Ngwüji ngwanni ngwujalu gidirimänü
ngwuma engga buri gwupa.
Gilä'di liju gidil didi diyäng didi yi'rany
lima je buri o'rracalu.”

¹⁷ 'Tu'tu gaji nggoo ngwelada gweere, a Yicu 'di'ri ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwuje ci, “Jo'renyanar, ndi ari yeleny yidi gerala yima ja gito.”

Ngwoo'ra ngwanni ngwurnida je Yicu gwerre gwerre

(Murkuj 1.16–20; Luka 5.1–11)

¹⁸ Anni ma Yicu ji ndi ele gimämäng nono gidi yaw yidi Jäliling, ngwengga ngwo'ra yengga

rom, Jamaan gwani Butruj na gwenggen gwani Andrawuj, liju ndi gatu ngwü'dibä giyaw ndi ari ngindenga liru ngwiina ngwudi ngwuum. ¹⁹ A je Yicu ci, "Gwujaniiny nggwa je ruji ngwiina ngwudi ommada ngwüjü giyeleny yidi Ngwaalu." ²⁰ Puprang no, aar 'di'ri aar gatani ngwü'dibälü aar gwujani.

²¹ Ngwo're ngwu'dongga ngenone gwengga ngwo'ra yengga rom mana ngwu'ter, Yagub giji gidi Jäbädi na gwenggen gwani Yuwana, liju gibälükänü papanga le gwegen ndi gagiri ngwü'dibänü ngwegen, ngwuje urnidi. ²² Aar 'di'ri aar gatani bälükälü na papang gwegen aar gwujani.

*A Yicu u'riyi ngwüjü nono ngwümä
(Luka 6.17–19)*

²³ A Yicu ele ngwulandalu ngwaalu 'dar kündär gani Jälil ngwenggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwämrä‡ ngwegen. Ngwuje ondaci yelenya ye yidi Ngwaalu ngwu'riyi ngwüjü dümdü nono ngwuje äbräji dindi nono 'dar dannı dätäär. ²⁴ A ngwüji 'dinginalu ngwuja'ri ngwe ngwüngün 'dar ngwaalu gwani Jüriyä. Aar äpijä ngwüjü 'dar ngwanni ngwümä dümdü donyadanu na ngwanni ngwati ji yi'rendeny eny nono yonyadanu na ngwüji ngwanni ngwätinä ngwü'rillä nono na ngwanni

‡ **4:23** 4.23 Ngwämrä ngwuru ngwaalu ngwati gu Ngwüyäwüd otaci Ngwaalingalu. Ngwüyäwüd ngwäti ngwämrä ngwonyadu giyündär yegen ngwati aar gu o'rajidalu komon Kwo'ra tä'ril aar gu äpiji Ngwaalinga yobo aar gu uli ngwuja'ri ngwüngün.

ngwati äyini na ngwanni ngwuru ngwurga ngwuje u'riyi nono. ²⁵ A ngwüji ngwudi Jäliling ngwonyadu gwujani na ngwudi Yündär yanni yiru 'di (10) na ngwudi gündär gani Üräjälim na Yäwüdiyä na ngwudi ngwaalu dambal Ordon.

5

Ngwuja'ri ngwondaja je Yicu kenala (Luka 6.20-23)

¹ Anni ma Yicu engga ngwüjü ngwonyadu, ngwü'di'ri ngwallu milli ngwujalu. A ngwoo'ra ngwüngün 'donggaca, ² ngwü'di'ri ngwuje enggaci ngwari,

³ “Lonjacaar je lanni liru ngwuwayi giligi'rüm ndi ari yelenya yidi gerala yegen yiru.

⁴ Lonjacaar lanni gilo lirunu, ndi ari la ji la aar je or'temaji.

⁵ Lonjacaar je lanni liru ngwumulu, ndi ari la ji la ape yu'rina gidüyäng.

⁶ Lonjacaar je lanni liti je ngwamu a je ngwäädä iyada ndi ape ngwuja'ri ngwanni ngwüdünälü, ndi ari la ji eny la pe.

⁷ Lonjacaar je lanni liru ngwänä, ndi ari la ji la aar je inä.

⁸ Lonjacaar je lanni liju'ru yiguri, ndi ari la ji lengga Ngwaalinga.

⁹ Lonjacaar je lanni lati ge'te ngwuja'ri aar adatalu, ndi ari la ji la aar je urnidi yiji yidi Ngwaalu.

¹⁰ Lonjacaar je lanni lübinaär jälü gwani apepe gwegen gwani gwüdünälü,

ndi ari yeleny yidi gerala yegen yiru.”

¹¹ Ngwuje ci, “Lonjaca je nga nga ma aar je lo aar je übinälü aar je ü'ridä yi'duru nono 'dar giyi'ral yanni yiki gwani äny. ¹² Jayaranu ngaa opepala, ndi ari gu'ru galu ga aar je ätäda gipa gwulleney kerala. Yiru ye'te ye'te ndi ari lübinä gu ngwüjirälü no 'to gwanni ngwuju gwerre.”

Ngwümündä na buri gïdïdlä
(Murkuj 9.50; Luka 14.34–35)

¹³ Ngwuje ci, “Ngaa liru ngwümündä ngwudi diyäng. Ma be ari ngwümündä ngwuma ke ngwulem, ngwa aar je nyiriyi mana awa, ngwa'ti ba be ngwa jayi ndi aar ngwe ape yi'ral yere ngwa aar je ape 'dogo ngwa aar je bäläjälü mbüny a je ngwüjï ru'tanu yora ye.”

¹⁴ Ngwuje ci, “Ngaa liru buri gwudi dïdlä, gündär ganni giju kenala ga'ti ga 'rinyänälü, ¹⁵ na ngwüjï ngwati 'ti muja ligä aar be gwü'rübäjälü gimo ge a be lati aar alliji kudinala güngün ngwo'rraci ngwüjälü 'dar gïdrü. ¹⁶ No 'to, a gu buri gwalu or'raci ngwüjälü no, ndi ari aar engga yi'ral yalu yanni yijaw nunnu aar näji Papang gwalu gwanni nggwo kerala.”

Yicu na yobo

¹⁷ Ngwuje ci, “Aa'ti ngaa la ge'taji ndi ari äny gwïndädi ndi äbräji ngwuja'ralu mbüny ngwudi yobo na yijir. Äny gwa'ti indädi ndi nje äbräjälü mbüny, äny gwïndädi ndi nje medaji. ¹⁸ A be nggwa je ci 'didanu ndi ari manari a diyäng na gere dudi, a be guuli gooko gi'ra na ngwuja'ri ngwüllinä cïm linyü ngwudi yobo ngwa'ti ngwa

dudi a'tur 'di aar ape yi'ral 'dar anaku raar gu.
¹⁹ Diji dere danni da kiyi ngwuja'ri ngwe'te gi'ra ngwooko ngwuja'ri ngwee, ngwenggaci ngwüjü aar je ärrü ye'te ye'te, nginde gwa ru gu'ru gooko giyelenyanu yidi gerala. A be gwanni gwa ape yiiru ngwuja'ri ngwe ngwuje enggaci ngwüjü, nginde gwa pe giyelenyanu yidi gwur'taling.
²⁰ Ndi ari nggwa je ci, ma aang 'ti düninänälü Ngwübärriji na ngwoorta ngwudi yobo, ngaa la'ti la äni giyelenyanu yidi gerala a'tur.”

Güündä
(Luka 12.57-59)

²¹ Ngwuje ci, “Ngaa li'dingina ndi ari lica ngwüjü gwerre, ‘Aa'ti ngaa la 'rinyidi, na gwanni gwa 'rinyidi gwa aar gwe obalu.’ ²² A be nggwa je ci, gwere gwanni gwa kiji gwenggenanu, gwuru gwanni gwa aar gwe obalu. A mana gwere gwanni gwa ci gwenggen, ‘Wä gong nggee’ gwa ngweleny ngwudi ngwämrä otacalu. Na gwanni gwa ci gwenggen, ‘Wä de'rr ndee,’ gwa ji gito giligä lidi yi'rendeny. ²³ Yäy gu no, manari nga gwuma ru gwadi ele ndi gätiji Ngwaalingalu gidagad nga be diwayina ngenone ndi ari gwang-galu gwüminädängä gony nono gere, ²⁴ gatana gätijing Ngwaalingalu gwunga gidagadalu. Nga kwodalü ngaa o'rajidi gwanggalu gwe gwerre gwerre, 'di nga be o're nga gätiji Ngwaalingalu.
²⁵ İndädi gwänü ang o'rajidi güwän ge gunga kay anni aa'ting na obanu ngwelenyanu, ndi ari ma aar ang güwän gunga ape, ga ang ätäädä delenya a deleny da ang ätäädä gwommaning a

gwommani gwa ang ape gwa ang giki. ²⁶ Nggwa ang ci 'didanu, nga gwa'ti gwa 'tüdä ngenone 'di nga ge'te dämjälü 'dar dunga."

Mi'ri ngwäyänü

²⁷ Ngwuje ci, "Ngaa li'dingina ndi ari lica ngwüjü gwerre, 'Aa'ti ngaa la mi'ri ngwäyänü.' ²⁸ A be nggwa je ci, ndi ari gwere gwanni gwombaji dayu ngwäy ngwe ngwam'ranu, dimung de mi'ri ngwäyänü giligoranu lüngün. ²⁹ Manari läy liru lidi gaama la ang gäbici nga i'di giyi'ral yanni yiki, gwällädälü ang gatu mbüny, yijayana ndi ang erne ngwangina ngwoko, ndi ari ang gätini ngwangina 'dar giligä lidi yi'rendeny. ³⁰ Na manari a guy giru gidi gaama gäbicängä ang ärrü yi'ral yanni yiki, ü'ridädälü ang gatu mbüny. Yijayana ndi äni giyelenyanu yidi Ngwaalu gwa'ti ngwangina ngwoko, ndi ari ang äni giligänü lidi yi'rendeny ngwanginu ngwanu 'dar."

Ge'te dayu kay

(Mätä 19.9; Murkuj 10.11–12; Luka 16.18)

³¹ Ngwuje ci, "Laru, 'Ma diji dere ge'te dayu kay düngün, ngwube üllijäni ngwuja'ri ngwanni ngwügi'tädüng gu kay.' ³² A be nggwa je ci ndi ari diji dere dannu da ge'te dayu düngün kay, giyi'ral yere yä'tüdi yidi mi'ri ngwäyänü, dading gäbici ngwümi'ri ngwäyänü. Na diji dannu da agu dayu dannu digi'tinä kay, nginde gwa mi'ri ngwäyänü."

Aa'ti nga la pi yi'rany a'tur

³³ Ngwo're ngwuje ci, "Ngaa li'dingina lica ngwüjü gwerre, 'Aa'ti nga gwa kiyi mi'rīng yi'rany yunga nga je be määtäädä anaku picä je gu Delenya dunga.' ³⁴ A be nggwa je ci, Aa'ti a gwa pi yi'rany a'tur. Aa'ti ya je pi gere ge ndi ari didu'ri didi Ngwaalu diru. ³⁵ Na aa'ti ya je pi diyäng de ndi ari dige'teng gu yoralu yüngün. Na aa'ti ya je pi Üräjälīm gwe, ndi ari gwuru gündär gidi Deleny dipa. ³⁶ Na aa'ti ya je pi gi'ra ge gunga ndi ari nga gwa'ti gwa gwürli lä'rü lidi gi'ra gunga le'te pu ngwubidi na ngwümnī. ³⁷ A ngwuja'ri ngwalu manari ngaa lima ari, 'Yäy,' aar ani, 'Yäy,' a manari ngaa lima ari, 'Bäri,' aar ani, 'Bäri.' Yere yanni ya gendani ngwuja'ri ngwee, yändi gidijego'rr."

Gwalli yi'ra
(Luka 6.29–30)

³⁸ Ngwuje ci, "Ngaa li'dingina ndi ari laru, 'Ma aar ang gwalla läy, nga gwalli läy, na ma aar ang gwalla lingad nga gwalli lingad.' ³⁹ A be nggwa je ci, Aa'ti ngaa la enati diji de diki. Manari diji dima ang mi'ri gidirelanu kaama, gwürläcä mana didi gängir. ⁴⁰ Na manari diji dere dima ang üpäci ngwuja'ri ngweleny dadi ang apada direda didi ngwangu, gäbicä ngwape 'to didi gennala. ⁴¹ Ma aar ang diji dinga yiima ye ndi äpiji gony, nga de ele bränü gwe'te pu, indär de bränü rom. ⁴² Ätädi diju ma aar ang otacalu aa'ti a gwa gwä'ri diju ngwuy ngwanu dindädi ndi ape gony 'dungunga."

Ämnä güwänü gunga
(Luka 6.27-28,32-36)

⁴³ Ngwuje ci, “Nгаа li'dingina ndi ari lica ngwüjü gwerre, ‘Ämnä gwanggalu aar ang be güwän gunga ke ngwäy.’ ⁴⁴ A be Nggwa je ci, Ämnär güwänü galu aang otaci Ngwaalingalu gwani ngwüji ngwanni ngwata je übinälü. ⁴⁵ Nунnu ngaa ru yiji yidi Papa gwalu gwanni gwati ji kerala. Nginde gwanni gwati 'tücä ngwüjü lingenö ngwanni ngwuki na ngwanni ngwüdünälü. Ngwugatu geralu ngwüniji ngwüjü ngwanni ngwüdünälü na ngwanni ngwuki. ⁴⁶ Manari nga gwati ämni ngwüjü ngwanni gwati ang ämni, gu'ru giru ange ganni gadi ang mbuji? Yati je pa ngwudulba ärrü 'to. ⁴⁷ Na manari ati aganni ngwanggalu 'dogo, yiru ange yanni yärrä je yijayana ngwüji? Yati je pa ngwüji ngwanni ngwa'ti lüngidi Ngwaalinga ärrü 'to. ⁴⁸ Yäy gu no, mbutar ngaa ru nono Papang gwalu kerala gwanni gwumbutu.”

6

Ndi ätä ngwüjü ngwuru ngwuwayi

¹ “Arnganar ndi ari aa'ti ngaa la ärrü yi'ral yidi dünälü ngwäyänü ngwüji ara je engga ndi ari ngaa lidünälü. Manari ngaa lima gu arri no, ngaa la'ti la mbuji gu'ru galu ndi Papa gwalu gwudi gerala.”

² Ngwuje ci, “Manari nga gwuma ätädä dijü diru diwayi, aa'ti nga gwa mi'rri dula yi'ral ye a gu ngwüji lenge, nono ati gu ngwumur'tuny

arri ngwämrä na ngwayalu nunnu a je ngwüji ortada. Nggwa je ci 'didanu, ngindenga lima ape gu'ralu gegen 'dar. ³ A be manari nga gwuma ätäädä dijü diru diwayi, aa'ti gwa ang gäbici gwanni gwujicanga kängir ngwulenge yi'ral yanni yärrjä je ngindeng gwanni gwujicanga kaama. ⁴ No, yi'ral yanni yärrä je ya be ru yujimid a be Papa gwunga gwanni gwati engga yi'ral yanni yati ärrini yujimida, gwa ang be ätäädä gu'ru gunga.”

*Otaci Ngwaalingalu
(Luka 11.2-4)*

⁵ Ngwuje ci, “Ma aang otaci Ngwaalingalu, aa'ti ngaa la ru nono ngwumur'tuny ndi ari lati jada ndi dünädälä aar otaci Ngwaalingalu ngwämrä na ngwayalu a je ngwüji engga, nggwa je ci 'didanu ngindenga lima ape gu'ru gegen. ⁶ A be nga, ma ang otaci Ngwaalingalu, ändi gidrü 'dunggunga ang längitini, a be otaci Papangalu gwanni gwati 'ti enggana. A be Papa gwanni gwati engga yujimida gwa ang be ätäädä gu'ru. ⁷ Na ma ang otaci Ngwaalingalu, aa'ti nga gwa gwä'ri'täji ngwuja'ranu nono ati gu ngwüjü arri ngwanni ngwa'ti lingidi Ngwaalinga. Ngindenga lati ge'taji ndi ari la aar je 'dingini ngwuja'ri ngwe ngwegen ngwanni ngwonyadu. ⁸ Aa'ti la je o'rani, ndi ari Ngwaalu ngwülingidi yi'ral yanni yibupa je gwerre gwerre ndi ang otacalu.”

Otacalu gwanni gwaru gwe Deleny

⁹ Ngwuje ci, “Otaar Ngwaalingalu aang ari no, 'Papa gwäri gwanni nggwo kerala, a ngwüriny ngwunga jü'rini,

¹⁰ ndi ari a yeleny yunga ru
na bupi gwunga ärrini ngene gidiyängälü
anaku rung gu kerala.

¹¹ Ätädi nje yona yidi eny gilingen.

¹² Düdäniji njänü ndi ke gwäri
nunu nje düdänijänü 'to lanni lati nje äpiji
gwuki.

¹³ Aa'ti nga gwunje oktada ndi idäji,
nje be 'tüyü giyi'ralanu yidi dijego'rr.'

¹⁴ Ndi ari manari ngaa lima düdäniji ngwüjänü
ndi ke gwegen, Papa gwalu gwudi gerala gwa je
düdänijänü 'to ndi ke gwalu. ¹⁵ Ma be ari ngaa
lima 'ti düdänijä ngwüjänü ndi ke gwegen, Papa
gwalu gwudi gerala gwa'ti gwa je düdänijänü 'to
ndi ke gwalu."

Määtä ngwädä

¹⁶ Ngwuje ci, "Ma aang määtä ngwädä, aa'ti
ngaa la undi ngwäyanü nono ati gu ngwu-
mur'tuny arri lanni lati iringini, ndi ari lati
gwurli ngwäyanü aar ru 'ter nunnu a je ngwüji
engga ndi ari limäti ngwädä. Nggwa je ci 'didanu
ndi ari ngwüji ngwanni ngwuru gu no, ngwuma
ape gu'ru gegen. ¹⁷ A be nga ma ang määtä
ngwädä, unu ngwäyanü nga brütinä yila ye
ki'ranu, ¹⁸ nunnu aa'ti ngwüji ngwa lenge ndi
ari nga gwümäti ngwädä, a be Papa gwunga
ru gwe'te pu gwanni gwa'ti enggana, na Papa
gwunga, gwanni gwati engga yujimida, gwa ang
be ätäda gu'ru gunga."

Yu'rin kerala
(Luka 12.33-34)

¹⁹ Ngwuje ci, “Aa'ti ngaa la adaci yigo'ro yalu yu'rina ngene gidiyängälü, ngwaalu ngwa je gu ngwudogo'rol 'digi'riyi aar dibä'rri aar geradalu na ngwaalu ngwa je gu ngwu'ram kiyi aar je ape. ²⁰ Ngaa be adaci yigo'ro yalu yu'rina kerala ngwaalu ngwanni ngwati je gu 'ti ngwudogo'rol 'digi'riya aar gu 'ti dibä'rü aar geradalu a je gu 'ti ngwu'ram kiya aar ape. ²¹ Ngwaalu ngwanni ngwata gu ada yu'rina yunga, nga gwati gu ge'taji 'to ligor lunga.”

Läy liru buri gwudi ngwanginu
(Luka 11.34–36)

²² Ngwuje ci, “Läy liru lamba lidi ngwanginu. Manari ngwäy ngwunga ngwujaw nono, ngwanginu ngwunga 'dar ngwa ru buri. ²³ Ma be ari ngwäy ngwunga ngwuma 'ti jaw nono, a ngwanginu ngwunga 'dar ngwa ru dirim. Ma be ari buri gwanni nggwo 'dunggunga gwuru dirim, dirim da be ru dannu dikalu gikidang.”

Ru yigoranu rom
(Luka 16.13)

²⁴ Ngwuje ci, “Diji dere da'ti dannu dati ru dinäd didi ngwoorta rom. Ndi ari ding obedalu de'te ding änni de'te. Ngaa la'ti la burni ndi ru ngwinäd ngwudi Ngwaalu na ngwinäd ngwudi ngwü'riny.”

Aa'ti yigor ya je pänü
(Luka 12.22–31)

²⁵ Ngwuje ci, “Yäy gu no, nggwa je ci, aa'ti yigor ya je pänü gwani midi gwalu ndi ari ngaa ladi eny ange na ngaa ladi iyä ange, yaa

gwani ngwanginu ngwalu ndi ari ngaa ladi genne ange. Ngaa la'ti lingidi ndi ari midi gwojemana ndi enye? Na ndi ari ngwanginu ngwojemana ngwurede? ²⁶ Ombajar 'di yi'räyü yidi gerala, yati 'ti kwüdi yati 'ti unu na yati 'ti ütädi giyilänü, ati je be Papa gwalu gwudi gerala iye. A be ngaa la'ti pana gu'ru 'denggene? ²⁷ Yärü 'danggalanu gwanni gwa ligor pänü gwa burni ndi gendaci miding gwüngün gaji ge'te pu ngwujalu gwumidu?

²⁸ Na ngaa larra ati ara je be yigor pänü gwani genne? Ombajar 'di yibobo yidi ngwüdäny yati 'tü awa. Yati 'ti apu yiiru na aar iriyi. ²⁹ Nggwa je ci 'di deleny dani Jiliman giyelenyanu yüngün 'dar, gwa'ti genna ngwureda ngwujaw yi'rura nono yibobo giyee. ³⁰ Ma be ari Ngwaalu ngwati gu giki yanya no yidi ngwüdäny yanni yati ji gwene aar be undi bigänü aar gätini giligä, gwa'ti gwa je gikani nga nga lanni läti ämnining Ngwaalu gwooko? ³¹ No, aa'ti yigor ya je pänü ndi ari, 'A ladi eny ange?' na 'A ladi iyä ange?' yaa 'A ladi genne ange?' ³² Ndi ari ngwüji ngwanni ngwa'ti lingidi Ngwaalinga, ngwuru ngwati linyni yi'ral giyee 'dar a be Papa gwalu gwudi gerala gwülingidi ndi ari yiminä je giyee 'dar. ³³ A be utaralu yeleny ye yidi Ngwaalu gwerre gwerre na dünälü gwüngün, ya ara je be gendaca giyee 'dar 'to. ³⁴ Yäy gu no, aa'ti yigor ya je pänü gwani bigänü, ndi ari bigänü gwati ligor pänü gwani ligo'ro lüngün. Yomon 'dar, gomon gati ligor pänü gwani ligo'ro lüngün."

7

*Aa'ti ngaa la obalu ngwüjü ngwe
(Luka 6.37-38,41-42)*

¹ Ngwuje ci, "Aa'ti ngaa la obalu ngwüjü ngwe nunnu aa'ti la ji la je le obalu 'to. ² Ndi ari obalu gwanni gwata gwe obalu ngwüjü ngwe ngwu'ter, gwuru gwa ara gwe obalu 'to na giny ganni gata ge ätä dijü di'ter, giru ga ara ge ätä 'to. ³ Nga gwarra ati ang be enggadada gwanggalu gamu'ru g'iläy, nga 'ti be änggädi g'ü'r'i g'iläy lunga? ⁴ Na awa nga be ci gwanggalu, 'Ila ang brota gamu'ru g'iläy,' a mine g'ü'r'i ji g'iläy lunga yomon 'dar? ⁵ Dimur'tuny ndee, gwälli g'ü'r'i g'iläy lunga gwerre gwerre a gwa be ombajidalu mama ndi brota gwanggalu gamu'ru g'iläy. ⁶ Aa'ti ngaa lätäda yinyeno gony ganni giju'ru na aa'ti ngaa lägätiji ngwüdrä gony ganni giru gu'ru gidiyängälü. Ga aar ro'tanu yora ye, na yinyen ya je ye gwurlanu ya je eny."

*Gwati aar ätä gwanni gwati utalu
(Luka 11.9-13)*

⁷ "Utaralu la je ätäda. Minär ngaa la mbuji. Pidär dimbürä, la je igitacälü. ⁸ Ndi ari gwanni gwati utalu, gwati ape. Na gwanni gwati mini gwati mbuji. Na gwanni gwati pi dimbürä, gwati aar igitacälü. ⁹ Gwindi ne gwere 'danggalanu gwanni gwati giji gungün ci, ätädiny gona ngwube ape go'rra ngwätäda? ¹⁰ Na mung ci, ätädiny duuma, ngwube ape düüngäyü ngwätäda? ¹¹ Ma be ari nga nga lanni liki, lati lenge ndi ätäda yijü yalu ätäng gwanni gwujaw, ya be ru'tana ndi Papa gwalu kerala

ndi angidaci ngwüjü yi'ral yanni yijaw ngwanni ngwati otacalu! ¹² Yäy gu no, ärrijä ngwüjü yi'ral 'dar yanni yati ang jadanu ndi ara je ngwüji ärrijä, ndi ari yiru giyee yanni yondaja ye yobo na yijir."

Längir lanni limänü
(Luka 13.24)

¹³ "Ändär gilängir lanni limänü, ndi ari längir lanni longranu na gay ganni gongranu, giru gay gidi elada ndi dudi. A lonyadu lati gu äni. ¹⁴ A be längir lanni looko limänü, liru gay gidi elada ndi midi a looko 'dogo liru lanni lati mbuji."

Da'ri na yuula yüngün
(Luka 6.43-44)

¹⁵ Ngwuje ci, "Arnganar ngwüjirä ngwanni ngwuru ngwu'du'ru. Ngwata je ilijä ngwuru nono ngwangala poor, aar be ru ngwümüd nginä'dänü ngwuru ngwäärä. ¹⁶ Ngwa je lenge yiiru ye yegen. Ngwüji ngwati aku yügiri gidibeny na aar aku yimnigora ki'ribe? ¹⁷ No, da'ri danni dijaw dati 'ri'ri yuula yanni yijaw na da'ri danni diki, dati 'ri'ri yuula yanni yiki. ¹⁸ Da'ri danni dijaw dati 'ti 'ri'ru yuula yiki na da'ri danni diki dati 'ti 'ri'ru yuula yijaw. ¹⁹ Da'ri danni dati 'ti 'ri'ru yuula yijaw dati aar ü'ridälü aar gatu giligä. ²⁰ No yuula ye yegen, la je lenge."

Ya'ti ani ondaji aar be ani yiiru
(Luka 13.25-27)

²¹ Ngwuje ci, "Lä'tüdi 'dar lanni latiny urnidi, 'Deleny, Deleny,' ladi äni giyelenyanu yidi gerala, aar be ru 'dogo lanni lati ärrä yi'ral yanni

yimäna je Papa gwüny ngwanni nggwo kerala. ²² Gomon nggä'di, lonyadu liny urnidi, 'Deleny, Deleny, nyii lä'tüde lanni londaja yijirä ngwüriiny ngwe ngwunga, na ngwüriiny ngwe ngwunga nyii li'tüyä ngwujego'ro na ngwüriiny ngwe ngwunga nyii ape yiima yonyado?' ²³ Linje be ondacalu kibeny, 'Nggwa'ta je lingidi a'tur abriiny kayanu gilee lati ape yiiru yiki.' "

Ngwu'dun ngwodana ngwur'dalu
(Luka 6.47-49)

²⁴ Ngwuje ci, "Yäy gu no, gwere gwanni gwa 'dingini ngwuja'ri ngwüny ngwungwe ape yiiru, diny aniji nono guru gibebera güdädi ngwu'duna ngwüngün ngwur'dalu. ²⁵ Anni ma gere ni, a däärä onyadi ngwubirta, a dirun ari a dudu obe ngwu'duna ngwo yaw ye aar 'ti i'dü ndi ari ngwodana giyidingo yiru ngwur'da. ²⁶ A be gwere gwanni gwa 'dingini ngwuja'ri ngwüny ngwungwe 'ti be apu yiiru, gwa ru nono guru giru de'rr güdädi ngwu'duna gwüngün gidijicirälü. ²⁷ Anni ma gere ni, a däärä onyadi ngwubirta, a dirun ari a dudu obe ngwu'duna yaw ye aar i'di i'ding gwupa."

²⁸ Anni ma Yicu medaji ondajing ngwuja'ri ngwee, a ngwüji dibi ngwuja'ri ngwee ngwüngün ²⁹ ndi ari gwondaja gwuru diji däti yelenya ya'ting je ondaja nono ngworta ngwegen ngwudi yobo.

8

A Yicu u'riyi daamu nono
(Murkuj 1.40-45; Luka 5.12-16)

¹ Anni ma Yicu üllädälü milli, a ngwüji ngwonyadu gwujani. ² A gur ge'te gümä gimäti yaamu ilijä ngwüjürbäcälü ngwuci, "Gwani Deleny, manari nga gwämnä, a gwuny u'riyi nono."

³ A Yicu dinga guy ngwakani nono ngwuci, "Äny gwämnä u'ru nono." Kaji ge'te ge'te a gur u'ri yaamu nono. ⁴ A Yicu ci, "'Dingina! Aa'ti a gwa gu ondaci dijü dere, indä gidir'dal ang enggaci ngwangina ngwunga, nga gätiji Ngwaalingalu anaku ondaja gu yobo yidi Müjä, nunnu aar ru yanni yadi inggidi ngwuja'ri ngwani nga."

*A Yicu u'riyi dinädä nono didi kumndan
(Luka 7.1-10)*

⁵ Anni ma Yicu äni kündär gani Kaprnawum, a gur giru gi'ra gidi gwu'tulunga küü'ri tudini (100) päcälü ngwuci gatajiny düwä. ⁶ Ngwuci, "Gwani Deleny, dinäd düny dayu ngwangina dindru ngwümbür diti ngwanginu nono gwulleney."

⁷ A Yicu ci, "Äny gwa ele nyi u'riya nono!"

⁸ A gur giru gi'ra gidi gwu'tulu ci, "Gwani Deleny, äny gwa'ti ädi ngwäyänü ngwunga ndi ang äni ngwu'dun ngwüny, 'dogo ondaja ngwuja'ri dinäd düny da be u'ri nono. ⁹ Äny 'to gwuru deleny däti yelenya ndi nyi ci dijü ndee, 'Indi,' ngwele, na ndone, 'Ila,' ngwila. Nyi ci dinädä düny, 'Ärrü yi'ral giyee,' ngwuje ärrü."

¹⁰ Anni ma Yicu 'dingini ngwuja'ri ngwee, ngwudibi ngwuci ngwüjü ngwannu ngwuju ngwugwujana, "Nggwa je ci 'didanu, nggwa'ti mbuja ämning Ngwaalu gwere gwupa gu no ngene

Giyjiräyil. ¹¹ Nggwa je ci lonyadu la ji lila gitäny gwe na lila gi'ra gwe la jalu ngwaalu ngwegen Äbräyimingä le na Ijaag na Yagub giyi'rinyinänü yidi yeleny yidi Ngwaalu. ¹² A be yiiji yidi yeleny ya be gätini poor gidirimänü ngenone ari gwa ji na iyini ngwad gwa ji.”

¹³ A be Yicu ci guru gidi gwu'tulu, “İndi! Ya gu ru anaku ma gu änni ndi ari aar gu ru.” Kaji ge'te ge'te nggoo, a dinäd düngün u'ri nono.

*A Yicu u'riyi dünä nono didi Butruj
(Murkuj 1.29–34; Luka 4.38–41)*

¹⁴ Anni ma Yicu ila ngwu'dun ngwudi Butruj, ngwumbuji nanning gwüngün gwuru düünä gwundru ngwümbür gwümä ngwübüdi nono. ¹⁵ Ngwakani nono guy ge güngün ngwüjilädi ngwü'di'rälü ngwuje äpiji yiiru.

¹⁶ Anni ma ngwaalu ru digera, aar äpijä ngwüjü ngwonyadu ngwümä ngwätinä ngwü'rillä nono a Yicu girinya ngwü'rillä ngwuja'ri ngwe ngwuje 'tüyi ngwu'riyi ngwüjü nono 'dar ngwanni ngwümä. ¹⁷ Ndi ari a ngwuja'ri äti ngwäyänü ngwanni ngwaru ngwe dijir dani Ajaya ndi ari, “Nginde gwuma ape yi'redenya yege a gwuma üpini dümdi dege.”

*Gu'ru giru ange ndi gwuji Yicung
(Luka 9.57–62)*

¹⁸ Anni ma Yicu engga ngwüjü ngwonyadu ngwänänü, ngwuci ngwo'ra ngwüngün, ar ele ar ü'rü yaanu ar dambu dambal. ¹⁹ A doorta de'te

didi yobo ilijä ngwuci, “Gwani doorta, nggwa ang gwujani ngwaalu ngwada gu ele.”

²⁰ A Yicu ci, “Yar'tum yäti ngwubangu, a yî'rä yidi gere yäti ngwü'rü'tilä, a be Giji gidi Dijji dümnä ga'ti äti ngwaalinga ngwere nding gu äniiji gi'ra güngün.”

²¹ O're a doo'ra di'ter ci, “Gwani Deleny, gäbïciny nyi ele gwerre gwerre nyi gata papang gwüny.”

²² A Yicu ci, “Gatana ngwüjü ngwanni ngwayu* aar ele ndi gatu ngwüjü ngwegen ngwanni ngwayu gwujaniny.”

A Yicu dünïyi diruna

(Murkuj 4.35–41; Luka 8.22–25)

²³ A Yicu ele ngwallu gibälükänü a ngwoo'ra ngwüngün di'ri aar gwujani. ²⁴ A Yicu ji ndi ndri a dirun aralu gwulleny giyaanu ngwäri bälükälü 'di ngwuru gwadi i'däti. ²⁵ A ngwoo'ra ngwüngün ele aar 'ritiya aar ci, “Gwani Deleny, gätäji nje diruna nyii la i'däti.”

²⁶ A je Yicu ci, “Nga nga gilee looko ämnäng Ngwaalu, nga larra ara je be yedeny eny.” Ngwüdi'rälü ngwugirinya diruna na dudu a dirun adatalu jicom.

²⁷ Aar dibi aar utalu aar ari, “Gur giru ange nggee? 'Di ati dirun na dudu 'dengenaci!”

A Yicu u'riyi ngwüjü nono ngwümäti je ngwü'rillä

(Murkuj 5.1–20; Luka 8.26–39)

* **8:22** 8.22 Ngindenga lanni lati 'ti 'dengenaja Ngwaalinga, liru nono ngwüjü ngwayu giligirim, gäbïcär aar ele ndi aar je gatu legen lanni lima ayi.

²⁸ Anni ma Yicu ele giyaanu bälükä gwe 'di ngwobani dambal ngwaalu ngwani Jädirin aar mbudi ngwüji ngwe rom (2) ngwuru ngwur ngwätinä ngwü'rillä nono ngwü'tüdi ngwumomanu. Ngwuki yärä gwulleney ati 'ti ngwüji indä kayalu nggoo. ²⁹ Aar ürri dula aar ci Yicu nu, "A gwäti ange ngene 'dänggäri, gwuru Giji gidi Ngwaalu? Nga gwändädi be ndi nje ängi'riyi ngwäy gaji gäri gona ga'ti inde?"

³⁰ Ngwaalu ngwolanu gwoko ngwaalu ngwoo, ngwüdr gi'du ngwuju gu ngwujaar je ndi iye. ³¹ A ngwü'rillä päci Yicungalu aar ci nu, "Manari nga gwadi nje linynyi, gäbici nje be nyii äni ngwüdränü."

³² A je Yicu ci, "Indär." Aar 'tü aar ele aar äni ngwüdränü, a ngwüdr üllä milli aar mi'ri'ti aar bälädi giyaw aar gu ayi. ³³ A ngwoo'ra ngwanni ngwuju je ndi iye aar abri aar ele 'dunu aar gu ca ngwüjü aar je ondaci ngwuja'ri ngwudi ngwüjü ngwanni ngwätinä ngwü'rillä nono ngwuma u'ri nono. ³⁴ A ngwüji 'tädälü 'dar ngwu'dunanu aar ila ndi Yicu. Anni ma aar engga, aar päcälü nu ngwü'tü ngwuje gätijäniji ngwaalinga ngwegen.

9

A Yicu u'riyi dirga nono (Murkuj 2.1-12; Luka 5.17-26)

¹ A Yicu äni gibälükänü ngwü'rü yaanu ngwo're kündär güngün. ² A ngwüji ngwe'te äpijä dijü diru dirga ndralu kilälälü. Anni ma Yicu engga ämning Ngwaalu gwegen, ngwube

ci dirga ndoo, “Mäti liguri gwani giji giny, ke gwunga gwuma aar ang düdänijänü.”

³ A ngwuja'ri ngwee gäbici ngworta ngwoko ngwudi yobo aar äbingini giyigoranu yegen aar ari, “Gur nggee garu ngwulem!”

⁴ A je Yicu lenge yigor yegen, ngwuje be ci nu, “Ange gwuru ngaa be äti ngwuja'ri ngwee ngwuki giyigoranu yalu? ⁵ Yiru ange yanni yojemana, ndi ari, ‘Ke gwunga gwuma aar ang düdänijänü,’ na ndi ari, “Di'rü ang ele’? ⁶ A be nunnu ngaa lenge ndi ari Giji gidi Dijii dümnä gäti yelenya ngene gidiyängälü ndi düdäniji ngwüjänü ndi ke gwegen.” No ngwuci dirga ndoo, “Di'rü ang ape gälälälü gunga ang ele 'dunu.”

⁷ A gur 'di'ri ngwele 'dunu. ⁸ Anni ma ngwüji engga yi'ral giyoo, aar dibi aar ortada Ngwaalinga ätä gwe gwüngün ngwüjü ngwümnä yiima nono giyee.

*A Yicu urnidi Mätäng
(Murkuj 2.13–17; Luka 5.27–32)*

⁹ Anni ju Yicu ndi ele ngenone, ngwengga guru gani Mätä gijalu ngwaalu ngwudi uti dulba. Ngwuci, “Gwujaniny.” A Mätä 'di'rälü ngwug-wujani.

¹⁰ A ji a Mätä urnidi Yicung yirnü 'dunu na ngwudulba ngwonyadu na lanni lati aar je ci liki ila aar le eny na ngwoo'ra ngwüngün. ¹¹ Anni ma Ngwübärriji engga yi'ral aar je 'ti jädänü, aar otaci ngwo'ralu ngwüngün, “Ange gwuru ati be doorta dalu emadi ngwudulba ngwe na lanni liki?”

12 Anni mung 'dingini no, ngwuje be ci, "Lä'tüdi lanni lu'ru nono lati ele gidima, aar be ru lanni lümä. 13 İndär ngaa lengeda ngwuja'ri ngwee ngwaru nu, 'Äny gwubupa inäng nggwa'ti bupa mi'rining nono.' Ndi ari äny gwa'ti indädi ndi nje urnidi lanni lidünälü, nyi be ilada ndi nje urnidi lanni liki."

*Utalü ngwuja'ri ngwe ngwani määtä ngwädä
(Murkuj 2.18-22; Luka 5.33-39)*

14 A be ngwoo'ra ngwudi Yuwana ila aar otacalu, "Awa ndi ari änyängä na Ngwübärriji lati määtä ngwädä, aa'ti be ngwoo'ra ngwunga mäti ngwädä?"

15 A je be Yicu ci nu, "Awa a be ngwürnü ngwudi gur gidi agu runi aar le be ji! Gaji ga ji gila ma aar je apada guru nggo gadi agu, la be määtä ngwädä.

16 Diji da'ti dati ape direda diyang ngwugatada gidired diru du'rin, ndi ari dired danni diyang da ronyadi dokta diredanu ndoo du'rin da ke da ge'te gubu'ru gikana. 17 Na diji da'ti dati ape di'rica diyang ngwübäläji gidürädänü diru du'rin. Mung bäläji, düräd da ubi, di'rica da bälädälü mbüny na düräd da geradalu, bari, lati bäläji di'rica diru diyang gidürädänü diru diyang na 'dün ngwa jayi nono."

*Gera ganni gayu na daw danni dümä
(Murkuj 5.21-23; Luka 8.40-56)*

18 Anni mung ji ndi ondaji ngwuja'ri ngwee a deleny de'te ila ngwüjürbäcälü yirku ye ngwuci, "Gera güny gima ayi gweneno. A be ila ang alliji

guy nono, ga midi.” ¹⁹ A Yicu 'dī'rī aar gwe ele na ngwoo'ra ngwüngün ele 'to.

²⁰ A no, a daw de'te dati bäläji yīnälü däti ngwüdläyü 'dī na rom (12), ngwila gilurānu lüngün ngwakani direl nono didi dired dūngün ²¹ ngwari giligorānu, “Minyi akani direl nono didi dired dūngün 'dogo, nggwa u'ri nono.”

²² A Yicu gwurlalu ngwengga. Ngwuci nu, “Mäti liguri, gwani gīji gūny. Änni gwunga Ngwaalu gwuma ang u'riyi nono.” A daw u'ri nono kaji nggoo ge'te ge'te.

²³ Anni mung äni gidrü ngwu'dun ngwudi deleny ndoo, ngwengga ngwüjü aar elnge gīmārā aar ürri dula, ²⁴ ngwuje ci nu, “Abarar kayānu. Gera ga'ti ayu a be gindru.” Aar be äri ngwimā yidāpāngā. ²⁵ Anni ma aar 'täji ngwüjü kay ge'te, ngwāni ngwümätä gījü kuy, ngwü'dī'riyälü. ²⁶ A ngwuja'ri ngwee badalu pad ngwaalu ngwoo ku.

A Yicu u'riya ngwüjü nono ngwürimü ngwäy

²⁷ Ju gu Yicu ndi ele ngwaalu ngwoo, ngwüji rom (2) ngwürimü ngwäy gwujani aar urnidi dulala aar ci, “Aar ang inā gwani Gīji gidi Dāwüd!”*

²⁸ Anni ma Yicu ele ngwu'dun, ngwüji ngwoo ngwürimü ngwäy ilijä ngwuje otacalu, “Ngaa lämnä ndi ari äny gwāti yiima ndi ärrī yi'ral giyee?”

Aar ci, “Yäy, gwani Deleny.”

²⁹ Ngwuje be akani ngwäy nono ngwegen ngwuje ci, “Gwani änni gwalu Ngwaalu aar gu

* **9:27** 9.27 Ngwüyāwüd ngwülingidi ndi ari Kirictu gwadi ila kilinge gidi Dāwüd.

ru 'danggalu.” ³⁰ A ngwäy ngwegen u'ri nono. A je Yicu girinya ndi ari, “Aa'ti diji dere da gu lenge a'tur.” ³¹ Aar be 'tü aar bädiyi ngwuja'ralu ngwani nginde ngwaalu ngwoo 'dar.

A dä'räng ondaji

³² Anni ma aar ji ndi 'tü, aar apa guru gätinä ngwü'rillä nono ating 'ti ondaju aar äpjä Yicung. ³³ A anni ma aar gu 'tüyi ngwü'rillä, a gur nggoo gigwugwundu ondaji. A yi'ral dibaji ngwüjälü aar ari, “Yere ya'ti nje änggädi yiru gu no Yijiräyil!”

³⁴ A be Ngwübärräji ari, “Yiima yiru yidi deleny didi ngwujego'rr yating ye 'tüyi ngwujego'ro.”

Yon yonyadu kiruny a be ngwäänü ru ngwoko

³⁵ A Yicu ele giyündär na giyubanu, ndi eng-gaci ngwüjü ngwämrä ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwannu ngwujaw ngwani yeleny yidi Ngwaalu ngwu'riyi ngwüjü nono gidimdi na ümü. ³⁶ Anni mung engga ngwüjü ngwonyadu, aar inä ndi ari ngwuju gidirbänü aar 'ti übidi düwä de, aar ru nono ngwangala ngwannu ngwa'ti äti do'ranu. ³⁷ Ngwube ci ngwo'ra ngwüngün nu, “Yon yonyadu kiruny, a be ngwäänü ngwudi uni ru ngwoko. ³⁸ Otacar Delenyalu didi giruny ndi ari ngwükäjä ngwäänä kiruny güngün aar uni yona.”

10

*Ngwoo'ra ngwükäjäär je 'di na rom
(Murkuj 3.13–19; Luka 6.12–16)*

¹ A Yicu urnidi ngwo'ra ngwüngün ngwoo 'di na rom (12) 'dünggüngün ngwuje ätäädä yelenya aar ye 'tüyü ngwü'rillänü aar ye u'riyi ngwüjü nono.

² Ngwüriny ngwuru ngwee ngwudi ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwuru 'di na rom (12), Jamaan gwanni gwani Butruj na gwenggen gwani Andrawuj, na Yagubinga gwenggen gwe gwani Yuwana yiji yidi gur gani Jäbädi, ³ a Bilipüj na Bartumawuj, Tumaj na gur gidi dulba gani Mätä, Yagub giji gidi gur gani Albayu na Tadiyuj, ⁴ Jamaan gwanni gwati ligor enyanu gwani gen na Yäwüdä gwani Äjigäriyüti gwanni gwuma ji ngwugwurlanu Yicu gwe.

*Aar ükäji ngwo'ra ngwoo 'di na rom (12)
(Murkuj 6.7-13; Luka 9.1-6)*

⁵ Ngwee 'di na rom (12) ngwükäjä je Yicu ngwuje oladani ngwuja'ri ngwe ngwee, "Aa'ti ngaa la ele ngwüji ngwuru Garany, aa'ti ngaa la läni kündär gere gidi ngwüji ngwudi Jamirang. ⁶ Ngaa be ele ngwangal ngwududu ngwuru ngwüji ngwudi Yijiräyil. ⁷ Ma be ari ngaa lima ele, ondacar ngwüjü ngaa je ci, 'Yeleny yidi gerala yima ila gito.' ⁸ Ngaa u'riyi ngwüjü nono ngwanni ngwümä, ngaa je 'di'riyälü ngwanni ngwayu, ngaa ga'ru ngwüjü yaamu nono, ngaa 'tüyü ngwü'rillä ngwüjänü. Yätädäärä je yimi'rä a'tur, ätäädär je ngwüjü 'to yimi'rä a'tur! ⁹ Aa'ti ngaa la apani dab, buta na bartad gwere ngwürädänü ngwalu. ¹⁰ Na aa'ti ngaa la apani ngwony ngwudi eny ngwüräd ngwe ngaa gendani direda na

ngwüdän na guura, ndi ari gwanni gwati ape yiuru gwädi gu ndi aar ätä gu'ru güngün.

¹¹ Gündär na ngwu'dunanu ngwere ngwa gu äni, mīnār gu dījälü dere dannī dijaw ngaa gu üllälü ngaa gu jalu 'di a gajī ila ngaa 'di'rī ngaa ele. ¹² Ma be ari ngaa lima äni ngwu'dun ngwere, agannar je ¹³ manari ngwu'dun ngwoo ngwädi gu, gäbīcār a gu adatalu gwalu jī. Ma be ari ngwu'dun ngwoo ngwa'ti gu ädi 'didanu, ara je adatalu gwalu o'raca. ¹⁴ Ma ara je 'ti gwä'rū ara je 'ti 'dengenaca ngwuja'ri ngwalu, ngwu'dun na gündär ngenō, 'tūdär ngaa brotada dibu'ralu mbüny giyora yalu. ¹⁵ Nggwa je ci 'didanu, gomōn gidi pī yelenya, ngwüjī ngwudi yündär yidi Jadumanga Gamura gwe, ngwa inädäni Ngwaalinga ngwüjī ngwudi gündär nggoo.”

Übinälü gwanni gwüdünicä ngwoo'ra ngwudi Yicu

(Murkuj 13.9-13; Luka 21.12-17)

¹⁶ Ngwuje ci, “Äny gwa je ükäjī nono ngwangala ngwuju ngwümüdänü, ngaa be arngani mama, ngaa ru nono ngwüüngäyü ndi bebere na ngaa jayī drü nono amaam gwudi 'dunung. ¹⁷ Arnganar ngwüjü ngwa jī ngwa je apada ngwämrä ngwudi ngweleny, la je pī ngwacal ngwe ngwämrä ngwegen. ¹⁸ Na gwani äny la je dünäjī ngwäyänü ngwudi ngwartan na ngweleny ngaa ru ladi inggidi 'denggen na ngwüjī ngwuru Garany. ¹⁹ Ma be ari lima je ummi ara je ätädä ngwelenya, aa'ti be yigor ya je pänü gwani ngwuja'ri ngwanni ngwada je ondajī na ngwada ngwe ari. Kaji nggoo la je be ätädä ngwuja'ri

ngwanni ngwada ngwe ari. ²⁰ Ndi ari ngaa la'ti ba be rüdi lanni ladi ondaji, a be Ligì'rìm ru lidi Papa gwalu lanni ladi ondaji 'danggalanu.

²¹ Na diwengga da gwurlanu gwenggen gwe gwa aar 'rinye na papa gwa gwurlanu giji güngün, a yiji ya nyürtiji papanga janu legen la aar le gwurlanu la aar je 'rinye. ²² Ngaa la ke ngwüjü ngwäy 'dar gwani ngwüriny ngwüny. A be gwanni gwa mätinälü 'di aar medadi, gwa gilängidini. ²³ Manari lima je übinälü kündär gere, gatanar ngaa gu abra gi'ter. Nggwa je ci 'didanu, ngaa la'ti la medaji yündärä 'dar yidi Yijiräyil 'di a Giji gidi Dijji dümnä o'ra."

²⁴ Ngwuje ci, "Doo'ra dati 'ti pana gidoorta düngün na dinäd dati 'ti pana gideleny düngün. ²⁵ Yimbutu gu 'dogo ndi doo'ra ru nono dorta düngün na dinäd ru nono delenya düngün. Manari gwucaar gwanni gwuru gi'ra gidi ngwu'dun Bäljübül, a be ngwüji ngwüngün gidrü ngwa aar je be ca!"

*Aa'ti yedeny ya je eny
(Luka 12.2-7)*

²⁶ "No aa'ti la je iyiyi yedenyo ndi ari yere ya'ti yanni yändälü ya'ti ya 'tädinälü, na yere ya'ti yanni yändälü ya'ti ya aar je inggidi. ²⁷ Yanni yada je enggaci nyim, ondajar yalu kebeny gilingenalu na yanni yada je 'dingini giilang ge, urnidar yalu korrala gidi ngwu'dun. ²⁸ Aa'ti yedeny ya je eny ngwüji ngwanni ngwati 'rinye lingina aar 'ti be burna ndi 'rinye ligì'rìmä. Ara je be yedeny eny gwani nginde gwanni gwäti yiima ndi dudiyi ligì'rìmä na lingenö giligänü

lidi yi'rendeny. ²⁹ Yi'rä rom (2) yati aar je ellang bartad gwe'te pu na gere gati 'ti i'dü gidiyängälü a gu 'ti be Papa gwalu lingidi. ³⁰ A be 'danggalu ngwä'rü ngwalu 'dar giyi'ra ngwülingidi je Ngwaalu 'dar ndi ari ngwuru ümin. ³¹ Aa'ti be yedeny ya je eny, ndi ari ngaa lipana gu'ru giyi'rä yonyadu.”

Ndi änni na ndi 'donya Yicung

(Luka 12.8-9)

³² Ngwuje ci, “Gwanni gwuny 'täjälü ngwäyänü ngwüji, äny 'to gwunyi 'täjälü ngwäyänü ngwudi Papa gwüny kerala. ³³ Gwere gwanni gwunyi nyi'rini ngwäyänü ngwüji, gwunyi nyi'rini 'to ngwäyänü ndi Papa gwüny kerala.”

Yicu na ngwüji ngwudi didlä

(Luka 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ Ngwuje ci, “Aa'ti ngaa la ge'taji ndi ari äny gwändädi ndi ge'te adatingalu ngene gidiyängälü. Nyi be ilada ndi ge'te giiri. ³⁵ Ndi ari äny gwändädi ndi gäbici diju aar ü'ränü papa gwe gwüngün, na giji ganni giru gera aar ü'ränü nanni gwe gwüngün, na gera giru düünä aar ü'ränü nanni gwe gwuru düünä. ³⁶ A güwän gidi diji ga ru ngwüji gwüngün gidrü.”

³⁷ Ngwuje ci, “Gwanni gwämnäni papang na nanning gwüngün 'dünggüny, gwa'tiny ädi ngwäy. Na gwanni gwämnäni giju güngün ganni giru dur na ganni giru gera 'dünggüny, gwa'tiny ädi ngwäy. ³⁸ Na gwanni gwati 'ti apu güü'ri güngün aar nyi gwujana, gwa'tiny ädi ngwäy.

³⁹ Gwanni gwati mbuji miding gwüngün, gwung dudiyi na gwanni gwa dudiyi miding gwüngün gwani äny, gwung mbuji.”

⁴⁰ Ngwuje ci, “Gwanni gwa je ämnï, gwuny ämnï, na gwanni gwuny ämnï, gwämni ngindeng gwanni gwükäjiiny. ⁴¹ Gwanni gwämni dijirä dukäjäär ndi ari diru dijir, nginde gwa mbuji gu'ru gidi dijir. Na gwanni gwämni ngindeng gwanni gwüdünälü ndi ari gwüdünälü, gwa mbuji gu'ru gidi nginde gwanni gwüdünälü.

⁴² Na gwanni gwa ici 'dogo dijü de'te yaw ngwüjänü ngwee ngwokeya yigo'ro yegen ndi ari nginde gwuru doo'ra düny, nggwa je ci 'didanu ndi ari gu'ru güngün ga'ti ga dudi a'tur.”

11

Yicu na Yuwana Almamadan (Luka 7.18–35)

¹ Anni ma Yicu medaji olang ngwo'ra ngwüngün ngwoo ngwuru 'di (12) na rom, ngwü'di'ri ngwugatani ngwaalinga ngwoo ngwele ndi enggaci ngwüjü gïyündär yidi Jäliling.

² Anni ma Yuwana 'dingini gwuju korkon yi'ral ye yanni yärrä je nginde gwanni Gwubrutaar yelenya, ngwükäji ngwo'ra ngwüngün ³ aar otacalu ndi ari, “Nga gwuru gwanni gwadi ila Gwubrutaar yelenya gwalla nyii dünici ngindeng gwu'ter?”

⁴ A je Yicu ci, “İndär aang ondaci Yuwanang yi'ral ye yanni yänggädä je ngaa je 'dingini ⁵ ndi ari ngwüji ngwanni ngwürimü ngwäy

ngwuma ombajidalu, na ngwurga ngwuma ele, na ngwaamu ngwuma u'ri nono, na ngwanni ngwürimü ngwäni ngwuma 'dingini, na ngwanni ngwayu ngwuma 'di'rälü ngwumidu, na ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuma aar je ondaci ngwüjü ngwanni ngwuru ngwuwayi. ⁶ Gwa aar onjaci gwanni gwa'ti gwa obalu ndi ämni 'dünggüny."

⁷ Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yuwana ji ndi ele, a Yicu ondaci ngwüjü ngwonyadu gwani Yuwana ngwuje ci, "Giru ange ganni gi'tüdäda gu ndi ombaji poor gitäny? Ngaa li'tüdädi ndi ombaji gipuru gapu dirune? ⁸ Manari Gä'tüdi, ngaa li'tüdädi ndi ombaji diju digenna ngwureda ngwudi yelenye? Ngwüji ngwanni ngwati genne ngwureda ngwudi yeleny ngwati ji ngwu'dun ngwudi yeleny. ⁹ A be ngaa li'tüdädi ndi ombaji ange? Ndi ombaji dijira? Yäy, nggwa je ci na yipana gidijir. ¹⁰ Nginde gwuru nggwee gwanni gwaru gwe ngwuja'ri ngwanni ngwüllinä ndi ari, 'Äny gwadi ükäjä dinäda düny ngwumadinana gwerre gwerre 'dunggunga, aar ang ja'rimaci gay.'

¹¹ Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari, giyijänü 'dar yanni yilingiti je ngwaw, gere ga'ti gi'di'rälü gipana gu'ru ndi Yuwana Almamadan. A be gwanni gwokana giyelenyanu yidi generala, gwuru gwanni gwupana 'dünggüngün. ¹² 'Tu'tu gaji ganni gapu ge Yuwana Almamadan yiiru yüngün, yeleny yidi generala giyo yiminä je ngwüji ndi aar je ape. ¹³ Ndi ari ngwijir 'dar na yobo,

yondajaar je 'di a gaji ila ganni gima ge Yuwana ila. ¹⁴ A manari ngaa lijädi nda je ämni, Yuwana nggwee gwuru gwani İliyä gwanni gwüdünicäär ndi ila. ¹⁵ Gwanni gwäti ngwäni, ngwu'dingini.”

¹⁶ A Yicu ari, “Gimaad nggee gadi nyi übidänü ange gwe? Giru nono yijü yanni yooko yiju ndi aku ngwu'dera ngwaalu ngwudi ngwiliny ati aar be urnidi ngwenggen aar je ci,

¹⁷ 'Limî'ricä je dümbärä ngaa
be 'donya ndi riti,
ara je elngaci delnga yiwaya
ngaa 'ti runu.'

¹⁸ Ndi ari Yuwana gwändi ngwu'ti iti ngwu'ti iyü, araar, gwätinä dijego'ranu. ¹⁹ A Giji gidi Dijji dümnä ila ating eny ating iyî, araar, 'Änggädär nggwee gwupa ngwamanu gwati iyî ngwürläli, aar ru ngwumaad ngwudulba ngwe na ngwüji ngwanni gwati aar je ci ngwuki.' A be bere gwati linginni ndi äti ngwäyanü yiiru ye yüngün.”

*Wäj bi gyündär yanni ya'ti jo'renyana
(Luka 10.13-15)*

²⁰ A Yicu girinya yündärä yanni yapung gu yi-ima yüngün yonyadana aa'ti be ngwüji ngwegen jo'renyana ngwuje ci, ²¹ “Wäj bi gwani Kürüjin, na gwani Bid Jäyidä! Adinari a yiima giyee yäpinä 'dunggunga yäpinä gyündär yidi Jür na Jäyidä, ngwüji ngwegen ngwadi jo'renyana 'tu'tu gwerre ngwadi genne gimärä ngwadi jalu ngwaaranu. ²² A be nggwa je ci ndi ari gomon gidi pi yelenya, ngwüji ngwudi Jüringä Jäyidä gwe, ngwa inädäni Ngwaalinga 'danggalu. ²³ Na

nga gwani Kaprnawum, nga gwa ji nga gwallu 'di ang obani kere? Bärri, nga gwi'dä a gwülli gidel didi yi'rany. Adinari yiima giyee yäpinä 'dunggunga, yäpinä ndi Jadum, yaadi jalu 'di gomom gidi gweneng. ²⁴ A be nggwa je, ci gomom gidi pi yelenya, ngwüji ngwudi Jaduming, ngwa inädäni Ngwaalinga 'danggalu."

Ngwaalu ngwenggaca ngwüjü yujimida yüngün

(Luka 10.21-22)

²⁵ Kaji nggoo a Yicu ari, "Nggwa ang ortada gwani Papa Deleny didi gerala na diyäng, ndi ari nga gwänijä yujimidalu yunga nda je ngwüji lenge ngwanni ngwubebera nga je be enggaci yijü yunga yanni yooko. ²⁶ Yäy gwani Papa, yunga yiru giyee yanni yijädängänü.

²⁷ Yi'ral 'dar yima aar nje Papa gwüny ätäädä. Gwere gwa'ti gwanni gwülingidi Gijü a be Papa ru 'dogo na gwere gwa'ti gwülingidi Papang a be Giji ru 'dogo na lanni lima je Giji utanu ngwuje enggaci Papang."

²⁸ Ngwuje ci, "Iladar 'dünggüny 'dar lanni gilo lüpinä gwüni ligakidu nggwa je gataji düwä.

²⁹ Üpinär yunggu yüny, nga je enggaci nga lenge ndi ari äny gwüjilänü nyi okeye ligor lüny ngaa la be gatu düwä gwani lingenö lalu. ³⁰ Ndi ari yunggu yüny yijalu ürgäny na üpinä gwüny gwängränü."

12

Deleny didi gomom Kwo'ra tä'rül
(Murkuj 2.23-28; Luka 6.1-5)

¹ Gomon ge ganni giru Kwo'ra tä'rîl,* a Yicu ele ngwü'rü ngwurunyanu. A ngwoo'ra ngwüngün gila'ti yona aar je eny ndi ari ngwiti je ngwamanu. ² A anni ma je gu Ngwübärriji engga nu, aar ci Yicung nu, “Ombaja 'da ngwo'ra ngwunga ngwärrü yi'ral yiru drü ndi ärrini komon Kwo'ra tä'rîl!”

³ A je Yicu ci, “Ngaa 'ti ulu ngwuja'ri ngwanni ngwüllinä ndi ari yiru ange yanni yärrî je Däwüdingä ngwoo'ra ngwe ngwüngün gaji ganni giti je ge ngwamano? ⁴ Ndi ari nginde gwändi ngwu'dun ngwudi Ngwaalu ngwape yona yanni yigätijäär je Ngwaalingalu yiru drü, aar je eny ngwoo'ra ngwe ngwüngün, ngwur'dal ngwuru ngwati ji eny 'dogo. ⁵ Nda mine 'to ngaa lima 'ti ulu ngwuja'ri kitabanu gidi Yobo ndi ari, ngwur'dal ngwati kiyi yobanu ape gwe yiiru kobanu komon giru Kwo'ra tä'rîl aar je 'ti be i'räcä keng gwere? ⁶ Nggwa je ci ndi ari nggwo ngene gwanni gwupana kobo! ⁷ Adinari ngaa lilingidädi ngwuja'ri ngwe ngwee yorta ye ngwaalinga ngwanni ngwaru nu, ‘Any gwubupa inäng ngwa'ti bupa mi'rining nono,’ ngaa la'ti ladi obalu ngwüjü ngwe ngwanni ngwujaw nono. ⁸ Ndi ari Giji gidi Dijî dümnä, giru Deleny didi gomom Kwo'ra tä'rîl.”

*Ape yiima komon giru Kwo'ra tä'rîl
(Murkuj 3.1–6; Luka 6.6–11)*

* **12:1** 12.1 Gomom Kwo'ra tä'rîl gati ge Ngwüyäwüd jalu aar obe düwä de aar gu äpiji Ngwaalinga yobo aar otacalu. Ngwondaca je Ngwaalu ndi aar obe düwä de aa'ti ngwa ape yiiru komon Kwo'ra tä'rîl. **12:7** 12.7 Ujiya 6.6

9 A Yicu 'dī'ri ngenone ngwele ngwānī ngwāmrä 'denggen. 10 Ngenone gur giju gu gudidu guy. A Ngwübärrījī minī gay gadi aar gu määtidädä Yicung ngwuja'ri ngwere, aar be otacalu aar ci, “Yädi gu ndi u'riyi dijü nono komon giru Kwo'ra tä'rile?”

11 A je Yicu ci, “Yärü 'danggalanu gwanni gwa äti dangala de'te pu, ngwube i'di gidel komon giru Kwo'ra tä'rīl, da'ti ding määtä ngwugwalla?”

12 A be awa dijī dümnä dipana gu'ru gidangal! Yäy gu no yädi gu ndi ärrī yi'ral yanni yijaw komon giru Kwo'ra tä'rīl.”

13 Ngwube ci guru, “Gwälli guyanu!” No a gur gwalli guyanu a guy o'radi ngwujayi ngwuru nono gwenggen.

Dinäd danni däbrä Ngwaalu

14 A be Ngwübärrījī 'tü aar abingada ndi Yicu nunnu aar 'rinye. 15 Anni mung gu lenge, ngwugatani ngwaalinga ngwoo, a lonyadu gwujani ngwuje u'riyi dümdī nono degen 'dar 16 ngwuje girinya ndi ari aa'ti londaci dijälü dere nginde gwe. 17 Ndi ari a ngwuja'ri äti ngwäyänü ngwaru ngwe dijir dani Ajaya ndi ari,

18 “Dinäd düny ndo ngene danni däbrīny,
gwanni gwāmnīny a ligor lüny jäyäjänü!

Gwunyi gu ge'te Ligī'rīmā lüny
a gwa ondaci ngwüjü ngwuru Garany gwani
dünälü.

19 Gwa'ti gwa kadi na gwa'ti gwa ürri dula
gwa'ti gwa dijī 'dingini gwondajalu ngway-
alu.

20 'Di gipuru gibu'ru† ga'ti ging kiya na gwa'ti gwa
 'rineye ligä lullar kijaja
 'di a yi'ral yani dünälü ji aar dami. 21 Ngwüji
 giyen ngwa ge'taji ngwüriny ngwüngün.”

Yicu na Bäljübül

(Murkuj 3.20–30; Luka 11.14–23)

22 Aar be äpijä guru ge'te gätinä di'rillä nono
 ngwürimü ngwäy ngwuru dä'räng, a Yicu u'riyi
 nono 'di ngwombajidalu ngwabingi. 23 A yi'ral
 giyee obaji ngwüjälü 'dar aar ari, “Giji nggee
 gaadi ru gidi Däwüde?”

24 A be anni ma gu Ngwübärriji 'dingini
 ngwuja'ri ngwee aar ari, “Gur nggee gati 'tüyi
 ngwujego'ro 'dogo yiima ye yidi Bäljübül gwuru
 deleny didi ngwujego'rr.”

25 A Yicu lenge ngwuja'ri ngwanni ngwuju
 giyi'ranu 'denggen ngwuje ci, “Yeleny yere yanni
 yü'ri'tinänü, ya geradalu. Gündär na ngwu'dun
 ngwere ngwanni ngwadi ü'ri'tidänü, ngwa'ti
 ngwa äti yiima ndi dünälä. 26 Ma be ari

dijego'rr dati 'tüyi dijego'ro, ya'ti be yinggidu ndi
 ari dijego'rr dima ü'ri'tidänü giligo'ro lüngün
 a mine yiima yüngün ya mätinälü awa mana?

27 A manari äny gwati 'tüyi ngwujego'ro yiima
 ye yidi deleny degen dani Bäljübül, a mine
 yiji yalu ngwati aar je 'tüyi yiima yidi yärü?
 Ngindenga liru be lanni lada je le obalu. 28 A
 be manari äny gwati 'tüyi ngwujego'ro Lig'rim
 le lidi Ngwaalu, yeleny yidi Ngwaalu yima ji

† 12:20 12.20 Yipuru yanni yiju 'ribül yondaja ye Ajaya ndi
 ari ngwüji ngwuru ngwanni ngwuwanu yaa ngwumulu nono.

12:21 12.21 Ajaya 42.1–4

gu be obananu. ²⁹ Na mana, awa a diji dere ändädä diju gidrü dojema nono ngwapada ngwony ngwüngün manari dimung 'ti mäti gwerre gwerre ngwugekajalu? 'Di ngwube obe ngwony ngwüngün gidrü."

³⁰ A je Yicu ci, "Gwanni gwa'ti nyii gwe, gwuru güwän güny na gwanni gwa'ti nyii gwe gwä'rajälü gi'du, gwuru gwanni gwati bädiyälü.

³¹ No nggwa je ci, yi'ral 'dar yanni yiki na lo Ngwaalinga, ya ara je düdänijänü. A be lo Lig'i'rimä lanni Liju'ru, la'ti la ang düdänijänü.

³² Gwanni gwa lo Gijü gidi Dijü dümnä, gwa aar düdänijänü a be gwanni gwa lo Lig'i'rimä lanni Liju'ru, gwa'ti gwa aar düdänijänü gididlä ndee na gididlä ndä'di dindä."

*Da'ri dati linginni yuula ye yüngün
(Luka 6.43-45)*

³³ Ngwuje ci, "Da'ri danni dijaw, dati 'ri'ri yuula yanni yijaw. Na da'ri danni diki, dati 'ri'ri yuula yanni yiki! Ndi ari da'ri dati linginni yuula ye yüngün. ³⁴ Ngaa gilee ru yiji yidi ngwüüngä, awa ngaa be ondaji ngwuja'ri ngwujaw liru ngwüji ngwuki? Ndi ari ngwulem ngwati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwati ji ngwonyadu giligoranu. ³⁵ Dijü danni dijaw liguri dati 'tüyä ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwügi'tinä 'dünggüngünänü, na diji danni diki liguri dati 'tüyä ngwuja'ri ngwanni ngwuki ngwanni ngwügi'tinä 'dünggüngünänü. ³⁶ A be nggwa je ci ndi ari, ngwüji ngwa ji ngwa aar je otacalu ngwuja'ri ngwe ngwegen 'dar ngwi'dädäär ngwänü komon nggä'di gidi

pī yelenya. ³⁷ Ndi ari ngwuja'ri ngwe ngwunga a gwa 'tü gwujaw nono na ngwuja'ri ngwe ngwunga la gwe obalu.”

Ngwübärriji ngwubupa yi'remna yiru yiima
(*Murkuj 8.11-12; Luka 11.29-32*)

³⁸ A be Ngwübärriji ngwoko na ngwoorta ngwudi yobo ondaci aar ci, “Gwani doorta, nyii lijädi ndi nje enggaci yi'remna yere yiru yiima.”

³⁹ A je Yicu ci, “Gimaad ganni giki gimi'ridi ngwäyänü gutalu yi'remna ye yiru yiima, gä'tüdi gadi ar enggaci yiima yere ar je be enggaci 'dogo yidi dijir dani Yunan. ⁴⁰ Ndi ari anaku ju gu Yunan gilaranu lidi duum dipa ngwape yomon tä'räl (3) lingen le na dilu de, no 'to Giji gidi Dijii dümnä gadi gu ji 'to no gidiyängänü yomon tä'räl lingen le na dilu de. ⁴¹ Gomon gidi pī yelenya ngwüji ngwudi Ninäwäng ngwa je ngwa aar dünätälä ngwüji ngwe ngwudi gimaad nggee ngwa aar ngwe obalu. Ndi ari ngwujo'renyana gaji ganni gima je ge Yunan ondaci. A be gwenene, nggwo be ngene gwanni gwupana ndi Yunan. ⁴² Daw diru deleny didi gen kaama komon gidi pī yelenya, da 'di'rä la dünälä ngwüji ngwe ngwudi gimaad nggee, ngwungwe obalu. Ndi ari dändi 'tu'tu ngwaalu ngwolanu nunnu ngwu'dingini bebereng gwudi Jiliman. A be gwenene nggwo be ngene gwanni gwupana ndi Jiliman.”

O'ra gwudi di'rillä
(*Luka 11.24-26*)

⁴³ Ngwuje ci, “Manari di'rillä dima 'tü gidijänü, ngwele ngwulandalu gitäny ngwüminä

ngwaalinga ngwanni ngwading gu obe düwä de. Ngwuje 'ti be mbuju. ⁴⁴ Ngwube ari, 'Äny gwa be kwoyalu ngwu'dun ngwanni ngwuminje gatana!' Mung kwodalu ngwuje mbuji ngwübrütinälü ngwujalu ngwundanu ngwujay-
alu ngwuja'rimana. ⁴⁵ Ngwube ele ngwapana ngwü'rillä kwo'ra tä'r'il ngwanni ngwukana 'dünggüngün, aar ila aar äni g'idijänü ndoo, kaji nggoo gidi gwodaning ngwukani kaji gele gidi gwerreng. Ya gu ru 'to no kimaad nggee giki."

*Nanni gwudi Yicu na ngwenggen ngwudi Yicu
(Murkuj 3.31-35; Luka 8.19-21)*

⁴⁶ Anni mung ji ndi ondaci ngwüjü, a nanni gwüngün na ngwenggen ila aar dünälä poor aar mini ndi ondaci. ⁴⁷ A diji de'te ngwüjänü ngwanni ngwuju ci, "Nanni gwunga na ngwanggalu gilo lidünicängä poor liminü ladi ang ondaci."

⁴⁸ Ngwuci diju ndoo dondaca, "Yärü gwuru gwani nanni gwüny? Na yärüngä liru lani ngwänggäri?" ⁴⁹ Ngwinggidi ngwo'ra ngwüngün guy ge ngwube ari, "Ngindenga gilee, liru lani nanni gwüny aar ru ngwänggäri. ⁵⁰ Ndi ari gwere gwanni gwati ärrü buping gwudi Papa gwüny gwanni nggwo kerala, nanni gwüny gwuru a gwänggäri ru gwanni gwuru dur na gwanni gwuru gera."

13

*Diji dikwüdi
(Murkuj 4.1-9; Luka 8.4-8)*

1 Komon nggoo ge'te ge'te, a Yicu 'tüdä ngwu'dun ngwele ngwujalu kımämü gidi yaw. 2 A ngwüji ngwonyadu o'rada nono 'di ngwü'di'ri ngwäni gıbalükänü nggu jalu a be ngwüji 'dar dünä gımämäng nono. 3 Ngwuje enggaci ngwuja'ri ngwonyadu ngwuje mi'rici ngwuja'ri ngwuje ci, "Diji di'tüdi ngwele ndi kwoy yona yüngün. 4 A be anni mung ji ndi gida yona, a yoko mi'ri kayalu a yi'ra ila aar je utalu. 5 A yoko mi'ri ngwaalu ngwuru yo'rr aar 'ti mbuja diyängü diju mirang, aar obedalu puprang ndi ari diyäng da'ti olanu. 6 A be anni ma lingen anda, a je deja u'diyi aar undi ndi ari ya'ti üllü ngwuuwa ndi mätinälü. 7 A yoko mi'ri ngwügänü aar 'tüdä a je ngwügi gwogwornyadi. 8 A yon yoko mi'ri ngwaalu ngwuru diyäng dannı dijaw, aar 'tüdä aar 'ri'ri yona küü'ri tudini (100) na yoko küü'ri tä'rıl (60) na yoko küü'ri na 'di (30), aar onyadani giyon yanni yıkwüdınä. 9 Nginde gwanni gwäti ngwäni rom ngwudi 'dingini, ngwu'dingini."

*Yicu gwarra ngwube mi'ri ngwuja'ri
(Murkuj 4.10-12; Luka 8.9-10)*

10 A ngwoo'ra ngwüngün ila aar otacalu aar ci, "A gwarra ata be mi'rici ngwüjü ngwuja'ri?"

11 Ngwuje ci, "Lenge yujimida yidi yeleny yidi gerala, gwuma ara je ätäda aar 'ti be ätädi ngindeng je. 12 Gwere gwanni gwäti, gwa aar gendaci ngwonje, a be gwanni gwa'ti äti, ngwanni ngwätıng je ngwoko, ngwa aar je apada. 13 Yiru giyee yanni yigäbıcinıy ati nyi be mi'rici ngwüjü ngwuja'ri. Aar ni ari lombajıdalı, aar ru

nono ma aar 'ti ombajidalu, aar ni ari li'dingina, aar ru nono ma aar 'ti 'dingina na aar ru nono ma aar 'ti lingidi. ¹⁴ Ngindenga lima je gu ngwuja'ri mbuti nono ngwanni ngwaru ngwe dijir dani Ajaya ndi ari,

'Ngaa la 'dingini a be ya'ti ya je lenge a'tur
na ngaa la ombajidalu a be ya'ti ya je engga a'tur.

¹⁵ Ndi ari ligor lidi ngwüji ngwee lima ru go'rr, na ngwäni ngwegen ngwuma riminäti ndi 'dingini
na ngindenga lima ümmä ngwäyälä ndi ombajidalu.

Adinari aar minä ndi engga ngwäy ngwe ngwegen,

aar 'dingini ngwäni ngwe ngwegen,
aar lenge yigor ye yegen

aar o'ra, laadi nje u'riyi nono.'

¹⁶ A be lonjaca je gwani ngwäy ngwalu nunnu ngwänggädi na ngwäni ngwalu nunnu ngwu'dingina. ¹⁷ Ndi ari nggwa je ci 'didanu, ngwüjir ngwonyadu a lanni lidünälü lijädi gu gwulleney ndi engga yi'ral yanni yänggädä je gweneno aar je be 'ti änggädi, na ndi ari aar je 'dingini yanni giyo yi'dingina je gweneno aar je 'ti be 'dingina."

*Inggidi ngwuja'ri ngwudi diji dikwüdi
(Murkuj 4.13-20; Luka 8.11-15)*

¹⁸ Ngwuje ci, "Dinginar je be nga nga yani diji dikwüdi. ¹⁹ Manari gwere gwuma 'dingini ngwuja'ri ngwudi yeleny yidi gerala ngwuje 'ti be

lïngidi, dijego'rr dati ila ngwapada ngwuja'ri ngwanni ngwuma aar je kwoy giligoranu lüngün. Yiru giyee yanni yani yon yanni yimi'ru kayalu. ²⁰ A be yon yanni yimi'ru ngwaalu ngwuru yo'rr, dïji diru danni dati 'dingini ngwuja'ri ngwuje änni puprang gwujayanu gwulleny. ²¹ A be anni ati ngwuja'ri mbuja ngwaalinga ngwadi aar gu ülläji ngwuwa, aar jalu 'dogo gwoko ma be ari yima ji yere yooko yani dirbä na übinälü gwani ngwuja'ri, a be dïji i'di puprang. ²² A be yon yanni yimi'ru ngwügänü, dïji diru danni dati 'dingini ngwuja'ri a be ligor pïci midinganu ngene a nänü gwudi didlä i'däjänü gwogwornyaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar 'ti äti ngwäyänü.

²³ A be yon yanni yima mi'ri gödiyäng danni dijaw, yani dïji danni dati 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwuje lenge mama. Ngwu'ri'ri küü'ri tudini (100) na ge'te ngwu'ri'ri küü'ri tä'ril (60) na ge'te ngwu'ri'ri küü'ri na 'di (30), aar onyadani giyon yanni yïkwüdäär je."

Yon na ngworomol

²⁴ Ngwo're ngwuje mi'rici ngwuja'ri ngwu'ter ngwuje ci, "Yeleny yidi gerala yiru nono dïju danni dikwüdi yona kiruny güngün yijayanu. ²⁵ A be gaji ganni gima ge ngwüji ji ndi ndri, a güwän güngün ila ngwukwoy ngworomola giyonanu kirunyanu ngwü'tü ngwele. ²⁶ Anni ma yon ge'ta yi'ra aar obedalu wiir, a ngworomol obedalu 'to.

²⁷ A ngwïnäd ngwudi gur gidi giruny otacalu aar ci, 'Gwani doorta, nyii be ari nga gwükwüdi

yona kirunyanu yijyanu a mine ngworomol ngwuma ila ne?’

²⁸ Ngwuje be ci, ‘Güwän giru gärrü yi'ral giyee.’

A ngwïnäd otacalu aar ci, ‘Nga gwüminî nje nyii ele nyii gwalla ngworomolalu mbünye?’

²⁹ Ngwuje ci, ‘Bäri, ngaa la gwalladani yonalu 'to manari nga lima gwalli ngworomola.

³⁰ Gäbicär je aar pe gwüpäng 'di aji a gaji ila gidi uni. Kaji gidi uni äny gwa ci ngwäänä, ü'ri'tädär ngworomola gwerre gwerre ngaa je giki yi'ra aar u'di a be yon, ngaa je be una ngaa je u'ri ngaa je apada kilü güny.’ ”

Mi'ri ngwuja'ri g'iläy lidi do'ta

(Murkuj 4.30-32; Luka 13.18-19)

³¹ Ngwo're ngwuje mi'rici ngwuja'ri ngwu'ter ngwuje ci, “Yeleny yidi gerala yiru nono läy lidi go'ta gapu dijü ngwukwoy kirunyanu güngün.

³² Lây lidi go'ta lokana giyuulanu yidi ngwa'ri 'dar, ma be ari gima 'tü 'di mung pe ngwuru do'ta dannî dipa, 'di ati gu yi'rä kere ila ati aar gu ge'te ngwü'rü'tilä giyi'rinalu yüngün.”

Ngwü'rüd

(Luka 13.20-21)

³³ O're a je Yicu mi'rici ngwuja'ri ngwu'ter ngwuje ci, “Yeleny yidi gerala yiru nono ngwü'rüd ngwape je daw ngwuje lägäjänü ngwülä ngwänü ngwübäkänü tä'rîl. Aar gwürli ngwülä 'dar aar uuli.”

³⁴ Yi'ral giyee 'dar yondaca je Yicu ngwüjü ngwuje mi'rici ngwuja'ri. Ngwuje 'ti ondacu ngwuja'ralu ngwere kibeny ngwuje be ondaci

ngwuje mī'ricī ngwuja'ri. ³⁵ Ndi ari a ngwuja'ri
 äti ngwäyänü ngwannī ngwondaja ngwe dijir
 lingla le lüngün ndi ari,

“Äny gwadi ondaji nyi mī'ricī ngwüjü ngwuja'ri,
 nunnu nyi 'täji yi'ralalu yanni yändälü 'tu'tu
 anaku ge'ta gu Ngwaalu didläyü.”

Inggidi ngwuja'ri ngwani yon na ngworomol

³⁶ A be Yicu gatani ngwüjü ngwo ngwonyadu
 ngwele ngwäni gidrü, a ngwoo'ra ngwüngün
 elaci aar ci, “Enggaci nje ngwuja'ri ngwani
 ngworomol kirunyanu.”

³⁷ Ngwuje ci, “Diji dänni dikwüdi yona kirun-
 yanu yijaw, Giji gidi Diji dümnä giru. ³⁸ A giruny,
 didlä diru, na yon yanni yijaw yiru yiji yidi
 yeleny yidi Ngwaalu. Na ngworomol ngwuru
 yiji yidi dijego'rr. ³⁹ A be güwän ganni gikwüdi
 ngworomola, dijego'rr diru. Na uni, gaji giru
 ganni gadi ge didlä medadi. Na ngwäänü, yi'rr
 yiru. ⁴⁰ A anaku gwälläär gu ngworomola aar
 u'di, no yadi gwuru komon gadi ge didlä medadi.

⁴¹ Giji gidi Diji dümnä ga ükäjä yi'rrä yüngün aar
 'tüyü ngwüjü 'dar ngwannī ngwuki giyelenyanu
 yüngün yi'ralalu 'dar yanni yati apa keng a
 ngwüji 'dar ngwannī ngwati ärrü gwanni gwuki.

⁴² Ngwa aar je gatu kidil gidi ligä lipa gi'ranu,
 ngenone ari gwa ji na iyini ngwad gwa ji. ⁴³ A be
 ngwüji ngwannī ngwüdünälü ngwa be enyanu
 nono buri gwudi lingen giyelenyanu yidi Papa
 gwegen. Gwanni gwäti ngwäni ngwudi 'dingini,
 ngwu'dingini.”

Mi'ri ngwuja'ri ngwani yu'rin na yi'rigar yiru gu'ru

⁴⁴ Ngwuje ci, “Yeleny yidi Ngwaalu yiru nono yu'rina yipa gu'ru yanni yänijäär jälü giliburanu, a be gur ele ngwuje mbujalu ngwo're ngwuje ape ngwuje änijälü. Ngwube jayanu gwulleny 'di ngwele ngwellang ngwonyalu 'dar ngwüngün ngwanni ngwätिंग je ngwila ngwellang liburu giloo.”

⁴⁵ Ngwo're ngwuje ci, “Yeleny yidi Ngwaalu yiru nono dijü didi ngwiliny diju ndi minä yi'rigara yiru gu'ru nunnu ngwuje ellang. ⁴⁶ Anni mung je mbuji ye'te yiru gu'ru, ngwo're ngwilla ngwonyalu 'dar ngwanni ngwätिंग je ngwila ngwuje ellang.”

Mi'ri ngwuja'ri ngwani ngwü'dibä ngwudi ngwuum

⁴⁷ Ngwo're ngwuje ci, “Yeleny yidi Ngwaalu yiru nono, ngwü'dibä ngwudi ngwuum ngwügäti je dijü giyaw aar mätä ngwuuma ngwonyadanu. ⁴⁸ Anni ma aar onyadala, a je be ngwiina 'täji kimämü aar be jalu, aar je utanu ngwanni ngwujaw aar je ürrä giyi'ramanu a be ngwanni ngwuki, aar je be gatu mbüny. ⁴⁹ Yadi gu ru no 'to gomon gadi ge didlä medadi, ndi ari yi'rr ya ila ya ngengeda ngwüjänü ngwanni ngwuki ngwüjänü ngwanni ngwüdünälü ⁵⁰ aar je gatu kidil gidi ligä lipa gi'ranu ngenone ari gwa ji na iyini ngwad gwa ji.”

⁵¹ Ngwuje ci, “Ngaa lima lenge ngwuja'ri nge-wee 'dare?”

Aar ci, “Yäy.”

⁵² A je Yicu ci, “Yäy gu no, doorta dere didi yobo danni denggacaar yelenya yidi gerala diru nono diji didi ngwu'dun danni dati gwalla giyilänü yüngün yu'rina ngwuje lenge ndi ari yiru giyo ne yanni yiyang na yiru giyo ne yanni yu'rin.”

*Dijir dati aar 'ti näjä kündär güngün
(Murkuj 6.1-6; Luka 4.16-30)*

⁵³ Anni ma Yicu medaji mi'ricing ngwüjü ngwuja'ri, ngwü'di'ri ngwugatani ngwaalinga ngwoo. ⁵⁴ Anni mung kwodalü kündär güngün, ngwenggaci ngwüjü ngwämrä ngwegen 'di aar dibi aar utalu aar ari, “Gur nggee gapu bebereng ne nggwee na yiima giyee 'dar? ⁵⁵ Gä'tüdi giiji gidi gur giru doo'ta didi yü'ri nanni gwüngün gwä'tüdi gwele gwani Märiyama? Na ngwenggen gwani Yagub na Yujib na Jamaan na Yäwüda? ⁵⁶ Na ndi ari ngwenggen ngwanni ngwuru yera ngwo ar le? Ngwumine apa ngwuja'ri ne ngwee 'dar?” ⁵⁷ A ngindenga obalu.

A je be Yicu ci, “Dijir dati aar 'ti näjä kündär güngün na 'dunu 'dünggüngün.”

⁵⁸ Aa'ti Yicu apu yiima yonyadu ngenone gwani ami'rati gwegen ndi änni Ngwaalu.

14

*Yi'rany yidi Yuwana Almamadan
(Murkuj 6.14-29; Luka 9.7-9)*

¹ Kaji nggoo a deleny dani Yirüdij 'dingini ngwuja'ri ngwudi Yicu. ² Ngwuci ngwinädä gwüngün, “Yuwana Almamadan gwuru nggwä'di gwuma 'di'rälü giyi'ranyanu! Yiru yanni yigäbicä a be yiima äpinä nginde gwe.”

³ Gwerre, Yirüdiŋ gwümäti Yuwanang ngwugiki korkon gwani daw dani Yirüdiyä didi gwenggen gwani Bilipüj. ⁴ Ndi ari gwati Yuwana ci, “Ya'ti gu jaw ngwäyänü Ngwaalu ndi ang agu.” ⁵ A be Yirüdiŋ mini gay gading ge 'rinye Yuwanang, a be yedeny eny ngwüji ndi ari ngwüji ngwänggädi Yuwanang ngwäyänü 'denggen gwuru diŋir.

⁶ A be gaji ge'te gomom gidi pi käy gidi lingini gwudi Yirüdiŋ, a je gera gidi Yirüdiyä ritiji ngwära. Aar gäbici Yirüdiŋing ngwujayanu gwulleny. ⁷ Ngwümü'rici yi'rany nding ätäda gony gere ganni ging mini. ⁸ A gera ele ngwondaca nanning gwüngün a nanni gwüngün icäjä ngwuci delenya, “Äpijiny gi'ra gidi Yuwana Almamadan ki'ramanu nggee.”

⁹ A Yirüdiŋ ümi ligor, a be gwani yi'rany yanni yiming je mi'ri na gwani ngwüriñü giyi'rinyinä yüngün, ngwudinga ngwuja'ri ndi ari aar ärriji gera yi'ral yanni yimining je. ¹⁰ A ngwüji ü'ridäda Yuwanang gi'ralu gwuju korkon. ¹¹ Aar äpijä gera gi'ra ki'ramanu aar ätäda, ngwäpiji nanning gwüngün. ¹² A ngwoo'ra ngwudi Yuwana ila aar apalu aar gatu. Aar ele aar ondaci Yicung.

Yicu gwiya ngwüjü ngwüü'ri tudini (5,000)

(Murkuj 6.30-44; Luka 9.10-17; Yuwana 6.1-14)

¹³ Anni ma gu Yicu 'dingini, ngwele jücü ngwallu gibälükälä ngwugatani ngwaalinga ngwoo ngwele ngwaalu poor. Anni ma gu ngwüji ngwoo ngwonyadu 'dingini, aar 'tүdä күндär

aar gwujani yora yalu. ¹⁴ Anni ma Yicu üllädälü kimämü, ngwengga ngwüjü ngwonyadu, aar inädä ngwuje u'riyi dümdä nono degen.

¹⁵ Anni ma ngwaalu ru digera, a ngwoo'ra ilaci aar ci, “Ngwaalu ngwee poor, a lingen lima ele. Gätä ngwüjälü aar ele ngwu'dunanu aar illa ngwony ngwere ngwudi eny.”

¹⁶ A je be Yicu ci, “Yere ya'ti yani yadi je gäbici aar ele. Ätädär je nga nga aar eny.”

¹⁷ Aar ci, “Änyängä läti 'dogo yona tudini na ngwuum rom.”

¹⁸ Ngwuje ci, “Äpiji nje ngene.” ¹⁹ Ngwuci ngwüjü jaralu giyanyalu. Ngwape yona giyoo tudini na ngwuum ngwoo rom, ngwü'di'riyi ngwäy ngwombajidi kerala ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuje ü'ränü. Ngwuje be ätädä ngwo'ra ngwüngün aar je gegenaci ngwüjü.

²⁰ A ngwüji eny 'dar 'di aar pe. A yanni yima jalu yü'ri'tinänü, aar je ürrä giyi'ramanu aar je ape yi'ramanu 'di na rom. ²¹ Ngwüji ngwanni ngwiti, ngwuru ngwüü'rri tudini (5,000) ngwanni ngwuru ngwur, aar 'ti be dü'rädi ngwayu yiji yänü.

Yicu gwändi giyaala

(Murkuj 6.45–52; Yuwana 6.15–21)

²² Puprang no, a Yicu dinga ngwo'ra ngwüngün gibälükänü aar madini aar ü'rü yaanu aar dambu kimämü ngene gwe, ngwube ge'te ngwüjü kay 'dar aar ele. ²³ Anni mung je ge'te kay 'dar, ngwube allu kenala jücü ndi otaci Ngwaalingalu. Anni ma ngwaalu ru digera, ngwuji ngenone jücü, ²⁴ ngwoo'ra

ngwüngün ngwuma be ele bälükä gwe 'di aar obani gidiliganu didi yaw. A be dudu määtä bälükä ngwäralü ndi ari bälükä gwügwümädi dirunanu.

²⁵ Diligeny danu a je Yicu elaca gwündi giyaala.

²⁶ Anni ma ngwoo'ra ngwüngün engga gwündi giyaala, a je yedeny eny aar ari, "Gibo'rr giru." Aar ari yedenyo.

²⁷ Kaji nggoo no, a je Yicu ci, "Äny gwuru, ara je 'ti yedeny itü."

²⁸ A Butruj ci, "Gwani Deleny manari nga gwuru, ondaciny nyi ila giyaala ang elaca!"

²⁹ A Yicu ci, "Ila."

A Butruj üllädälü gibälükälä ngwele giyaala ngwelada ndi Yicu. ³⁰ A be anni mung engga diruna, a yedeny eny ngwüllü gwadi i'däti, ngwürri dula ngwari, "Gwani Deleny gätäjiny yaw."

³¹ Kaji nggoo no a Yicu dinga guy ngwümätä ngwuci, "Änni Ngwaalu gwunga gwooko, a gwuma arra ma ang ümimänü?"

³² Anni ma aar allu gibälükälä, a dirun adatalu.

³³ A be gilo liju gibälükänü aar kwucalu yirku ye aar ci, "Didanu, nga gwuru Giji gidi Ngwaalu."

*A Yicu u'riyi ngwüjü nono Jenjerad
(Murkuj 6.53-56)*

³⁴ Anni ma aar ele aar dambu dambal, aar üllälü ngwaalu ngwani Jenjerad. ³⁵ Anni ma ngwüjü ngwudi ngwaalu ngwoo lengeda ndi ari Yicu gwuru, aar ükäjidi ngwüjü giyündär yanni yijicidar yalu aar äpijä ngwüjü 'dar ngwanni ngwümä ³⁶ aar päcälü ndi ari ngwuje gäbici

'dogo aar akani direl nono didi dired düngün, na ngwüji 'dar ngwanni ngwakana nono, aar u'ri nono.

15

Dimürä didi Mbumbunga (*Murkuj 7.1-13*)

¹ A be Ngwübärriji ngwoko ngwoortanga le ngwudi yobo ngwindi Üräjälim aar ila ndi Yicu aar otacalu aar ci, ² “Ange gwuru ati be ngwoo'ra ngwunga kiyi dimüränü didi mbumbunga? Larra ati aar 'ti unu ngwuy nono gwerre gwerre anaku aru gu dimürä aar be eny.”

³ A je be Yicu ci, “A mine nga larra ati aang kiyi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aang ape dimürä dalu? ⁴ Ndi ari Ngwaalu ngwaru, ‘Dinyädi papang na nanni’ na ngwari, ‘Diji dere danni da lo papang gwüngün na nanning gwüngün, da aar 'rinye.’ ⁵ Ngaa be enggaci ngwüjü ndi ari, ma diji äti gony gadi ngge gataji papang gwüngün na nanning gwüngün düwä, ngwuje be ci, ‘Gong nggee gidi gätäji Ngwaalingalu giru ga'ti ga je ge gataji düwä,’ ⁶ no ngaa 'ti ba be gäbica ndi ärriji papang gwüngün yaa nanning yi'ral yere. Yi'ral ye giyee ngaa lati ci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu bäri dimürä de dalu. ⁷ Ngaa gilee liru ngwumur'tuny! Dijir dani Ajaya dädi gu ndi ondajaji 'danggalu ngwari,

⁸ 'Ngwüji ngwee ngwati nyi denya ngwulem ngwe ngwegen

a be yigor yegen 'tänü 'dünggüny.

⁹ Latiny äpiji yobo 'tur
aar be enggaci ngwüjü yobo yidi ngwüji
ngwümnä.”

Yanni yirngü na yanni yiju'ru
(Murkuj 7.14–23)

¹⁰ A Yicu urnidi ngwüjü ngwonyadu 'dünggün
ngwuje ci, “Gerajar ngwäni ngaa lenge. ¹¹ Yanni
yati je diji eny, yä'tüdi yanni yati rngiyi diju
ngwäyanü Ngwaalu, aar be ru yanni yati
'tüdä ngwulemanu ngwüngün yanni yati gäbici
ngwürngi ngwäyanü Ngwaalu.”

¹² A be ngwoo'ra ngwüngün ilijä aar ota-
calu aar ci, “Nga gwülingidi maani pu ndi ari
Ngwübärriji ngwuma je yi'ral giyee kiyi yugri
anni ma aar je 'dingine?”

¹³ Ngwuje gwä'räcänü ngwuje ci, “Da'ri danni
da'ti Papa gwüny kerala kwüdi, da gwallanalu
'dirud. ¹⁴ Gäbicär je, liru ngwüji ngwürimü
ngwäy. Diji danni dirimü ngwäy mung okta diju
dirimü ngwäy, 'dün la i'di gidel.”

¹⁵ A Butruj ci, “Enggaci nje m'ring gwudi
ngwuja'ri ngwee.”

¹⁶ A je Yicu otacalu, “Ngaa gilona linü gu
ya'ranya no? ¹⁷ Ngaa la'ti lingidi ndi ari yere
yanni yati je diji eny yati ülli gilaranu aar be
'tüdä ngwanginu poore? ¹⁸ A be yi'ral yanni
yati 'tüdä ngwulem, yati 'tüdä giliganu, na
yiru giyee yanni yati rngiyi diju ngwäyanü
Ngwaalu. ¹⁹ Ndi ari giliganu, yati 'tüdä giyee,
iriyi ngwäyalü gwanni gwuki, 'rinyidi, m'ri
ngwäyanü, yijin, yu'ram, yi'duru na lo. ²⁰ Yiru

giyee yanni yati rngiyi dijü ngwäyänü Ngwaalu. A be eny ngwuy ngwe ngwürngü, ngwati 'ti rngiyä dijü ngwäyänü Ngwaalu."

*Ämni Ngwaalu gwudi daw diru Dikanaan
(Murkuj 7.24–30)*

²¹ A Yicu gatani ngwaalinga ngwoo ngwele ngwaalu giyündär yidi Jür na Jäyidä. ²² A daw diru Dikanaan dati ji ngeno ngwilijä, daru ngwari, "Gwani Deleny, Giji gidi Däwüd, ang inä! Gera güny nggo gidirbänü dipa gätinä di'rillä nono."

²³ Aa'ti Yicu ca ngwuja'ri ngwere. No a ngwoo'ra ngwüngün ilijä aar päcälü, "Linynya ngwele diminje arada ngwäni."

²⁴ Ngwuje ci, "Lükajiny 'dogo ngwüji ngwudi Yijiräyil ngwanni ngwududu."

²⁵ A daw ülli ngwukwucalu yirku ye ngwuci, "Gatajiny düwä, gwani Deleny."

²⁶ Ngwuci, "Ya'ti ädi ndi apada yijü yona nga je gätiji yinyeno."

²⁷ Ngwuci, "Yäy yiru gu, gwani Deleny. A mine 'to yinyen yati pa uti ngwudagi'ralu ngwanni ngwati mi'ra'tadalu gidimbürälä didi doorta degen."

²⁸ A be Yicu ci, "Gwani daw, nga gwäti ämning Ngwaalu gwupa! Yanni yiminä je yima ärrini." A gera güngün u'ri nono kaji nggoo ge'te ge'te.

A Yicu u'riyi ngwüjü nono ngwonyadu Jälil

²⁹ A Yicu gatani ngwaalinga ngwoo ngwü'di'ri ngwelada kibirala gidi yaw yidi Jäliling. Ngwube ele ngwallu milli ngwujalu. ³⁰ A ngwüji

ngwonyadu gwulleny ilijä, ngwapu ngwüjü ngwuru ngwumjo, ngwürimü ngwäy, ngwurga na ngwä'räng na ngwu'ter ngwonyadu aar je ge'talu giyoranu yidi Yicu ngwuje u'riyi nono.

³¹ A ngwüji dibi anni ma aar engga ngwä'rängü aar ondaji, a ngwurga jayi, a ngwumjo ele a lanni lirimü ngwäy aar ombajidalu. Aar ortada Ngwaalinga ngwudi Yijiräyil.

³² A Yicu urnida ngwo'ra ngwüngün 'dünggüngün ngwuje ci, "Ngwüji ngwee ngwinädiny ngwuma ji ngene 'dünggüny yomon tä'räl (3) ngwa'ti iti ngwonyalu ngwere. Äny gwa'ti jädi ndi nje ge'te kay ngwamu ngwe, ngwa mi'ri yigor yegen kay ngwamu."

³³ A ngwoo'ra ngwüngün ci, "Ngwadi ar je äpijä yona ne aar je iye aar je mbuti ngwaalu ngwee poor?"

³⁴ A je Yicu ci, "Ngaa läti yona ümn?"

Aar ci, "Kwo'ra tä'räl (7) na ngwuum cong ngwanni ngwooko ngwooko."

³⁵ Ngwuci ngwüjü aar jalu gidiyängälü.

³⁶ Ngwube ape yona giyoo kwo'ra tä'räl (7) na ngwuuma, anni mung ci Ngwaalinga yäy 'tu, ngwuje ü'ränü ngwuje ätäda ngwo'ra aar je gegenaci ngwüjü.

³⁷ A ngwüji 'dar eny aar pe. A je be ngwoo'ra utalu yanni yima i'dälü aar je onje yi'ramala kwo'ra tä'räl (7) yanni yü'ri'tinänü. ³⁸ Ngwüji ngwanni ngwiti ngwuru ngwüü'ri kwo'rongo (4,000) a be ngwaw ji 'ter yiji yänü. ³⁹ Anni ma Yicu ge'te ngwüjü kay aar ele, ngwüdi'ri ngwäni gibälükänü ngwelada giyumil yidi ngwaalu ngwani Majadan.

16

Ngwübärriji na Ngwüjäändügi ngwüminä gi'remna

(Murkuj 8.11-13; Luka 12.54-56)

¹ A Ngwübärriji na Ngwüjäändügi ila ndi Yicu nunnu aar idäji. Aar be ci, “Enggaci nje gi'remna gere kerala.”

² A je Yicu ci, “Manari lingen lima ru digera ngwaalu ngwati mi'rini duy de kerala aang ari, 'Ngwaalu ngwadi jayi.' ³ Ma dilu danu ru, ngaa ari, 'Dirun dadi ari gwene ngwuniyi giranyu ndi ari gere gigitinälä.' Ngaa lilingidi ndi inggidi yi'ral ngway ngwe kere ngaa 'ti be lingidi ndi inggidi yi'remna yadi ye gaji gidi didlä medadi.

⁴ Gimaad gidi didlä ndee giki gimiri'di ngwayänü gimünü ndi engga gi'remna giru yiima kerala, gätüdi gadi ar je enggaci gi'remna gere ar be enggaci 'dogo gi'remna gidi dijir dani Yunan.” A be Yicu 'tü ngwuje gatani ngwele.

Ngwuja'ri ngwudi Ngwübärriji na Ngwüjäändügi

(Murkuj 8.14-21)

⁵ Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu dambu kimämü ngenone gwe, aar dodani ndi apani yona yidi eny. ⁶ A je Yicu ci, “Arnganar mama ngaa arngani ngwü'ridü ngwudi Ngwübärriji na Ngwüjäändügi.”

⁷ Aar otajidalu ngwuja'ranu ngwee aar ari, “Yiru giyee ndi ari alanga lima 'ti apana yona yere.”

⁸ Anni ma Yicu lenge ngwuja'ri ngwee, ngwuje ci. “Ngaa gilee läti ämning Ngwaalu gwooko,

ngaa larra ngaa be ondajidi ndi ari ngaa la'ti apana yona yere. ⁹ Nгаа gilona lami'ratu ndi lenge ngwuja'ri ngwee? Nгаа lima dodani yona yanni yiru tudini (5) yiti je ngwüji ngwuru ngwüü'ri tudini (5,000) na yanni yima je utalu yonyadu yi'ramala ümne? ¹⁰ Na ngaa lima dodani yona yanni yiru kwo'ra tä'r'il (7) yiti je ngwüji ngwuru ngwüü'ri kwo'rongo (4,000) aar je pe na yanni yima je utalu yonyadu yi'ramala ümne? ¹¹ Ange gwuru ngaa 'ti be lingidi ndi ari äny gwa'ti ondi jaja gwani yon? A be arnganar gwani ngwü'rid ngwudi Ngwübärriji na Ngwüjändügi." ¹² A ngwoo'ra ngwüngün lenge ngwuja'ri ndi ari la'ti je Yicu ondajaca gwani ngwü'rid ngwanni ngwati aar ngwe ütädä ngwülä ngwudi yon, ngwuje be ondajaci gwani ngwuja'ri ngwudi Ngwübärriji na Ngwüjändügi ngwanni ngwati aar je enggaci ngwüjü.

*Yicu gwuru Giji gidi Ngwaalu ngwumidu
(Murkuj 8.27-30; Luka 9.18-21)*

¹³ Anni ma Yicu obani ngwaalu ngwani Gäyjäriyä Bilipi, ngwotaci ngwo'ralu ngwüngün ngwuje ci, "Ngwüji ngwati ari Giji gidi Dijji dümnä gani yäru?"

¹⁴ Aar ci, "Loko lati ari Yuwana Almamadan na loko ari İliyä na loko ari Ärmiyä na dijir de'te."

¹⁵ Ngwuje be otacalu, "A be nga nga, lati ari äny gwuru gwani yäru?"

¹⁶ A Jamaan gwani Butruj ci, "Nga gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya gwuru Giji gidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu!"

¹⁷ A Yicu ci, “Lonjacanga gwani Jamaan giji gidi Yuna. Dijä dere dä'tüdi di'tacängä ngwuja'ralu ngwee a be Papa gwüny ru 'dogo gwanni nggwo kerala. ¹⁸ Na nggwa ang ci ndi ari nga gwuru gwani Butruj, na ngwur'da ngwee äny gwa gu odada gi'donga güny na ga'ti ga ngwängir ngwudi del didi yi'rany dami. ¹⁹ Nggwa ang ätäda yiima yidi yeleny yidi gerala, ndi ari yanni yada je giki gidiyängälü, ya gikini kerala na yere yanni ya je gä'dälü ngene gidiyängälü, ya gä'dänälü kerala.” ²⁰ Ngwugirinya ngwo'ra ngwüngün nunnu aa'ti ngwa ondaci dijü dere ndi ari nginde gwuru gwanni Gwubrutar ye-lenya.

*A Yicu ondaji yi'rany ye yüngün
(Murkuj 8.31—9.1; Luka 9.22-27)*

²¹ 'Tu'tu gaji nggoo ngwelada gweere, a Yicu 'di'ri ndi enggaci ngwo'ra ngwüngün ndi ari gwadi ele Üräjälim gwa yi'rendeny mbuji yonyadu ndi mbumbunga na ngwur'dal ngwanni gwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo gwa aar 'rinye gwa jalu yomon tä'ril gwa Ngwaalu 'di'riyälü gwumidu.

²² A Butruj apada gay ge'te ngwugirinya ngwuci, “Gwani Deleny, yi'ral giyee ya'ti ya gu ru 'dungguna a'tur.”

²³ Yicu gwurlalu ngwuci Butrujing, “O'raciny gwodani dijego'rr! Nga gwuru gimle 'dünggüny, yi'ral yidi Ngwaalu ya'ti ki'ranu gunga aar be ru yidi ngwüji ngwümnä.”

*Diji mbuji ange mung geraji linginalu lüngün
(Murkuj 8.34–38; Murkuj 9.1; Luka 9.23–27)*

²⁴ A Yicu ci ngwo'ra ngwüngün, “Manari diji dere dima mini ndi aar nyi gwujani, ngwudodani ligo'ro lüngün ngwape güü'ri güngün ganni gimamindanu aar nyi gwujani. ²⁵ Ndi ari gwere gwanni gwa mini ndi gilängidiyi ligo'ro lüngün, ling dudiyi, na gwanni gwa dudiyi ligo'ro lüngün gwani äny, ling midiyi. ²⁶ Yiru ange yanni yijaw ya je diji mbuji manari dima bile didläyälü pipi'ri'ti, ngwube geraji linginalu lüngün? Na giru ange gadi ge diji ü'ra linginalu lüngün? ²⁷ Ndi ari Giji gidi Diji dümnä, gadi ele ndi o'ra näji gwe gwudi Papa gwüngün yi'rr ye yüngün ga be ätäda diji gu'ru gwani yiiru yüngün. ²⁸ Nggwa je ci 'didanu ndi ari, loko gilo lidünädälä ngene la'ti la ngille yi'rany 'di aar enggadani Gijü gidi Diji dümnä gindi giyelenyanu yüngün.”

17

*Näjinä gwudi Yicu
(Murkuj 9.2–13; Luka 9.28–36)*

¹ Anni ma aar jalu yomon nyärläl, a Yicu apani Butrujing na Yagub na Yuwana gwuru gwenggen ngwuje oktani aar le allu kenala golala jücü. ² Ngenonala ngwugwurli ngwangina ngwüngün ngwuru ngwäyanü 'ter aar ru nono lingen, a ngwured ngwüngün gwurli aar enyanu nono buri. ³ No a Müjängä İliyä gwe 'tädälü aar ondaji Yicunga le.

⁴ A Butruj ci Yicung nu, “Gwani Deleny, yijaw 'dengge ndi ar ji ngene. Manari nga gwämnä nyi pä yä'tä tä'r'il, ge'te gunga na ge'te gidi Müjä na ge'te gidi İliyä.” ⁵ Anni mung ji ndi ondaji, a gibä'rü ila gibidu ngwuje gwü'rübäjälü, a yal üllä gibä'ränü aar ari, “Giji güny giru nggee ganni gämniny ganni gijädinyänü gwuleny 'dengenacar!”

⁶ Anni ma ngwoo'ra 'dingini ngwuja'ri, aar i'di a je yedeny eny gwulleny. ⁷ A je Yicu 'donggaca ngwuje akani nono ngwuci, “Di'rärälü ara je 'ti yedeny iti.” ⁸ Anni ma aar 'di'riyi ngwäy aar ombajidalu, aar 'ti änggädi dijü dere aar be engga Yicung 'dogo jücü.

⁹ Anni ma aar ji ndi üllä kenala, a je Yicu ondaci ngwuje ci, “Aa'ti ngaa londaci dijü dere yi'ral ye yanni yänggädä je 'di aji aar 'di'riyä Gijälü gidi Dijü dümnä giyi'ranyanu.”

¹⁰ A ngwoo'ra ngwüngün otacalu aar ci, “A be ngwoorta arra ngwudi yobo ati aar ari, İliyä gwadi ila gwerre gwerre?”

¹¹ Ngwuje be ci, “Didanu, İliyä gwadi ila gwerre ngwugege'te yi'ral 'dar mama. ¹² A be nggwa je ci İliyä gwuma ila, gwuma 'ti be ngwüji lingidi, gwuma aar ärrü yi'ral 'dar yanni yiki yiminäär je. Yiru ye'te ye'te Kiji gidi Dijü dümnä, gima ji 'to gito ndi mbuji yi'rendenya ngwuy ngwegen.” ¹³ No, a ngwoo'ra ngwüngün lenge ndi ari londijaca je Yicu ndi Yuwana Almamadan.

*U'riyi gijü nono gätinä di'rillä nono
(Murkuj 9.14–29; Luka 9.37–43)*

¹⁴ Anni ma aar ila ngwüjï ngwoo ngwonyadu, a gur ge'te elaca Yicung ngwukwucalu giyoranu yüngün ngwuci, ¹⁵ “Gwani Deleny, aar ang gïji güny inä gümä gati äyini, gïyü dirbä gwulleny. Gomon ge'te gati i'di giligä ngwi'di giyaw ¹⁶ nyi be äpïjä ngwo'ra ngwunga, aar 'ti be burna ndi u'riyi nono.”

¹⁷ A be Yicu ci, “Gimaad nggee gïrlänü ga'ti ämnä Ngwaalu äny gwa je gu ji jadu? Nggwa je gu ji ndi mätïji liguri jadu? Ilar ge!” ¹⁸ A Yicu girinya di'rillä dulu de, ngwü'tü kijänü kaji nggoo.

¹⁹ A ngwoo'ra ngwüngün elaci jücü aar ota-calu, “Nyängä larra nyii 'ti be burnu ndi 'tüyï di'rillä?”

²⁰ A je Yicu ci, “Ndi ari ämnä Ngwaalu gwalu gwa'ti pa. Nggwa je ci 'didanu ndi ari, adinari ngaa äti ämning Ngwaalu gwooko nono läy lidi go'ta, ngaa ladi ci geno nggee, “Di'rälü ngene ang ele ngenone’ a gaadi ele. Yere ya'ti ya je berajanu.”*

²² Anni ma aar o'rajidalu Jälil ngwuje ci, “Gïji gidi Dïji dümnä ga aar ätädä ngwüjü. ²³ Ga aar 'rinye na ga jalu yomon tä'ril (3) ga 'di'rälü gimidu.” A ngwuja'ri ngwee gäbïci ngwo'ra aar runi gwulleny.

A Yicu ge'te dulba didi gobo

²⁴ Anni ma Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün obana kündär gani Kaprnawum, a ngwudulba

* **17:20** 17.20 Yitab yoko yati ari, “A be giyee yidi dijego'rr, yati 'tüdi 'dogo määtä gwe ngwädä na otaci gwe Ngwaalingalu.”

ngwati uti dulba didi gobo ila ndi Butruj aar ci, “Doorta dalu dati ge'te dulba didi gobo?”†

²⁵ Ngwuje ci, “Yäy dating ge'te.” Anni ma aji a Butruj ila 'dunu, a Yicu madinani ngwotacalu gwerre gwerre ngwuci, “Nga gwaraa, gwani Jamaan? Ngweleny ngwudi didlä ngwati uti dulba ndi yärüngä? Dati aar uti giyiji yegen 'dunu gwalla dati aar uti ngwüjü ngwu'ter?”

²⁶ A Butruj ci, “Dati aar uti ngwüjü ngwu'ter.”

A Yicu ci, “Manari yiru gu no, yiiji yati aar je 'ti otacalu. ²⁷ Nunnu aa'ti la ar je kiyi yiguri, indä kibüng gidi yaw ang gatu ngwü'dibä giyaw. A be duum dannu da ang mätä gwerre gwerre, ngirälidi ngwulemanu ngwüngün nga gwa mbuji bartad gwudi gu'ru dinar kwo'rongo, apa nga ge'te dulba düny na dunga.”

18

Gwändi ne gwanni gwupana

(Murkuj 9.33–37; Luka 9.46–48)

¹ Kaji nggoo a ngwoo'ra ngwudi Yicu ilaca aar otacalu ndi ari, “Gwändi ne gwanni gwupana giyelenyanu yidi Ngwaalu?”

² Ngwümäätä ngwurnidi giijü gooko ngwüdünäjälä gidiliganu 'denggen ³ ngwube ari, “Nggwa je ci 'didanu manari ngaa lima 'ti gwurlu ngaa ru nono yiiji yanni yooko, ngaa la'ti la äni giyelenyanu yidi Ngwaalu a'tur. ⁴ Yäy gu no, gwanni gwa okeye ligo'ro lüngün ngwuru

† **17:24** 17.24 Dulba didi gobo diiji de'te pu dati ge'te dinar rom.

nono gijü nggee gooko, gwuru gwanni gwupana giyelenyanu yidi Ngwaalu.

⁵ Na gwanni gwa gwä'ri gijü ganni gooko giru nono nggee ngwüriny ngwe ngwüny, nginde gwügwä'riny. ⁶ A be gwanni gwa dudiyi gijü gere giyjänü giyee yooko ganni gämnä 'dünggüny ngwügäbici ngwape gwuki, yaadi jayani 'dünggüngün ndi aar gekaci lille lipa giligo'ro lüngün aar gatu giyaw yolanu ngwä'däti."

⁷ Ngwuje ci, "Wäj bi gwani ngwüji ngwudi didlä ngwanni ngwati gäbici ngwüjü aar ape gwanni gwuki! Yi'ral yanni yiki yadi ji, a be wäj bi gwani diji dannu da diru guy gegen. ⁸ Manari a guy ru na gora ru gadi ang gäbici nga ape gwuki, ü'ridädälü nga gatu mbüny. Ya jayani ndi ang äni ndi midi gwü'rü guy nga ru dimjo ndi ari ang ülli giligänü lidi gwur'taling gwäti ngwuy rom na yora rom. ⁹ Na manari läy lunga liru la ang gäbici nga ape gwanni gwuki, gwälli nga gatu mbüny. Ya jayani ndi ang äni ndi midi gwubu läy le'te pu, ndi ari ang ülli giligänü lidi yi'rendeny gwäti ngwäy rom."

¹⁰ Ngwuje ci, "Arnganar be ndi ari aa'ti la je le anidanu gilee looko looko. Ndi ari nggwa je ci, yi'rr yegen kerala yati ji ngwäyänü ngwudi Papa gwüny kerala giyomon 'dar."*

*Mi'ri ngwuja'ri ngwani dangal dannu didudu
(Luka 15.3-7)*

* **18:10** 18.10 Yitab yoko yati ari, "Ndi ari Giji gidi Dijü dümnä gindädi ndi gilängidiyi ngwüjü ngwanni ngwududu."

12 Ngwuje ci, “Ngaa laraa manari gur ge'te gäti ngwangala küü'ri tudini (100) ngwube dudi de'te, ga'ti ga gatani ngwangalalu ngwoo ngwuru 'di tudini kwo'rongo na tudini kwo'rongo (99) giyidotrala ngwele ndi minä ndoo dima dude? 13 Na manari diming mbuja, äny gwa je ci 'didanu, gwa jayananu dangal de ndoo didudu ngwangal ngwoo ngwuru 'di tudini kwo'rongo na tudini kwo'rongo (99). 14 Na yiru gu ye'te ye'te no ndi Papa gwalu kerala, gwa'ti ämnä ndi ari gwere 'denggenanu gilee looko dudi.”

*Gwanggalu gwanni gwati ang äpiji gwuki
(Luka 17.3)*

15 Ngwuje ci, “Manari gwanggalu gwuma ang äpiji gwanni gwuki, indädi nga gwe jalu jücü ang enggaci keng gwüngün. Ma aar ang 'dengenaci, nga gwuma gwä'ri gwanggalu. 16 Ma be ari gwuma ang 'ti 'dengenaca, nga be apani diju de'te na ngwüjü rom nunnu 'yi'ral 'dar a je ngwüji rom na tä'ril inggidi aar gu ru.’ 17 Ma be ari gwuma 'donya ndi ara je 'dengenaci, ondacar ngwikirijinä ki'doonga. Ma be ari gwuma 'donyaci gi'donga 'to, rujar be nono diju danni da'ti lingidi Ngwaalinga yaa diji dati uti dulba.”

18 Ngwuje ci, “Nggwa je ci 'didanu, yere yanni ya je gekajidi gidiyängälü ya gikinä 'to kerala na yanni ya je gä'dälü gidiyängälü ya gä'dänälü 'to kerala.”

¹⁹ Ngwuje ci, “Na 'didanu nggwa je ci 'to ndi ari, manari ngwüjï rom (2) ngwuma gekajidi ngwuja'ri ngwere ngene gidiyängälü, yanni yïminäär je, ya aar je mbuji ndi Papa gwüny gwanni gwati ji kerala. ²⁰ Ndi ari manari ngwüjï rom (2) na tä'rîl (3) ngwuma o'rajidalu ngwüriny ngwe ngwüny, äny gwa ji gidiliganu 'denggen.”

Düdänjï dijänü

²¹ A be Butruj ele ngwotacalu ngwuci, “Gwani Deleny manari gwänggäri gwuminy ärrijï yi'ral yanni yiki, yomonanu ümn nyi be düdänjänü? Manari gwuminy ärrijï yi'ral yanni yiki yomonanu kwo'ra tä'rîle (7)?”

²² A be Yicu ci, “Nggwa je ci yä'tüdi yomonanu kwo'ra tä'rîl (7) aar ru yomonanu 'dï kwo'ra tä'rîl kwo'ra tä'rîl (77). ²³ Yäy gu no, yeleny yidi gerala yiru nono deleny dibupa ndi otaci ngwinädälü ngwong ngwe ngwanni ngwätädïng je. ²⁴ Anni mung ji ndïng je otacalu, aar äpijä dïnäd dïminädïng bartad nono gwuru ngwüü'ri 'dï (10,000).† ²⁵ Anni mung 'ti äti ndi gi'tijï, a deleny düngün dinga ngwuja'ri ndi aar ellang ngïndeng, dayu düngün, yijü yüngün na ngwong ngwanni ngwätïng je 'dar ngwuge'te dämjä. ²⁶ A dïnäd kwucalu yirku ye giyoranu ngwüpäcälü ngwuci, 'Dünïciny gwoko nggwa ang 'tüci dämjä dunga 'dar.' ²⁷ Ngwinädä delenya düngün, ngwüdüdänjï dämjänü düngün ngwügäbici ngwele.

† **18:24** 18.24 Bartad gwe'te pu gwäti dinaranu ngwüü'ri nyärläl (6,000).

28 A be dinäd ndoo 'tü ngwumbuji dinädä diru gimaad güngün dīminädīng dinar nono diru küü'ri tudini (100). Ngwümäätä ngwänīci ngwuy gidullu ngwuru dading gwogwornyaji ngwuci, 'Tüciñy dāmjä dūny.'

29 A dinäd diru gimaad güngün kwucalu yirku ye giyoranu ngwüpācālū ngwuci, 'Dünīciñy gwoko nggwa ang 'tüci dāmjä dunga!' 30 Ngwube 'donyalu 'tībūny ngwape ngwätädä ngwüjū aar giki 'di ngwuge'te dāmjä.

31 Anni ma gu ngwīnäd ngwuru ngwenggen engga ngwuja'ri ngwee, aar kanu gwulleny aar ele aar ondaci delenya degen ngwuja'ri ngwee 'dar ngwannī ngwārrīnā. 32 A doorta dūngün urnidi gidrū ngwuci, 'Nga nggwee gwuru dinäd diki āny gwābrājāngā dāmjä dunga 'dar ndi ari nga gwüpāciñyālū. 33 Gwanggalu gwa'ti gwadi ang inā 'to anaku inādīny go?' 34 Gūündā ge, a doorta dūngün ape ngwätädä ngwüjū aar pī lalal le 'di ngwuge'te dāmjalū 'dar dannī dīminädäär nono."

35 Ngwuje ci, "Yiru ye'te ye'te ndi ari Papa gwūny gwanni gwati ji kerala gwa je gu ārrī 'to no 'dogo manari nga gwuma dūdānīji gwang-galanu 'tu'tu giligoranu lunga."

19

1 Anni ma Yicu medaji ondajing ngwuja'ri ngwee, ngwü'dī'ri ngwugatani Jäliling ngwele Yāwüdiyā ngenone dambal giyaw yidi Ordoning.

2 A ngwüjū ngwonyadu gwujani ngwuje u'riyi nono ngenone.

Ge'te dayu kay
(Murkuj 10.1-12)

³ A Ngwübärriji ngwoko elaca Yicung nunnu aar idäji. Aar otacalu ndi ari, “Yädi gu ndi dur ge'te dayu düngün kay giyi'ral yere?”

⁴ Ngwuje ci, “Ngaa lima 'ti ulu ngwuja'ri kitabanu ndi ari 'tu'tu anaku gi'tinä gu ngwong gididlä, 'lige'ta je Ngwaalu rom dur na daw.’

⁵ Ngwari, ‘Yä'tüdi giyee yanni yati gäbici duru ngwugatani papang na nanning gwüngün aar acidi daw de düngün, aar ru ngwanginu ngwe'te po’? ⁶ No, ngindenga la'ta be rüdi rom lima be ru le'te pu. Yäy gu no, yanni yima je Ngwaalu gekajidi gwüpäng, aa'ti ya je diji dümnä ngedanu.”

⁷ Aar be otacalu aar ci, “Amne Müjä arra mung ari ma dur ge'te dayu kay, ngwülliji ngwuja'ri ngwuje ätäda ngwuge'te kay?”

⁸ A je Yicu ci, “Müjä gwaru gu no ndi ari yigor yalu yundu, ara je be ämnäci ndi ari aang ge'te ngwayu ngwalu kay. A be ya'ti gu rüdi no 'tu'tu gwerre. ⁹ Nggwa je ci ndi ari gwere gwanni gwa ge'te dayu düngün kay giyi'ral yere manari mi'ri ngwäyanü gwä'tüdi, ngwube agu di'ter, gwümi'rüdi ngwäyanü.”

¹⁰ A ngwoo'ra ngwüngün ci, “Ma be ari ngwuja'ri ngwuru gu no ngwudi durnga daw de, ya jayani ndi diji jalu no ngwu'ti agu!”

¹¹ A je Yicu ci, “Ngwuja'ri ngwee ngwa'ti ngwa je ngwüji änni 'dar, ngwa je ngwüji änni 'dogo ngwanni ngwangidacaar je. ¹² Ndi ari ngwüji ngwoko ngwülinginä ngwuru yül a ngwoko

ngwugwallana na ngwoko ngwu'donya ndi agu gwani yeleny yidi gerala. Dijì danni dadi ämni ngwuja'ri ngwee, ngwuje mine ämni.”

*A Yicu onjaci yjü yanni yooko
(Murkuj 10.13-16; Luka 18.15-17)*

¹³ Aar äpijä yjü nunnu ngwuje gu gatu guy nono ngwuje ütaciñi Ngwaalingalu ngwuje onjaci a be ngwoo'ra ngwudi Yicu girinya ngwüjü dulu de ngwanni ngwapa je. ¹⁴ A je be Yicu ci, “Gäbicär yjü aar ila 'dünggüny aa'ti ya je etaci, ndi ari yeleny yidi gerala yiru yidi ngindenga lanni liru nono yjü giyee.” ¹⁵ Anni mung je gatu guy nono ngwuje onjaci, ngwü'tü ngwugatani ngwaalinga ngwoo ngwele.

*Damal dinänü
(Murkuj 10.17-31; Luka 18.18-30)*

¹⁶ A damal de'te ila ndi Yicu ngwotacalu ngwuci, “Gwani doorta, yiru ange yanni yijaw ndi nje ärrì nunnu nyi mbuji miding gwudi gwur'taling?”

¹⁷ A Yicu ci, “A gwarra nyi be otacalu jayi gwe? Nggwo 'dogo gwe'te pu gwanni gwujaw. Ma be ari nga gwüminä ndi ang mbuji miding gwudi gwur'taling, 'dengenaca ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.”

¹⁸ A damal otacalu ngwuci, “Ngwuja'ri ngwändi ne?”

A Yicu ci, “ ‘Aa'ti nga gwa 'rinyidi, aa'ti nga gwa m'ri ngwäyänü, aa'ti nga gwa eny yu'rimi, aa'ti nga gwü'ridä dijü yi'duru nono, ¹⁹ dinyädi papanga je nanni gwe gwunga,’ na ‘ang ämni

gwanggalu nono anaku ata gu änni ligo'ro lunga.”

²⁰ A damal ci, “Ngwuja'ri ngwee 'dar ngwärrü nje, na yiru ange mana yanni yörnidi?”

²¹ A Yicu ci, “Manari nga gwüminü ndi ang ru diji dimbutu, indü ang ellang gola gunga 'dar nga gegenaci ngwüjü ngwanni ngwuru ngwuwayi, nga gwa be äti yu'rina kerala. Nga be ila nyi gwujani.”

²² Anni ma damal 'dingini ngwuja'ri ngwee no, ngwü'tü ngwele dikanu ndi ari däti gola gonyadu.

²³ A Yicu ci ngwo'ra ngwüngün, “Nggwa je ci 'didanu ndi ari yojema gwulleny ndi diji dinänü äni giyelenyanu yidi gerala. ²⁴ Na 'to nggwa je ci, Yajanalu torneny ndi damla äni kiy gidi yibrä, ndi ari a diji dinänü äni giyelenyanu yidi gerala.”

²⁵ Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je le ngwaalu elalu aar utalu ndi ari, “Yärü gwuru mine gwa gilängidini?”

²⁶ A je Yicu alliji ngwäy nono ngwuje ci, “Ngwäyänü ngwüji, yi'ral giyee yojema gwulleny a be ngwäyänü Ngwaalu yi'ral 'dar ya'ti ojema.”

²⁷ A Butruj ci, “Änyängä lima gatana ngwonyalu 'dar lima ang gwujani, gu'ru gäri gadi ru ange?”

²⁸ A je Yicu ci, “Nggwa je ci 'didanu gaji ganni gadi ge yi'ral 'tädinälü ma Giji gidi Diji dümnä jalu gididu'ralu didi yeleny gomon gidi näji gwüngün, nga nga lanni ligwujani la jalu 'to ngwudu'rala 'di na rom (12) ngaa

pici ngwüjü ngwudi Yijiräyil yelenya ngwanni ngwuru giilü 'di na rom (12). ²⁹ Na gwere gwanni gwuma gatana ngwu'duna ngwüngün yaa ngwenggen ngwuru ngwur yaa yera na papa na nanni yaa yiji yüngün yaa ngwuruny ngwüngün gwani ngwüriny ngwüny gwa mbujani yomonanu küü'ri tudini (100) gwonyadana na gwa mbuji miding gwudi gwur'taling. ³⁰ A be lonyadu lanni limadina laji la ji gwodan na lonyadu lanni liju gwodan laji la madini.”

20

Ngwäänü gidaartanu didi yügiri

¹ A je Yicu ci, “Yeleny yidi Ngwaalu yiru nono gur gäti daarti didi yügiri ngwube 'tü 'tu'tu dilu danu ndi mini ngwäänä aar ape yiiru gidaartanu didi yügiri düngün. ² Aar ngwe gekajidi ngwuja'ri ndi ari aar äpiji yiiru ngwuje be ätäädä dinar gilingen ngwuje dinga aar ele gidaartanu düngün didi yügiri.

³ Anni ma aar ele, a gaji ele 'di ngwuru tudini kwo'rongo dilu danu ngwo're ngwü'tü ngwengga ngwüjü ngwu'ter mana ngwüdünädälä ngwaalu ngwudi ngwiliny ngwa'ti äti yiiru. ⁴ Ngwuje ci, 'Nga nga 'to, indär aang ape yiiru gidaartanu düny didi yügiri nyi be aji nyi ila a je ätäädä gu'ru galu.' ⁵ No aar ele.

Ngwo're mana ngwü'tü lingen le lidünälä na gaji ganni giru tä'rül (3) digera de ngwum-buji ngwüjü ngwu'ter ngwo're ngwuje gu ci. ⁶ Ngwo're ngwü'tü mana gaji giru tudini digera

de ngwuje mbuji ngwu'ter ngwüdünädälä. Ngwuje otacalu, 'Nгаа larra ma aang ji ndi dünälä ngene gangin gangin la'ti apu yiiru yere?'

⁷ Aar be ci, 'Diji dere da'ti dükäji nje ndi äpiji yiiru.'

Ngwuje ci, 'Indär 'to ngaa ape yiiru gidaartanu dünü did yügiri.'

⁸ Anni ma ngwaalu ru digera, a gur ila gidi daarti didi yügiri ngwurnidi guru giru gi'ra güngün ngwuci, 'Urnidar ngwäänä ngaa je gegenaci gu'ru gegen, ngaa le aalu lanni lündälü gä'tigänü 'di ngaa gu obani lanni lübinädi kay.'

⁹ Ngwäänü ngwanni ngwapu yiiru kaji giru tudini, aar ila ati aar ätä dijü dinar. ¹⁰ A be anni ma ngwäänü ngwanni ngwübünädi giyiiranu, aar ji ndi ari ladi aar je be ätäädä gwonyadana. Ati aar be ätäädä dijü dinar. ¹¹ Anni ma aar ape, aar äbinginädä guru gidi daarti giyinenanu. ¹² Aar ari, 'Ngwüji ngwee ngwapu yiiralu gwodan gaji ge'te pu, nje le be übidänü änyängä lanni lapu yiiru gangin gangin a nje deja eny nono gangin gangin.'

¹³ Ngwube ci de'te 'denggenanu, 'Gwani di-maad, äny gwa'ta je ärräjä. A la'ti gekajidu ndi ari aang ape yiiru dinar de? ¹⁴ Apa gu'ru gunga ang ele. Äny gwüminä ndi ätäädä dijü dannidündälü gwodan gu'ru ge'te ge'te anaku ätäädä gu. ¹⁵ Yüny yä'tüde ndi nje ärrä anaku mininy gu ngwong ngwe ngwünye? Nga gwuru di'rinya ndi ari äny gwujaw ligure?'

¹⁶ Yäy gu no, lanni liju gwodan laji la ji gweere na lanni liju gweere, laji la ji gwodan."

*A Yicu pälü yi'rany ye yüngün
(Murkuj 10.32-34; Luka 18.31-34)*

¹⁷ Anni ma Yicu ji ndi ele gwadi allu Üräjälim, ngwapa ngwo'ra ngwüngün ngwuru 'dī na rom (12) kay 'ter ngwuje ci, ¹⁸ “A ladi allu Üräjälim na la gwurlanu Giji ge gidi Dijī dümnä ga aar ätäädä ngwur'dala ngwanni ngwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo. Ga aar ge obalu giyi'rany ¹⁹ ga aar ätäädä ngwüjü ngwuru Garany ga aar ärrī yidäpängä, ga aar pī lalac le ga aar päädä kü'rī ga ayi. A be ga jalu yomon tä'ril (3) ga aar 'dī'riyälü gimidu!”

*Bupi gwudi nanni gwudi Yagub na Yuwana
(Murkuj 10.35-45)*

²⁰ A nanni gwudi yiji yidi Jäbädi apa yijü yüngün ngwuye ila ndi Yicu, ngwukwucalu yirku ye ngwuci ngwujayi ngwäy. ²¹ A Yicu ci, “Yiru ange yiminä je?”

Ngwuci, “Aru ndi ari a yijü yüny giyee, ge'te aar ang jicalu kaama na ge'te aar ang jicalu kängir giyelenyanu yunga.”

²² A be Yicu ci, “Ngaa lutalu ngwuja'ri ngwe ngwa'ti aang ngwe lingidädi yorto ye ngwaalinga.” Ngwuje ci, “Ngaa la burni ndi iyi dirbä danni dadi nyi mbuje?”

Aar ci, “Nyängä la burni.”

²³ A je Yicu ci, “Nga la burni ndi iyi dirbä düny 'didanu, a be ngwuja'ri ngwani jalu kaama na kängir, ngwä'tüdi ngwüny ndi nje ätäädä dijü. Ngwaalu ngwee ngwuru ngwudi ngwüji ngwanni ngwuma je Papa gwüny gi'tijälü.”

²⁴ Anni ma gu ngwoo'ra ngwudi Yicu ngwoo 'di (10) 'dingini, aar kiji yijänü giyoo yengga rom. ²⁵ A je Yicu urnidi gwüpäng ngwuje ci, “Nгаа lilingidi ndi ari ngweleny ngwudi didlä ngwati ruyi ngwüjü yelenya yiima ye na lanni liru yi'ra yegen lati je gu pä yelenyala. ²⁶ A be 'danggalu, ngaa lä'tüdi ladi gu ape yelenya no. A manni gwanni gwüminä ndi pani 'danggalanu, ngwuru dinäd dalu ²⁷ na gwanni gwuma minä ndi ru gi'ra, ngwuru dinäd dalu. ²⁸ Nono ru gu Giji gidi Diji dümnä ndi ari ga'ti indädi ndi aar äpiji yiiru, ngwube ilada ndi ape yiiru ngwududiyi ligo'ro lüngün lani ü'ra ngwüjälü ngwonyadu.”

*U'riyi ngwüji nono rom ngwürimü ngwäy
(Murkuj 10.46-52; Luka 18.35-43)*

²⁹ Anni ma Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün ji ndi ele ladi gatani ngwaalinga ngwani Ariya, a je ngwüji ngwonyadu gwujani. ³⁰ A ngwüji rom ngwürimü ngwäy aar ji ndi jalu gay giläni, anni ma aar 'dingini ndi ari Yicu gwadi ila gay ge nggoo, aar ürri dula aar ari, “Gwani Deleny, Giji gidi Däwüd, aar ang inä!”

³¹ A je ngwüji girinya dulu de aar je ci gwugwundar, aar be mi'ridäni dula aar ari, “Giji gidi Däwüd, aar ang inä.”

³² A Yicu düni ngwuje urnidi ngwuje ci, “Nga nga liminä nda je ärriji ange?”

³³ Aar ci, “Gwani Deleny, nyängä liminägä nje u'riyi ngwäy.”

³⁴ Aar inä Yicung, ngwudinga guy ngwuje akani ngwäy nono ngwegen kaji nggoo, aar u'ri ngwäy aar 'di'ri aar gwujani aar le ele.

21

A Yicu äni Üräjälim

(Murkuj 11.1-11; Luka 19.28-38; Yuwana 12.12-19)

¹ Anni ma Yicu ji gito gwadi äni Üräjälim, aar ele 'di aar obani ngwaalu ngwani Bidbaji Gido-trala gidi Ngwüminiti, a Yicu ukäji ngwo'ra rom (2) ² ngwuje ci, "Indär aang äni ngwu'dunanu ki'ra gweere, ngaa la mbuji gindü'ri giru nanni gige-kannalu gijica gindü'rälü giru damal, ngaa je be gwä'dädälü nje äpijä. ³ Ma be ari diji dere dima je otacalu, ngaa be ci, Deleny diru diminä je ying je be gwä'räjä puprang."

⁴ Yi'ral giyee yiru gu nunnu aar äti ngwäyänü yidi dijir dannu daru,

⁵ "Car gera gidi Jäyünig,
 'Ombaja, deleny dunga ndo ndi ilada
 'dungunga,
 dokeya ligo'ro dändi kindü'rälä,
 kindü'rälä giru damal giji gidi gindü'ri.' "

⁶ A ngwoo'ra ngwo rom ele aar ärrü yi'ral anaku ca je gu Yicu. ⁷ Aar apa gindü'ri giru nanni na nggoo giru damal aar je gu gillici ngwuredala ngwegen a gu Yicu allala nggoo giru damal. ⁸ A ngwüji ngwonyadu gillici ngwuredalu ngwegen kayalu a ngwoko agirta ngwaa'ri aar je gillicalu kayalu. ⁹ Ngwüji ngwanni ngwuju ki'ra gweere na ngwanni ngwuju gwodan, aar ürri dula aar opepala aar ari,
 "A Giji gidi Däwüd näjini!"

Gwonjacaar gwanni gwindi ngwüriny ngwe ngwudi Deleny!

A näji ji kerala!”

¹⁰ Anni ma Yicu äni Üräjälim, a ngwüji 'dar kündär 'di'ra aar utalu aar ari, “Yäru gwuru nggwee?”

¹¹ A je ngwüji ci, “Yicu gwuru nggwee gwuru dijir dindi Najra ngwaalu ngwani Jälil.”

Yicu gwulinynya ngwüjü ndi illidi kobanu

(Murkuj 11.15–19; Luka 19.45–48; Yuwana 2.13–22)

¹² A Yicu äni kobanu ngwü'tüyä ngwüjü ngwillidu na gwanni gwindädi ngwiliny, ngwuje babiläci ngwonyalu ngwügwü'rübäji ngwümbürälü gwanni gwati aar gu i'ra ngwilinyala na ngwudu'ri gwanni gwati aar gu jalu ngwuje gagitu mbüny na ngwudi el-lang amaam. ¹³ Ngwuje ci, “Yüllinä ndi ari, 'Ngwu'dun ngwüny ngwuru ngwaalu ati gu ngwüji ilada ndi otaci Ngwaalingalu' ngwuma je be ruji, 'ngwubang ngwudi yu'ram.'”

¹⁴ A ngwüji gwanni ngwürimü ngwäy na gwanni gwuru ngwumjo, ilada ndi Yicu kobo ngwuje u'riyi nono. ¹⁵ A be anni ma ngwur'dal gwanni gwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo engga yi'ral yiru yiima yiming je ärrü na yiji kobanu aar ürri dula aar ari, “A Giji gidi Däwüd näjini.” ¹⁶ Aar kanu aar otacalu aar ci, “Nga nggwo gwu'dingina ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe yije?”

A je Yicu ci, “Yäy.” Ngwuje be ci, “Ngaa la'ti ulu ngwuja'ri a'tur ngwanni ngwaru ngwe gitab ndi ari,
 'Ngwulemanu ngwudi yiji na yiji yanni yi'ru,
 nga gwuge'ta gu ortango'?”

¹⁷ Ngwü'tü poor ngwuje gatani ngwele kündär gani Bidaniya nggu ndri ngenone.

Dimnigor danni da'ti 'ri'ru
(Murkuj 11.12-14,20-24)

¹⁸ A 'tu'tu dilu danu, anni mung ji ndi o'ra gwadi ilada kündär, a ngwamu enyanu.

¹⁹ Ngwengga dimnigora kay giläni nggu elada ndi ari gwadi mbuji yimnigora ngwuje 'ti be mbuju yere, ngwube ne ngwäni 'dogo ngwuci, “Nga gwa'ta be gwa 'ri'ri mana a'tur.” Puprang no, ngwayi nono ngwundi kirom.

²⁰ Anni ma ngwoo'ra ngwüngün engga yi'ral giyee no, aar dibi aar ari, “Dimnigor dima gu undadanu puprang no awa?”

²¹ A je Yicu ci, “Nggwa je ondaci 'didanu ma aang äti ämning Ngwaalu, ma aang 'ti ümimänü, ngaa la'ti lärrä 'dogo yi'ral nono yanni yima ärräni gidimnigor, a be 'to ngaa la ci geno nggee, “Dä'rü ang gätini giyaw,’ na ya gu ru. ²² Yi'ral yere yanni yadi ye utalu ndi otaci Ngwaalingalu ämni gwe Ngwaalu, ya je mbuji.”

Yeleny yidi Yicu
(Murkuj 11.27-33; Luka 20.1-8)

²³ Anni ma Yicu äni ngwämrä kobanu na anni mung ji ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi

Ngwaalu, a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngwe-
leny na mbumbunga otacalu aar ci, “A gwärrä
yi'ral giyee yeleny ye yidi yäru? Yäru gwuru
gwätädä je?”

²⁴ A je Yicu ci, “A be äny ngwada je otacalu
ngwuja'ri ngwe'te pu, miny ondaci, nggwa je
be engaci 'to ndi ari yeleny yape nje ne giyee
yärriny ye yi'ral giyee. ²⁵ Nyinyini gwudi
Yuwana gwindi ne? Gwindi kerala gwalla
gwindi ngwüji ngwümnä?”

Aar ondajidi aar ari, “Manari a lima ari,
'Gwindi kerala,' nginde gwunje ci, 'Ngaa mine
arra ma aang 'ti ämnä?' ²⁶ Na manari a
lima ari, 'Gwindi ngwüji ngwümnä,' ngwüji
ngwunje 'di'rädä nono, ndi ari Yuwana gwuru
dijir ngwäyanü 'denggen.” ²⁷ Aar ci, “Gwa'ti nyii
gwe lingidi ngwaalinga.”

A je Yicu gwä'räcänü ngwuje ci, “A mine äny
'to gwa'ti gwa je enggaci ndi ari yeleny yidi yäru
yiru giyee yärrä nyi ye yiima giyee.”

Mi'ri ngwuja'ri ngwudi yiji rom

²⁸ Ngwuje mi'rici ngwuja'ri ngwuje ci, “Ngaa
laraa? Gur ge'te gäti yijü rom. Ngwube urnidi
Gaanning ngwuci, 'Gwani giji güny, indi gwene
ang apa yiru gidaartanu didi yügiri.’

²⁹ Ngwube ci, 'Nggwä'tüdi gwadi ele' ngwube
aji ngwiriyi ngwäyalü ngwü'di'ri ngwele.

³⁰ A be papa ele ndi Gwoone ngwuci, ngwuja'ri
ngwanni ngwuci ngwe Gaanning. A Gwoone ci,
'Yäy äny gwele gwani mbumbu gwüny.' Ngwu'ti
be indi.

³¹ Yiji giyee rom, gindi ne ganni gima ärrä yi'ral yanni yimini je mbumbu gwüngün?"

Aar ari, "Gaanni gwuru."

A je Yicu ci, "Äny gwa je ci 'didanu ndi ari ngwudulba na ngwedr, ngwa ji ngwa je gatani ngwäni giyelenyanu yidi gerala. ³² Ndi ari Yuwana gwumadinu ndi ara je enggaci gay gidi dünälü ngaa 'ti be ämnäcä ngwuja'ri ngwüngün, a be ngwudulba na ngwedr ru ngwämnäcä. 'Di 'to anni ma aang engga yi'ral giyee, ngaa lima 'ti jo'renyana aang ämni 'dünggün."

*Mi'ri ngwuja'ri ngwudi ngwäänü
(Murkuj 12.1-12; Luka 20.9-19)*

³³ Ngwuje ci, "'Dinginar ngwuja'ri ngwe'te ngwee mana. Gur gidi diyäng gikwüdi yügiri gidaartanu, ngwuje be gwalaci ngwuluti dilo didi ündi yügiri ngwodada gangida ngwube gätijäni ngwäänä ngwü'di'ri ngwele ngwaalu ngwolanu. ³⁴ Anni ma ji a gaji ji gito gidi uni yügiri, ngwükäji ngwinädä ngwüngün ndi ari aar ütjä yügiri yüngün. ³⁵ A ngwäänü määtä ngwinädä ngwüngün, de'te aar pida na de'te aar 'rinye na de'te aar aca yo'rr ye. ³⁶ O're ngwükäjä ngwinädä ngwu'ter ngwonyadana ngwinäd ngwele ngwudi gwerreng. O're a je ngwäänü ärrä yiriginä nono ärräär je gu lele lidi gwerreng. ³⁷ Gwodanalü ngwuje ükäci gijü güngün ngwari, 'La denya gijü güny.'

³⁸ A be anni ma ngwäänü engga gijü güngün aar gu abingada aar ari, 'Giru be nggee gidi yu'rin. Ilar ar 'rinye a yu'rin ru yege.' ³⁹ No

aar määtä, aar aar gatu kulu poor gidaarti didi yügiri aar 'rinye.”

⁴⁰ Ngwuje ci, “Yäy gu no, ma ji ma gur gidi daarti didi yügiri ila, gadi be ärrä ngwäänä ngwoo?”

⁴¹ Aar ci, “Gwa määtä ngwäänä ngwoo ngwuki ngwuje 'rinye yi'rany yanni yiki gwa ape daarti ding ätäädä ngwäänä ngwu'ter ngwanni gwadi ape yiiru nggu mbuji gu'ru güngün ma gaji ila gidi uni.”

⁴² A je be Yicu ci, “Ngaa la'ti ulu ngwuja'ri kitabanu a'tur ndi ari,

'Go'rr ganni gi'dünyidädi ngwüjälü ngwanni ngwati oda,

giru ganni gima ru gidingo,

Deleny diru därrä yi'ral giyee

a yima ru yiima 'ter ngwäyänü 'dengge'?”

⁴³ Ngwuje ci, “Yäy gu no, nggwa je ci 'didanu ndi ari yeleny yidi Ngwaalu yaji ya aar je apada ya aar je ätäädä ngwüjü ngwanni gwadi 'ri'riyi yuula yüngün. ⁴⁴ Gwanni gwa i'dädä ko'rr nggee, gwa ü'ri'tinänü nyandil nyandil na gwanni gwa go'rr nggee i'dädä nono gwa äcäjinänü mimindeny.”

⁴⁵ Anni ma ngwur'dal ngwanni gwuru ngweleny na Ngwübärriji 'dingini ngwuja'ri ngwee ngwümü'ridi je Yicu, aar lenge ndi ari londijaja je Yicu nono. ⁴⁶ Aar mini gay gadi aar ge määtä a je be yedeny eny ngwüji ndi ari ngwüji ngwänggädi ndi ari nginde gwuru dijir.

22

Yi'rinyinä yidi deleny (Luka 14.15-24)

¹ A je Yicu mi'rici ngwuja'ri mana ngwari, ² "Yeleny yidi gerala yiru nono delenya dige'ta yi'rinyinä yidi agidi gwudi giiji güngün.

³ Ngwube ukäji ngwinäda ngwüngün ngwüji ngwanni ngwurnidaar je aar je abingaca ndi ari aar ilada giyi'rinyinä, aar be 'donya ndi ila.

⁴ Ngwube o're ngwükäji ngwinäda ngwu'ter mana ngwuje ci, 'Car ngwüju ngwanni ngwurnidaar je, ndi ari any gwuma ge'te enying mama, yindirä na yim'ru yuny yanni yicü nje yima düginä, na yi'ral 'dar yima ji mama. Ildar be giyi'rinyinä!'

⁵ Aar be münä ngwuja'ranu ngwü'tü nggwee ngwele giliburano lüngün na nggwee ngwele giyiuru yüngün. ⁶ A loko maata ngwinäda ngwüngün aar je ärrä yiriginä aar je 'rinye. ⁷ A güündä ape delenya ngwükäji gwu'tulung gwüngün aar ele aar 'rinye ngwüju ngwoo ngwu'rinyidu aar je ü'diyjä gündära gegen.

⁸ A be deleny ci ngwinäda ngwüngün nu, 'Yi'rinyinä yima ji mama, a be ngwüji ngwanni ngwurnidi nje ngwa'ti ädi ngwäy ndi ila. ⁹ 'Di'rär aang ele ngwayalu giyumil aang urnida ngwüju ngwanni ngwa je mbuja car je aar ila giyi'rinyinä yidi agidi.' ¹⁰ No a ngwinäd 'tü aar ele ngwayalu, aar urnida ngwüjalü 'dar ngwanni ngwuma aar je mbuja, ngwanni ngwuki na ngwanni ngwu-jaw, 'di a ngwörnü onyadi ngwaalinga.

11 A be anni ma deleny ändä ngwengga ngwörnü, ngwengga guru ge'te ga'ti genna ngwureda ngwudi yï'rinyinä. 12 Ngwuci, 'Gwani dimaad, nga gwändi ngene awa gwa'ti genna ngwureda ngwudi yï'rinyinä?' Ngwu'ti ondaju.

13 A deleny ci ngwinädä, 'Gekajar ngwuyalu na yora aang ape aang gatu poor gidirimänü, ngwaalu ngwudi yal na iyini ngwad.' 14 Ndi ari lonyadu lurnidar je, aar je be äbrï loko."

*Gï'tiji delenya didi Rumang dulba
(Murkuj 12.13-17; Luka 20.20-26)*

15 A be Ngwübärriji 'tü aar ele aar ge'te ngwuja'ri ndi ari awa aar määtä Yicung ngwuja'ri ngwe. 16 Aar ükacä ngwo'ra ngwegen ngwüjängä le ngwudi gi'du gidi Yirüdi, aar ci, "Gwani Doorta, änyängä lilingidi ndi ari nga gwujaw, a gwati enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi gay gidi Ngwaalu ganni giru 'didanu, na yedeny yati ang 'ti iti gidiji dere ndi ari nga gwati 'ti gätädi lingina giyelenya yidi ngwüji. 17 Ondaci nje 'di nga gwaraa? Nyii gi'tiji Delenya didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar dulba gwalla nyii 'ti gi'tijä?"

18 A je be Yicu lenge yigor yegen yanni yiki ngwuje ci, "Ngwumur'tuny ngwee, ngaa liminä ndiny idäji kang? 19 Ätädiiny 'di bartad gwanni gwati aang ge'te dulba." Aar ätäda dinar, 20 ngwuje otacalu ngwuje ci, "Yi'remna na yuuli giyee yidi yärü yiru?"

21 Aar ci, "Yidi Deleny didi ngwelenya Ruma dani Gayijar yiru."

Ngwuje be ci, “Ngwong ngwudi Deleny didi Rumang, ätäädär je Delenya didi Rumang na ngwong ngwudi Ngwaalu, ätäädär je Ngwaalinga.” ²² Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar dibi aar 'di'ri aar gatani aar ele.

*'Di'ri gwudi ngwüji ngwayu
(Murkuj 12.18–27; Luka 20.27–40)*

²³ Gomon ge'te ge'te nggoo, a Ngwüjändügi elaca ngwanni ngwati ari 'di'ri gwudi ngwüji ngwayu gwa'ti. ²⁴ Aar otacalu aar ci, “Gwani Doorta, Müjä gwaru manari dur dima ayi ngwugatani dayalu da'ti lingiti, a gwenggen ape dedela ngwulengaci yiju. ²⁵ A be yiju yiju kwo'ra tä'ril (7) yiru yengga 'dänggäränü a Gaanni agu ngwayi gwa'ti äti yiju ngwügätijäni Gwenggen dedela ngwombaji. ²⁶ O're aar gu ru ndi Gwoone na Gwallu 'di aar ayi 'dar kwo'ra tä'ril (7). ²⁷ A be gwodanalü a daw ayi. ²⁸ A be ma ji manari gomom gima ila ganni gadi ge ngwüji 'di'ra giyi'ranyanu, daw dadi be ru didi yäru giyijänü giyoo yiru yengga kwo'ra tä'ril (7), anni agar ngindenga 'dar?”

²⁹ A je be Yicu gwä'räcänü ngwuje ci, “Ngaa lidudu ngaa la'ti lingidädi ngwuja'ri ngwe ngwudi gitab na yiima yidi Ngwaalu yorto ye ngwaalinga. ³⁰ Gomon gidi 'di'ri, ngwüji ngwa'ti ngwa agu ngwa'ti ngwa ägini ngwa ru nono yi'rrä kerala. ³¹ A be ngwuja'ri ngwani 'di'ri gwudi ngwüji ngwanni ngwayu, ngaa la'ti ulu ngwuja'ri ngwanni ngwüllinä ngwudi Ngwaalu ngwaru ngwe lingla le lüngün, ³² ndi ari, 'Äny gwuru Ngwaalu ngwudi Äbräyim na Ngwaalu

ngwudi Ijaag na Ngwaalu ngwudi Yagubo'? Ngingde gwä'tüdi Ngwaalu ngwudi ngwüji ngwayu ngwube ru Ngwaalu ngwudi ngwüji ngwumidu."

³³ Anni ma gu ngwüji ngwonyadu 'dingini ngwuja'ri ngwee no, aar dibi ngwuja'ri ngwüngün.

*Ngwuja'ri ngwanni ngwupana
(Murkuj 12.28-34; Luka 10.25-28)*

³⁴ Anni ma Ngwübärriji engga ndi ari Yicu gwuma dami Ngwüjändügi, aar o'rajidalu gwüpäng. ³⁵ A de'te 'denggenanu diru doorta didi yobo otacalu gwading idäji ngwuci, ³⁶ "Gwani Doorta, ngwuja'ri ngwindi ne ngwanni ngwupana ngwuja'ranu ngwudi yobo?"

³⁷ A Yicu ci, " 'Ämnä Delenya diru Ngwaalu ngwunga ligor le lunga ku na lingenole lunga ku na ya'rany ye yunga ku.' ³⁸ Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwuru gi'ra aar ru ngwanni ngwupana. ³⁹ Na ngwanni ngwuru gi'ra rom, ngwuru gu ngwe'te ngwe'te ndi ari, 'Ämnä gwanggalu nono ligo'ro lunga.' ⁴⁰ Ngwuja'ri ngwee rom ngwuru ngwanni ngwaru ngwe Yobo na Yijir."

*Gwanni Gwubrutaar yelenya na Däwüd
(Murkuj 12.35-37; Luka 20.41-44)*

⁴¹ A gaji ganni gima ge Ngwübärriji ji ndi o'rajidalu, a je Yicu otacalu, ⁴² "Ngaa laraa gwani gwanni Gwubrutaar yelenya, gwuru giji gidi yäru?"

Aar ci, “Gwuru giji gidi Däwüd!”

⁴³ Ngwuje ci, “A mine Däwüd arra mung ondaji Lig'i'rim le lanni Liju'ru ngwuci 'Deleny?' Ndi ari gwaru nu,

⁴⁴ 'Deleny dica Delenya düny nu, Jalu kaama güny

'di ang gi'tiji güwänälü gunga giyoranu yunga.'

⁴⁵ Ma be ari gwuca Däwüd, 'Deleny,' ngwube ru giji güngün awa?”

⁴⁶ Aa'ti diji dere burna ndi ci ngwuja'ri ngwere. 'Tu'tu komon nggoo, aa'ti ba be diji dere ädinä ndi otacalu ngwuja'ri ngwe ngwere.

23

Aa'ti ngaa la ru nono ngworta na Ngwübärriji (Murkuj 12.38–40; Luka 11.37–52; 20.45–47)

¹ A be Yicu ondaci ngwüjü na ngwoo'ra ngwüngün ngwuje ci, ² “Ngwoorta ngwudi yobo na Ngwübärriji limandu ngwuja'ri ngwanni ngwätädi je Ngwaalu Müjäng ara je enggaci. ³ 'Dengenajar je aang ärrü yi'ral 'dar yanni yadi ara je ye ci. Aa'ti be ngaa lärrü yi'ral yegen yanni yati aar je ärrü ndi ari lati 'ti ärrü yi'ral yanni yati aar je ondaci ngwüjü lingla le. ⁴ Ngindenga lati giki ngwony ngwünü aar je üpiyi ngwüjü ngwulli, aar 'ti be äti yiima ndi alliji gomon aar je 'donggajalu.

⁵ Yi'ral 'dar yanni yati aar je ärrü, yati aar je ärrü nunnu a je ngwüji engga. Ati aar genne ngwureda ngwongra ngwuyanü aar je oleyi

jürtädä. ⁶ Ngindenga lati jada ndi jalu gweere ngwaalu ngwudi yi'rinyinä a je ngwüji näji aar jada ndi jalu ngwudu'ri ki'ra gweere ngwämrä. ⁷ Ati aar jada nda je ngwüji aganni ngwaalu ngwudi ngwiliny aar je urnidi, 'Ngwoorta.' "

⁸ A je be Yicu ci, "A be la'ti la je urnidi ngang je 'Ngwoorta.' Ndi ari ngaa läti Dorta de'te pu na nga nga 'dar liru yengga. ⁹ Na aa'ti ngaa lurnidi dijü dere ngene gidiyängälü aang ci, 'Papa,' ndi ari ngaa läti Papang gwe'te pu a nggwo kerala. ¹⁰ Na aa'ti ngaa lämnä ndi ara je urindi ara je ci, 'Deleny,' ndi ari gwätängää gwe'te pu gwuru Deleny gwanni Gwubrutaar yelenya. ¹¹ Gwere gwanni gwupana 'danggalanu, ngwokeye ligo'ro lüngün ngwuru dinäd dalu. ¹² Ndi ari gwere gwanni gwadi oleye ligo'rala lüngün gwa aar ülläjälü, na gwanni gwadi ülliyi ligo'ranu lüngün, gwa aar oleyala."

Yicu gwübädälü Ngwübärriji ngwe na ngwoorta

(Murkuj 12.40; Luka 11.39-42,44,52; 20.47)

¹³ A je Yicu girinya ngwuje ci, "Wäjäj bi 'danggalu liru ngwoorta na Ngwübärriji, na nga nga gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati längitaci ngwüjü yelenya yidi gerala ngwäy. Nga nga yigo'ro yalu la'ti gwanu na aang 'ti gäbiciä ngwüjü ngwanni ngwadi äni aar äni!*

* **23:13** 23.13 Yitab yoko yati ari, Wäjäj bi 'danggalu gilee liru ngwoorta na Ngwübärriji na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati 'dämi'rri ngwu'duna ngwudi ngwedel, yiru yata je gäbiciä aang oleye ngwuja'ranu ndi otaci Ngwaalingalu. Yäy gu no, ngaa laji la mbuji yi'rendenya yanni yikana.

¹⁵ Wäjäj bi 'danggalu gilee liru ngwoorta na Ngwübärriji na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati landalu ngwaalu 'dar ngaa ü'rü yaanu ndi ari aang mbuji dijü de'te pu aang äniiji giyobo yalu, ma be ari dima aang mbuji, ngaa be gwürli ngwuja'ri ngwe ngwalu ngwukani yomonanu rom ngwuru diji didi ligä lidi yi'rendeny nono ngang je.

¹⁶ Wäjäj bi 'danggalu gilee lati okta ngwüjü lirümü ngwäy! Ngaa lati ari, 'Ma diji pi yi'rany ngwüriny ngwe ngwudi gobo, yiru 'tur. Ma be ari gweere gwuma pi yi'rany ngwüriny ngwudi dab kobo, gwa aar üpiyi yi'rany giyee.' ¹⁷ Wä nga nga gilee lirümü ngwäy! Yiru ange yanni yipana dimürä, dab diru gwalla gobo giru, ganni gati ju'riyi dab? ¹⁸ A ngaa lati ari 'to, 'Ma diji pi yi'rany ngwüriny ngwe ngwudi dagad, yiru 'tur. Ma be ari gwere gwuma pi yi'rany ngwüriny ngwe ngwudi ngwong ngwangidacaar je Ngwaalinga gidagad, gwa aar üpiyi yi'rany giyee.' ¹⁹ Wä ngwüji ngwee ngwürümü ngwäy! Yiru ange yanni yipana, ngwong ngwangidacaar je Ngwaalinga gwalla dagad danni dati ju'riyi ngwony ngwanni ngwangidajaar je Ngwaalinga? ²⁰ Yäy gu no, diji danni da pi yi'rany ngwüriny ngwe ngwudi dagad, dipidi yi'rany dagad de na ngwong 'dar gidagadalu. ²¹ Na diji danni da pi yi'rany ngwüriny ngwe ngwudi gobo, dipidi yi'rany gobo ge na nginde gwe gwanni gwati gu janu. ²² Na nginde gwanni gwa pi yi'rany ngwüriny ngwe ngwudi gere, gwüpidi yi'rany didu'ri de didi yeleny didi Ngwaalu na nginde gwe gwanni gwati gu jala.

²³ Wäjäj bi 'danggalu gilee liru ngwoorta na Ngwübärriji na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati gwälliji Ngwaalinga yi'ra ngwong 'di yidi ngwuwa ngwuru nana na ngwüjirtän na kämün, ngaa be i'dädänü ngwuja'ri ngwe ngwudi yobo ngwanni ngwojemana ngwani übidänü, inä na yigor ye'te pu. Yaada je ärrü giyee ngaa je 'ti dodana giyone. ²⁴ Wä ngaa gilee lati okta ngwüjü lirimü ngwäy! Ngaa lati äbrü dirü'tü giyaanu ngaa be ngadini damla.

²⁵ Wäjäj bi 'danggalu ngaa gilee liru ngwoorta na Ngwübärriji na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati uyi gutra nono gidi iyü na ginya nono poor gidi eny, a be nginä'dänü ngaa be onyadi ubinganu giyigoranu yalu na ami'ra gwudi yigo'ro yalu. ²⁶ Wä Ngwübärriji ngwee ngwürimü ngwäy! Gwerre gwerre, uyar yutranu yidi iyü yaw na yiny yidi eny yani yigor yalu nginä'dänü, ya be jayi nono 'to poor.

²⁷ Wäjäj bi 'danggalu, gilee liru ngwoorta na Ngwübärriji, na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa liru nono ngwumomo ngwanni ngwübi'rijüdäär je nono poor aar bidi, a be nginä'dänü aar be onyadi yuyanü yidi ngwüji ngwayu na yi'ral 'dar yanni yirngü! ²⁸ Ngaa liru gu no 'to ngwüji ngwata je engga poor lidünälü ngaa be onyadi yimur'tunyanu na yijego'rr nginä'dänü.

²⁹ Wäjäj bi 'danggalu, gilee liru ngwoorta na Ngwübärriji, na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati odaci ngwüjirä ngwumomo ngaa üpi ngwumomo yi'rura ngwudi ngwüji ngwanni ngwüdünälü. ³⁰ Ata be ari, 'Adinari a liju gaji gidi ngwügüürnä ngwege, la'ti laadi ar le

acajidi ndi 'rine ngwüjirä.' ³¹ Ngwuja'ri ngwee, nga linggida ndi ari ngaa liru 'didanu yiji yidi ngwüguurnä ngwanni ngwü'rinyiti ngwüjirä. ³² Onjajar je be yanni yiki yima je ngwüguurnä ngwalu ü'rüdinanü kay ngaa je medaji.

³³ Wä ngwüüngä ngwee! Ngaa gilee liru yiji yidi ngwägiriny! Ngaa ladi abri awa ndi aar je le obalu giligä lidi yi'rendeny? ³⁴ Yäy gu no, nggwa je be ükacä ngwüjirä na lanni libebera na ngwoorta, loko la je 'rine la je pä giyü'ri na loko la je pi ngwacal ngwe ngwämrä ngwalu la je linynyalu giyündär giyündär. ³⁵ No, la je üpiyini yinä yidi diji dannii didünälü yanni yirädälü ngene gidiyängälü, 'tu'tu giyin yidi Äbüil gwanni gwüdünälü, 'di aar obani giyin yidi Jäkäriyā giji gidi Birikiya, ganni g'rinyitängää gidiliganu kobo na dagad. ³⁶ Nggwa je ci 'didanu, yi'ral giyee 'dar ya mbuji ngwüjü ngwudi gimaad nggee."

*A Yicu rüniji ngwüjü ngwudi Üräjäliming
(Luka 13.34–35)*

³⁷ "Wä ngwüji ngwudi Üräjäliming! Wä ngwüji ngwudi Üräjäliming! Ngaa li'rinyiti ngwüjirä ngaa je aci yo'rr ye lanni lükajäär je 'danggalu, awa yomon yonyadu nggwüminä ndi gwä'räji yiju yalu gi'du nono gwele ati gu dagru gwä'ri yijälü yüngün ngwubung ngwe, ngaa be 'donya. ³⁸ 'Dinginar, ngwu'dun ngwalu ngwa ara je gätijäni ngwüllü gi'ra ge! ³⁹ Ndi ari nggwa je ci, ngaa la'ti ba be liny engga mana 'di a gomon

ila nggä'di ganni ga ge ari, 'Gwonjacaar gwanni gwindi ngwüriny ngwe ngwudi Deleny.'"

24

Yicu gwondaja geradalu gwee gwudi gobo

(Murkuj 13.1-2; Luka 21.5-6)

¹ A Yicu 'tü ngwugatani gobo ngwuji ndi ele a ngwoo'ra ngwüngün ele 'dünggüngün aar ondaci gwani ngwu'dun ngwudi gobo. ² Ngwuje ci, "Ngaa länggädi ngwony ngwee 'dare? Nggwa je ci 'didanu ndi ari go'rr gere ga 'ti ga aar gatani kwenggenala 'dar ya i'di ya gätini gidiyängälü."

Yi'remna yanni yadi inggidi medading gwudi didlä

(Murkuj 13.3-13; Luka 21.7-19)

³ Anni ma Yicu ji ndi jalu Gidotrala gidi Ngwüminiti, a ngwoo'ra ngwüngün ilijä ngwere ngwere aar ci, "Enggaci nje yi'ral giyee yadi ji jadu, na yi'remna yiru ange yanni yadi inggidi o'rang gwunga na gaji ganni gadi ge didlä medadi?"

⁴ A je Yicu ci, "Arnganar ndi ari aa'ti dji dere da je i'däjänü. ⁵ Ndi ari lonyadu la ji lila ngwüriny ngwe ngwüny la ari, 'Äny gwuru gwanni Gwubrutar yelenya,' na la aar je i'däjänü lonyadu. ⁶ Ngaa laji la 'dingini yäara ye na yungun ye yani yäara, aa'ti be ya je iyiyi yedenyo. Yi'ral yanni yiru gu no yadi ji a be medadi gwudi didlä gwa'tina gwa ji. ⁷ Ngwüji ken ngwa 'di'ra ngwüjü nono ken gi'ter, yelenya ken ya 'di'ra yelenya nono ken gi'ter,

ngwamu ngwa ji, dïyäng da lagadalu ngwaalu 'dar. ⁸ Yi'ral giyee 'dar aalu gwuru gwudi yajima yidi yi'rendeny.

⁹ La je be ummi la je ätäda ngwelenya la je übinälü la je 'rinye, ngaa la ke ngwüji ngwäy 'dar giyen gwani äny. ¹⁰ Kaji nggoo, lonyadu la o're kay ndi änni Ngwaalu na la gwurlajidanu la kajidi ngwäy. ¹¹ Na kaji nggoo, ngwüjir ngwonyadu ngwuru ngwu'duru ngwa 'tädalü ngwa i'däji ngwüjänü ngwonyadu. ¹² Ndi ari ke gwudi ngwüji gwa gendadi, gwa gäbici, änning gwudi ngwüji ngwonyadu gwa jili. ¹³ A be gwanni gwa mätinälü 'di a gaji ila gidi mi'ra, gwuru gwanni gwa gilängidini. ¹⁴ Na ngwuja'ri ngwee gwanni ngwujaw gwudi yeleny yidi gerala ngwa aar ngwe ondaji gididlä 'dar ndi ari aar inggidi ngwüji giyen 'dar, a be didlä ila ngwümü'ra.”

Dirbä danni dipa

(Murkuj 13.14-23; Luka 21.20-24)

¹⁵ A je Yicu ci, “Ma ji ma aang engga 'yütä yidi geradalu' yanni yaru ye dijir dani Daniyal ma aar ji ngwaalu gwanni Ngwuju'ru, lanni lati uli aar be lenge ndi ari dirbä diru be! ¹⁶ Yäy gu no, lanni gilo Yäwüdiyä, aar abrada giyenala. ¹⁷ Gäbicär be gwanni gwujalu ngwu'dunala aa'ti gwüllädälü ndi 'tüyä gony gere gidrü. ¹⁸ Gwanni gwa ji ndi gwüri giliburano, aa'ti gwa kwoyalu ndi ape direda düngün! ¹⁹ Dirbä da ji dipa kaji nggoo ngwaw gwanni ngwuju ngwari ngwe na

ndi nanninga lanni li'riya! ²⁰ Otacar Ngwaalin-galu ndi ari aa'ti abri gwalu ngwa ji digo de na gomon ganni giru Kwo'ra tä'rîl (7). ²¹ Ndi ari dirbä da ji dipa komon nggoo da'ti gu ju diru gu no 'tu'tu anaku ge'taar gu didläyü, a da'ti da ji diru gu no mana a'tur. ²² Adinari aar 'ti ü'rîdî yomonanu giyoo, dîjî da'ti dadi midi. A be gwani ngwüjî ngwanni ngwäbräär je, yomon giyoo ya aar je ü'ränü. ²³ Komon nggoo, manari dîjî dere dima je ci, 'Gwanni Gwubrutaar yelenya nggwo ngene,' na 'Nggwo ngenone,' aa'ti la je ännäcî. ²⁴ Ndi ari ngwu'duru ngwonyadu ngwani lanni librutaar je yelenya na ngwîjîr ngwonyadu ngwuru ngwu'duru ngwa ji ngwa 'täädälü ngwa ge'te yi'remna yipa na yiima ndi i'däjî ngwüjänü 'di ngwüjî ngwanni ngwäbräär je ma gay ji. ²⁵ Arnganar be ndi ari äny gwuma madinana nggwuma je ondacani gwerre gwerre gaji ga'tina indî."

²⁶ Ngwuje ci, "Yäy gu no, manari dîjî dere dima je ci, 'Nginde nggwo poor gîtäny,' aa'ti nga la ele. Na ma aar ari, 'Nggwee ngene gidüläng,' aa'ti ya je ännî. ²⁷ Ndi ari anaku ati gu gere eny ngi'räm gîtäny ngwengгани gi'ra ge, yäy ya gu ru 'to no ndi o'ra gwudi Gîjî gidi Dîjî dümnä. ²⁸ Ngwaalu ngwanni ngwati gu gong ayalu, ngwubiirta ngwati gu o'radi!"

O'ra gwudi Yicu mana

(Murkuj 13.24-27; Luka 21.25-28)

²⁹ Ngwuje ci, "Puprang kaji nggoo ma dirbä ji, 'Lingen la ru dirim na düüwä da'ti da enyalu

na yuurrum ya mi'ri'ta kerala,
na ngwong kerala ngwa lagadalu.' "

³⁰ Ngwuje ci, "Komon nggoo, gi'remna gidi Giji gidi Dijji dümnä ga be 'tädinälü kerala na ngwüji giyen 'dar gidiyängälü ngwa runi, ngwa engga Gijü gidi Dijji dümnä güllü giyibä'rälä yiima ye na näji gwe gwupa. ³¹ Na ga ukäjä yi'rrä yüngün ya mi'ri giil yal yipa ya gwä'räjä ngwüjälü ngwüngün ngwanni ngwäbrüng je giyumil 'dar kwo'rongo 'tu'tu ngwaalu ngwurmitu gu geralu gitäny 'di aar obani ngwaalu ngwurmitu gu ger-
alu gi'ra ge, aar je gwä'räjälü ngwaalu ngwe'te pu."

Lingidär dimnigor de yi'ral
(*Murkuj 13.28-30; Luka 21.29-33*)

³² Ngwuje ci, "Lingidär dimnigor de yorto ye ngwaalinga. Ma ji ma engga yi'rina yüngün ma aar igili aar 'tudinä ngwäni, ngaa lenge ndi ari yirram yima ji gito. ³³ Manari ngaa lima enggada yi'ral giyee 'dar, ngaa be lenge ndi ari yima ji gito gilängir. ³⁴ Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari ngwüji ngwudi gimaad nggee ngwa'ti ngwa medadi 'di a yi'ral giyee 'dar ji. ³⁵ Gere na diyäng la dudi a be ngwuja'ri ngwüny ngwa'ti ngwa dudi a'tur."

Gomon na gaji ya'ti linginna
(*Murkuj 13.32-37; Luka 17.26-30,34-36*)

³⁶ Ngwuje ci, "Dijji dere da'ti dilingidi gomon ge na gaji ge nggä'di yorto ye ngwaalinga 'di 'to yi'rr kerala na Giji, a be Papa ru jücü. ³⁷ Nono

raar gu gwerre ngwüjji gaji gidi Nuuwa, yadi gu ru 'to komon ganni gadi ge Giji gidi Dijji dümnä o'ra. ³⁸ Ndi ari kaji gidi Nuuwa gwerre gwerre däärü da'tina apu ngwüjü, ngwüjji ngwuju ndi eny aar iyï aar agidi aar ägini 'di a je gu gomon obananu ganni gima ge Nuuwa äni gibälükänü. ³⁹ Aar 'ti lingidädi yi'ral ye yorto ye ngwaalinga ndi ari yiru ange yadi ele ndi ji 'di a je gu däärü ändänü ngwuje ape 'dar. Yadi gu aalu no komon gadi ge Giji Dijji dümnä o'ra. ⁴⁰ Ngwur rom ngwa ji gitäny, da aar ape de'te da aar gatani de'te. ⁴¹ Ngwaw rom ngwa ji ndi ro gilille, da aar ape de'te da aar gatani de'te.”

⁴² Ngwuje ci, “Jar balu ngwäy ngwe, ndi ari ngaa la'ti lingidi gomon gindi ne ganni gadi ge Deleny dalu o'ra. ⁴³ A be lingidar ngwuja'ri ngwee yorto ye ngwaalinga ndi ari adinari ati dijji didi ngwu'dun lenge ndi ari du'ram dadi ila jadu, dadi jalu ngwäy ngwe ngwetadi ngwu'dun ngwüngün nding gäbici du'ramu ngwuje kiyi ngwäni. ⁴⁴ Yäy gu no, nga nga 'to jar mama ndi ari Giji gidi Dijji dümnä ga ji ga o'ra gaji ge ganni ga'ti ga gu gi'tiji ngindeng ngwäy.”

*Dinäd danni diru ligor le'te pu
(Luka 12.35–48)*

⁴⁵ Ngwuje ci, “Dinäd dindi ne danni diru ligor le'te pu dibebera dige'tana doorta düngün giyiuru ndi ätäda ngwinäda ngwüngün 'dunu ngwony ngwudi eny kaji gicung ge. ⁴⁶ Dinäd ndoo da aar onjaci gwulleny manari doorta düngün dima o'ra ngwumbuji däärü yi'ral yanni yicung ye. ⁴⁷ Nggwa je ci 'didanu, ding ruji gi'ra

gidi ngwong ngwüngün 'dar. ⁴⁸ A be manari dīnād ndoo diki mung ci ligor lüngün, 'Doorta dūny dadi jana ndi o'ra.' ⁴⁹ Ngwube 'dī'rī ndi pī ngwenggen ngweny aar iyī aar rlālī ngwūjī ngwe. ⁵⁰ Doorta didi dīnād ndoo da o'ra komon ganni ga'ti ge dīnād gītījā ngindeng ngwāy na gaji ganni ga'ti ngge arngana. ⁵¹ Da ape dīnādā ndoo ding pī ling je äcīdānū ngwumur'tuny ngwe ngwaalu ngwudi yal na iyīnī ngwad!"

25

Yu'taar 'dī (10)

¹ Ngwuje ci, "Gaji nggā'dī, yeleny yidi Ngwaalu yadi ru nono yu'taara yiru 'dī yapana ngwamba aar gwomada damalanu dadi agu. ² Yu'taar tudini yibebera na tudini yiru ngwe'rr. ³ Yu'taar giyoo yiru ngwe'rr, yapana ngwamba aar 'ti be apana yila yere. ⁴ A be giyoo yibebera, aar be apani yila yijaja yanu. ⁵ A damal dadi agu jana gwur'tal 'dī aar ir'dätälä 'dar aar ndri.

⁶ Diligeny danu, a ngwūjī urra, 'Damal dima obana 'tūdār ngaa gwomanu.'

⁷ A yu'taar 'dī'rälü 'dar aar onjaji ngwambala ngwengen. ⁸ A be yu'taar giyoo yiru ngwe'rr ci yu'taara giyoo yibebera, 'Gätījī nje yila yoko yalu nje bälājī ngwambanu ngwārī ngwamba ngwārī ngwuma ayi.'

⁹ A je yu'taar giyoo yibebera ci, 'Bārī ya'ti nje mbütījī, indār ngwūjī ngwanni ngwati je ellang ngaa je illa yalu.'

¹⁰ A be anni ma aar ele giyoo yiru ngwe'rr ndi illa yila, a damal obana aar ānī yu'taarnga

le giyoo yibebera yijalu mama aar le äni giyi'rinyinänü yidi gaga aar längitä dimbürä.

¹¹ Anni ma yu'taar giyoo yiru ngwe'rr o'ra, aar urnidi aar ari, 'Gwani Doorta! Gwani Doorta! İgitäci nje dimbürälü!'

¹² A je doorta ca, 'Nggwa je ci 'didanu, nggwa'ta je lingidi.'

¹³ Yäy gu no, jar balu ngwäy ngwe ngaa arngani ndi ari ngaa la'ti lingidi gomon na gaji."

Mi'ri ngwuja'ri ngwani ngwinäd tä'rül (3)

(Luka 19.11-27)

¹⁴ Ngwuje ci, "Mana yeleny yidi Ngwaalu yaji ya ru nono guru gi'di'rü ngwele ngwaalu ngwolanu ngwube urnidi ngwinädä ngwüngün ngwuje gätijäniji yu'rina yüngün 'dar. ¹⁵ De'te ngwügätijäniji bartad gwuru tudini* na de'te mana ngwügätijäniji bartad gwuru rom, na de'te mana ngwügätijäniji bartad gwe'te pu, ating ätäädä diji gwani yiima yüngün ngwü'di'ri ngwele. ¹⁶ A gur nggoo gima ape bartad tudini, gwodan ngwape gwüngün ngwuge'te giyiuru ngwubile ngwäniji tudini ngwugendajala. ¹⁷ Na gur nggoo gätädäär bartad rom, ngwubile ngwänijä rom ngwugendajala. ¹⁸ A be gur nggoo ätäädäär bartad gwe'te pu ngwube ape bartad gwudi doorta düngün ngwele ngwügwüri gidiyäng.

¹⁹ Anni ma doorta degen onja yomon ngwo'ra ngwuje urnida ngwuje otacalu yu'rin ye. ²⁰ A gur nggoo gapu tudini ngwapana tudini gwanni gwuming bile gwodan ngwuci, 'Doorta düny,

* **25:15** 25.15 Bartad gwe'te pu gwuru dinaranu ngwüü'ri nyärläl (6,000).

nga gwätädiny bartad tudini, nggwee gwuminy bileda tudini.'

²¹ A doorta düngün ci, 'Yijaw yanni yärrä je, nga gwuru dinäd dijaw diru ligor le'te pu! Nga gwuru ligor le'te pu ngwong ngwooko, nggwa ang ruji gi'ra gidi ngwong ngwonyadu. Ändi ngaa jayanu doorta de dunga!'

²² Gur nggoo gapu rom ngwila 'to ngwuci, 'Gwani doorta düny, nga gwätädiny bartad rom, nggwee gwuminy bileda rom.'

²³ A doorta düngün ci, 'Yijaw yanni yärrä je, nga gwuru dinäd dijaw diru ligor le'te pu! Nga gwuru ligor le'te pu ngwong ngwooko nggwa ang ruji gi'ra gidi ngwong ngwonyadu. Ändi ngaa jayanu doorta de dunga.'

²⁴ A be gur ila 'to nggoo gapu gwe'te pu ngwuci, 'Gwani doorta düny, nggwülingidi ndi ari nga gwuru diji dojema yi'ral nga gwati uni giruny ga'ti ang kwüdi nga gwä'räji gi'du ngwaalu ngwa'ta gu gidädi yona. ²⁵ Aar nyi be yedeny eny nyi be ape bartad gwunga nyi gwüri gidiyäng gwuru nggwee gwunga apa.'

²⁶ A be doorta düngün ci, 'Nga gwuru dinäd diki diru dami'ri, ii nga gwülingidi ndi ari äny gwati uni ngwaalu gwati nyi gu kwüdi na nyi gwä'räji gi'du ngwaalu ngwa'ti nyi gu gidädi?'

²⁷ Nga mine arra ma ang 'ti ge'ta bartad gwüny giyerel? Nunnu miny o'ra nje mbuji gwuma lingadi.'

²⁸ Ngwuci ngwinädä ngwüngün, 'Äpädär gwüngün nggwoo gwuru gwe'te pu ngaa ätädä ngindeng nggwoo gwäti 'di. (10) ²⁹ Ndi ari

gwere gwanni gwäti gwonyadu, gwa aar gendaci gwonje na gwere gwanni gwa'ti äti, gwere gwanni gwäting gwooko gwa aar apada. ³⁰ A apar dīnādā ndoo diru dami'ri aang gatu poor gidirīmānū, ngwaalu ngwa gu yal na iyini ngwad ji.' "

*Yicu gwadi obalu ngwüjü ngwe 'dar
(Luka 19.11-27)*

³¹ A je Yicu ci, "Ma ji manari Giji gidi Dijji dümnä gima o'ra näji gwe gwüngün yī'rr ye yüngün, nginde gwa jalu gididu'ralu didi näji gwüngün gwudi gerala. ³² Ngwüji giyen 'dar ngwa aar je gwä'räjälü 'dünggüngün, ngwuje be ngedanu anaku gwele ati gu doo'ra ngeda ngwangala giyoo'ranu. ³³ Gwa ge'taji ngwangala kaama na yoo'ra kängir.

³⁴ Deleny da be ci ngwüjü ngwanni ngwüjädi kaama güngün, 'Ilar nga nga lanni lonjaca je Papa gwüny ang ape yu'rina yalu yanni yig'tijärä je 'tu'tu anaku ge'taar gu didläyü.

³⁵ Ndi ari nggwīndi gwiti ngwamanu, nyii ätä nyi eny, aar nyi ngwäädä eny, nyii ätä nyi iyī, nyi ila gwuru dirnü, nyii gwä'rī gidrü 'danggalu. ³⁶ Nyi mini ngwureda, nyii giki, nyi ümī, nyii ombaji, nyi ji korkon nyii ilada ndi ombaji.'

³⁷ Gwa be ngwüji ngwoo ngwüdünälü gwä'räcänü gwa aar ci, 'Jadu gwani Deleny, länggädängä gwiti ngwamanu ar ang be ätä ang eny, a jadu ngwäädä ngwitängä ar ang be ätä ang iyī? ³⁸ Jadu länggädängä gwīndi gwuru dirnü ar ang be gwä'rī gidrü 'dänggäri na jadu nga gwüminü ngwureda ar ang be giki? ³⁹ Na

jadu länggädängä gwümä nga ji korkon ar ang be ilada ndi ombaji?’

⁴⁰ La je be Deleny ci, ‘Nggwa je ci 'didanu yere yanni yärrijä je gwere ngweengganu ngwüny ngwee ngwooko, lingidär ndi ari yärriji nje nyänying.’

⁴¹ Ngwuje be ci giloo lijädi kängir, “Tüdäränü 'dunggüny gilee li'täjäär je gu ngwünyü ladi ele giligä lidi gwur'taling lanni ligi'tijäär dijego'rro na yi'rr yüngün. ⁴² Ndi ari nggwändi gwiti ngwamanu nyii 'ti ätädi nyi eny, a nyi ngwäädä eny, nyii 'ti ätädi nyi iyi. ⁴³ Nyi ila gwuru dirnü, nyii 'ti gwä'rü gidrü 'danggalu. Nyi minä ngwureda, nyii 'ti gika. Nyi ümi nyi ji korkon, nyii 'ti indädi ndi ombaji.’

⁴⁴ Gwa aar be gwä'räcänü 'to aar ci, ‘Jadu gwani Deleny, länggädängä gwiti ngwamanu aar ang ngwäädä eny, ang ila gwuru dirnü, nga minä ngwureda, ang ümi nga ji korkon, ara gu be 'ti ge'taja ngwäyänü?’

⁴⁵ La je be Deleny ci, ‘Nggwa je ci 'didanu, yere yanni ya'ta je ärrijä ngwengga ngwüny ngwee ngwooko, lingidär ndi ari ya'ta je ärrijä änying.’ ”

⁴⁶ No, ngwuje be ci, “La aar je be dinga la ele ndi rerani gwudi gwur'taling a be ngwüji ngwoo ngwüdünälü, ngwa aar je be dinga ngwa ele ngwaalu gwudi midi gwudi gwur'taling.”

26

*Aar inji Yicung gwadi aar 'rinye
(Murkuj 14.1,2; Luka 22.1,2; Yuwana 11.45-53)*

¹ Anni ma Yicu medaji ngwuja'ri ngwüngün ngwee 'dar ngwube ci ngwo'ra ngwüngün,
² “Ngaa lilīngīdī gu ndi ari yomon giyoo yijalu rom yidi Yi'rinyīnā yidi Dambdani a Gīji gidi Dīji dūmnā ga aar ge ji guy ge ga aar pā kūrī.”

³ A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny 'dar na mbumbunga o'rajidalu ngwu'dun ngwudi yeleny ngwudi dir'dal dannī diru gi'ra dani Giyaba
⁴ aar gu gege'te yi'ral awa aar määtä Yicung nyīm aar 'rinye. ⁵ Aar be ari, “Aa'ti ya aar je ärrī giyomon giyee yidi yi'rinyīnā ndi ari ngwūji ngwa 'dī'rī güündä.”

Librutu Yicung Bidaniya
(Murkuj 14.3-9; Yuwana 12.1-8)

⁶ Gaji giju ge Yicu Bidaniya ngwu'dun ngwudi gur gani Jamaan gwanni gwuru Daamu gwerre,
⁷ a daw de'te ila dapanā gībūngā giru go'rr gidi yila yiru gi're'reny yonyadu ngwiliny ngwila ngwuje bälājī Yicung ki'ranu gwundralu direl de gidimbūr ndi eny.

⁸ Anni ma gu ngwoo'ra ngwüngün engga yi'ral giyee no, aar kanu aar ari, “Geradalu gwani ange gwudi yila giyee? ⁹ Yila giyee yaadi illinī ngwilinya ngwonyadu aar je ätäädā ngwuwaya.”

¹⁰ A gu Yicu lenge ngwuje ci, “Ngaa larra ngaa be äbīngīnī dayanu ndee? Diminy ärrījī yi'ral yanni yijaw. ¹¹ Ngaa la ji ngwuwayinga le giyomonalu 'dar a be äny, a la 'tūdī ladi ji giyomonalu 'dar. ¹² Anni bälājūng ngwangina ngwūny yila nono, yärrūng je ndi ari aar nyi ge'te mama gwani gatidi gwūny. ¹³ Nggwa je ci 'didanu, ma ngwūjī ondaji ngwuja'ri ngwe

ngwanni ngwujaw gïdïdlä 'dar, ngwa'ti ngwa dodani yi'ral giyee yärrä je daw ndee.”

*A Yäwüdä ämnä ndi gwurlanu Yicu gwe
(Murkuj 14.10-11; Luka 22.3-6)*

¹⁴ A gur ge'te ngwoo'ranu ngwudi Yicu ngwoo 'di na rom (12) gani Yäwüdä Äjigäriyüti ele ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ¹⁵ ngwuje ci, “Giru ange giny ätäädä nunnu nga je mätäjä Yicung?” No aar i'räci bartad gwuru buta 'di tä'rïl (30) aar ätäädä. ¹⁶ 'Tu'tu gaji nggoo, ati Yäwüdä iye gomom ganni gadi je ge mätiji.

*Eny gwudi yï'rinyinä yidi Dambdani
(Murkuj 14.12-21; Luka 22.7-13; Yuwana 13.21-30)*

¹⁷ Gomom ganni giru gi'ra gidi Yi'rinyinä yidi Ligi'ra, a ngwoo'ra ngwudi Yicu ila aar otacalu, “Nga gwüminä ne ar gu gi'tiji ngwaalinga mama a gu ape Yi'rinyinä yidi Dambdani?”

¹⁸ A je Yicu ci, “Ändär kündär ngaa ele kur ge'te ngaa ci, 'Doorta daru gaji güngün gima ji gito nyii ladi ape Yi'rinyinä yidi Dambdani ngwoo'ra ngwe ngwüny ngwu'dun ngwunga.’ ”

¹⁹ A ngwoo'ra ele aar ärrï yi'ral anaku ca je gu Yicu aar gege'ta yi'ral mama yidi yï'rinyinä yidi Dambdani.

²⁰ Anni ma ngwaalu ru digera, aar ndralu yirel ye ndi eny ngwoo'ra ngwe ngwüngün ngwuru 'di na rom (12). ²¹ Anni ma aar ji ndi eny, a Yicu ari, “Nggwa je ci 'didanu gwe'te nggwo 'danggalanu gwadiny gwe gwurlanu.”

²² Aar runi gwuleny aar 'di'rä ndi otacalu lere lere, “Gwani Deleny, äny gwuro?”

²³ A je Yicu ci, “Nginge gwanni gwuduwaɗiiny gwe yona kiny ge'te pu, gwuru gwanni gwadiny gwe gwurlanu. ²⁴ Giɗi gidi Diɗi dümnä gadi ele anaku üllinäär gu kitabanu a be wäj bi giɗiɗi dani dadi gwurlanu Giɗi ge gidi Diɗi dümnä! Yaadi jayani adinari dima 'ti lینگinä.”

²⁵ A be Yäwüdä gwanni gwadi gwurlanu nginge gwe ci, “Gwani doorta, 'didanu aa'ti äny gwa ru?”

A Yicu ci, “Yäy nga gwuma gu ari ligo'ro le lunga.”

Eny gwudi Deleny

(Murkuj 14.22–26; Luka 22.14–23; 1 Küründüj 11.23–25)

²⁶ Anni ma aar ji ndi eny, a Yicu ape gona ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwü'ränü ngwätädä ngwo'ra ngwüngün ngwuje ci, “Apar aang eny, ngwanginu ngwüny ngwuru ngwee.”

²⁷ Ngwo're ngwape ginya ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuje ätädä ngwuje ci, “İyär gu nga nga 'dar. ²⁸ Yin yüny yiru giyee yani gekajidi* yanni yirädälü gwani ngwüɗi ngwonyadu gwani düdäniniɗi ngwüjänü ndi ke gwegen. ²⁹ Nggwa je ci nggwa 'ti a be gwa iyı yügiri a'tur 'tu'tu gomoni gidi gweneng 'di a gaji ila ganni gadi ar je ge iyı yanni yiyang gwüpäng giyelenyanu yidi Papa gwüny.”

³⁰ Anni ma aar ge'te delnga, aar 'tü aar allu Kidotr gidi Ngwüminiti.

* **26:28** 26.28 Yitab yooko yati ari gwanni gwuyang.

Yicu gwüpidälü ndi ari gwa Butruj nyi'rini
(Murkuj 14.27-31; Luka 22.31-34; Yuwana
13.36-38)

³¹ A je be Yicu ci, “Dilunga didi gweneng, ngaa 'dar la o're kay ndiny gwujani ndi ari yüllinä yaru nu,

‘Äny gwa mi'ri do'ra

na gi'du gidi ngwangal ngwa badalu.’

³² Ma be ari äny ngwuma 'di'ri, äny gwa je be dalmacani nggwele Jälil.”

³³ A Butruj ci, “Manari la o're 'dar aar ang gatani, nggwa'ti gwa ang gatani.”

³⁴ A Yicu ci, “Didanu nggwa ang ci dilunga didi gweneng gwerre gwerre ndi gokto urri, a gwuny nyi'rini yomonanu tä'ril.”

³⁵ A be Butruj ari, “Manari aar ani yi'rany nda gwa ayi, nggwa 'ti gwa ang nyi'rini a'tur.” A gu ngwoo'ra 'dar ari 'to no.

Yicu gwotaca Ngwaalingalu gidaartanu dani
Jujimani

(Murkuj 14.32-42; Luka 22.39-46)

³⁶ A Yicu 'di'ri aar ele ngwoo'ra ngwe ngwüngün aar ele ngwaalu gwani Jujimani ngwuje ci, “Jaralu ngene nyi ni 'donggalu ngenone nyi otaca Ngwaalingalu.” ³⁷ Ngwapani Butrujing na yiji rom yidi Jäbädi ngwuruni gwulleny a ligor pänü. ³⁸ Ngwuje ci, “Lingeno lüny lirunu gwulleny lani yi'rany jaralu ngene ar jalu ngwäy ngwe.”

³⁹ Ngwü'tänü 'denggen gwooko ngwüjürbälü ngwümü'rä gi'ra güngün gidiyäng ngwotaci ngwaalingalu ngwari, “Papa gwüny, manari yädi gu, äbräjäny yi'rendenya giyee a be aa'ti yani nono anaku bupi nyi gu, aar be ru anaku bupa gu.”

⁴⁰ Ngwube kwodalu ngwoo'ra ngwüngün ngwuje mbuji ngwundru. Ngwube ci Butrujing, “Nga nga la'ti burna ndi ar jalu ngwäy ngwe gaji ge'te pu 'dogo?” Ngwuje ci, ⁴¹ “Jaralu ngwäy ngwe ngaa otaci Ngwaalingalu ndi ari aa'ti dijego'rr da je idäji. Lig'i'rüm lojema nono a be ngwanginu ngwami'ratu.”

⁴² A Yicu o're ngwü'tänü mana ndi otaca Ngwaalingalu ngwuje ci, “Gwani Papa gwüny, manari gay ga'ti ndi äbrü yi'rendenya giyee ndi ari yinje iyï, gäbücä je aar gu ru anaku bupa gu.”

⁴³ Ngwukwodalu ngwoo'ra ngwüngün ngwuje mbuji ngwuma o're ngwuma ndri ndi ari ngwuma je yar apani ngwäy. ⁴⁴ No ngwuje gatani ngwo're komon ganni giralu tä'r'il ndi otaci Ngwaalingalu ngwuja'ri ngwe'te ngwe'te. ⁴⁵ Ngwo'raci ngwo'ra ngwüngün ngwuje ci, “Ngaa gilona ndi ndri ngaa gatu düwä? Ärär be gaji gima be ila gito ganni gadi aar ge gwurlanu Giji gidi Dijï dümnä aar ätäädä ngwüjü ngwanni ngwuki. ⁴⁶ 'Di'rälü ar ele! Gwanni gwadiny gwe gwurlanu gwuma obana!”

*Aar määtä Yicung
(Murkuj 14.43-50; Luka 22.47-53; Yuwana
18.1-12)*

⁴⁷ Anni mung jina ndi ondaji, a Yäwüdä ngwoo'ranu ngwükäjäär je ngwoo ngwuru 'di na rom (12) obana ngwapana ngwüji ngwe ngwonyadu ngwugwodananu yalal ye na yuura, ngwükäjä je ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga. ⁴⁸ A je be Yäwüdä gwanni gwadi gwurlanu Yicu gwe enggacana gi'remna ndi ari, "Gwanni gwadiny aganni giyinenanu, gur giru be ngaa be määtä." ⁴⁹ A gu Yäwüdä eladanu ndi Yicu ngwuci, "Nggwagan-nanga gwani Doorta!" Ngwaganni giyenenanu.

⁵⁰ A Yicu ci, "Gwani dimaad, ärrä je yanni yindädä gu." A be ngwüji 'donggada, aar ü'rü Yicungalu ci'düd aar määtä. ⁵¹ A gur ge'te ngwüjänü ngwanni ngwujaar Yicunga le gwalla galala nggee mi'ri dinädä didi dir'dal danni diru gi'ra ngwü'ridä läni lüngün.

⁵² A Yicu ci, "Gwä'räjä galala gunga käl güngün! Ndi ari 'dar lanni lati gwalli galala, ga aar ge ayi. ⁵³ Nga gwaru nggwa 'ti burna ndi päci Papangalu gwüny aar nyi ükacä yi'rrä ngwüü'ri ngwonyado? ⁵⁴ A be adinari aar gu ru no, a be ngwuja'ri ngwanni ngwüllinä ngwa be ätä ngwäyanü awa giyi'ral yanni yaru aar gu ru no?"

⁵⁵ Gaji nggoo a Yicu ondaci ngwüjü ngwuje ci, "Ngaa li'tüdi yalal yanu na yuura ndiny määtä, ngaa laru nggwü'di'riyä yärä? A lati pa ji yomon 'dar ngwämrä ngwudi gobo nyi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nyii 'ti mätä! ⁵⁶ A be yiru gu giyee no 'dar ndi ari aar äti ngwäyanü yanni yüllinä kitabanu gidi ngwüjir!" A be ngwoo'ra ngwüngün abri 'dar aar badaji!

*Aar otaci Yicungalu ngwämrä ngwudi
Ngwüyäwüd*

*(Murkuj 14.53-65; Luka 22.54-55,63-71;
Yuwana 18.13-14,19-24)*

⁵⁷ A be ngwüji ngwoo ngwuma määtä Yicung, aar be ape aar gwe ele gidir'dal diru gi'ra dani Giyaba a gu ngwoorta ngwudi yobo na mbumbunga o'rajidalu. ⁵⁸ A be Butruj gwujani gwü'tüdänü 'di aar obani kubanu gidi dir'dal ndoo diru gi'ra. Ngwäni aar jalu ngwangidanga le nunnu ngwengga yi'ral yadi ru'taa.

⁵⁹ A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na 'dar lidi ngwämrä aar mini ngwuja'ralu ngwadi aar je ü'ridä Yicung nono yi'duru aar gu 'rinyida.

⁶⁰ Aar je be 'ti mbuja yere ngwüji ngwapaar je ngwonyadu nunnu aar ü'ridä yi'duru nono. A be gwodanalü a ngwüji ila rom ⁶¹ aar ari, "A'ri nggwee gwaru, 'Äny gwa pä gobalu nggee gidi Ngwaalu giny odada mana yomon tä'ril.'"

⁶² A be dir'dal dannu diru gi'ra 'di'ri ngwüdünälä ngwotaci Yicungalu ngwuci, "Nga gwä'tüdi gwadi ondaji ngwuja'ri ngwere ngwuja'ri ngwee ngwaraar ngwe 'dunggunga? Ngwuja'ri ngwuru ange ngwee ngwaru ngwe ngwüji 'dunggunga?" ⁶³ A be Yicu gwugwundi. A dir'dal dannu diru gi'ra ci, "Äny gwümi'ridiyängä yi'rany Ngwaalu ngwe ngwanni ngwumidu, enggaci nje manari nga gwuru gwanni Gwubrutar yelenya Giji gidi Ngwaalu."

⁶⁴ A Yicu ci, "Yäy yiru gu anaku ara gu! A be nggwa je ci 'dar ndi ari gweere, ngaa la engga Gijü gidi Dijü dümnä gijalu kaama gidi

Ngwaalu ngwanni ngwuru yiima ga aang engga güllü güyibä'rälä kerala."

⁶⁵ A dir'dal ndoo diru gi'ra diriti ngwuredanu ngwüngün ngwondaji ngwari, "Nginde gwuma ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwukiya ngwürinyänü ngwudi Ngwaalu, a liminä mana ngwüjü ngwonyadu ngwedang. Ngaa lima 'dingini long Ngwaalinga gwüngün nggwee gwaru nggwe. ⁶⁶ Ngaa laraa?"

Aar ci, "Gwädi gu yi'rany nono!"

⁶⁷ Aar be gwonyanya ngwäyänü, aar pi yi'rundu ye yegen. A loko pi ngwurke ngwe. ⁶⁸ Aar ari, "Allija yijirä nga gwanni Gwubrutar yelenya nje enggaci yärü gwanni gwümi'ridängä?"

A Butruj nyi'rini Yicung

(Murkuj 14.66-72; Luka 22.56-62; Yuwana 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Kaji nggoo a Butruj ji ndi jalu poor kubanu, a dinäd diru gera ila ngwuci, "Ngaa liju 'to Yicunga le gwudi Jäliling."

⁷⁰ A je Butruj nyi'rinädä 'dar ngwari, "Nggwa 'ti lingidi ngwuja'ri ngwee ngwondaja ngwe."

⁷¹ Ngwü'tü gilängir poor a dinäd de'te lenge mana ngwuci ngwüjü ngwanni ngwuju ngenone, "A'ri nggwee gwujaar Yicunga le gwudi Najrang!"

⁷² A Butruj o're ngwünyä'rini yomonanu rom ngwümi'ri yi'rany ngwari, "Äny gwa'ti lingidi guru nggee!"

⁷³ Gwooko no a ngwüji ngwanni ngwüdünädi ngeno, aar elada Butrujing aar ci, "Didanu, nga

gwuru gwanni gwujaar Yicunga le, ndi ari nga gwondaja lingla legen.”

⁷⁴ A Butruj 'di'ri ngwari aar nyi gu 'täji ngwünyü ngwuje mi'rici yi'rany ngwari, “Äny gwa'ti lingidi guru nggee.” Kaji nggoo, a gokto urra. ⁷⁵ A be Butruj diwayini ngwuja'ri ngwudi Yicu gwanni ngwucung ngwe ndi ari, “Gw-erre gwerre ndi gokto urri, nga gwuny nyi'rini yomonanu tä'ril.” Ngwü'tü poor ngwari aring gwu'ralu jicir.

27

Aar ape Yicung aar ätäädä Bilatijing

(Murkuj 15.1; Luka 23.1,2; Yuwana 18.28-32)

¹ 'Tu'tu dilu danu, a ngwur'dal 'dar gwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga giki ngwuja'ri ndi ari aar 'rinye Yicung. ² Aar ape aar giki aar okta aar gwe ele aar ätäädä Bilatijing gwanni gwuru deleny.

A Yäwüdä gwogworenyani

(Yiiru 1.18-19)

³ Anni ma Yäwüdä gwanni gwuma gwurlanu Yicu gwe engga ndi ari lima obalu Yicu ye gwadi aar 'rinye, ngwügwä'räni ngwäyanü ngwü'di'ri ngwape bartad nggwoo gwuru buta 'di tä'ril (30) ngwügwä'räci ngwur'dala ngwoo gwuru ngweleny na mbumbunga ngwuje ci, ⁴ “Äny gwuma ärrü yi'ral yiki äny gwuma gwurlanu yin ye yidi diji dijaw nono.”

Aar ci, “Änyängä läti mine ange yunga yiru!”

⁵ No, ngwugatu bartadalu kobanu ngwü'tü. Ngwube ele ngwogworenyani.

⁶ A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ape bartadalu nggwoo aar ari, “Bartad nggwee ngwudi yin gwuru gwa'ti jaw giyobo ndi ji ki'du gidi gobo.” ⁷ Aar gekajidi ngwuja'ri ndi ari aar ngwe ellang diyängü didi gur gati ga'riji yimoya ati aar gu gatu ngwüjü ngwuru Garany. ⁸ Ngwaalu ngwudi gatidi ngwoo ngwuma aar je ätäda ngwüriny ngwani Diyäng didi Yin ngwuma gu ani gwur'tal 'di gomon gidi gwe-neng. ⁹ No, ngwuja'ri ngwuma äti ngwäyänü ngwanni ngwondaja ngwe dijir dani Ärmiyä gwanni gwaru, “Lima ape bartad gwuru buta 'di tä'räl (30) gwanni gwüllü gwe ngwüji ngwudi Yijiräyil ngindeng, ¹⁰ gwuma aar ape gwuma aar gwe ellang diyängü didi gur gati ga'riji yimoya anaku car nyi gu Deleny.”

A Bilatij otaci Yicungalu

(Murkuj 15.2-5; Luka 23.3-5; Yuwana 18.33-38)

¹¹ A gaji nggoo, a Yicu dünäci Bilatijingalu gwuru deleny. A Bilatij otacalu ngwuci, “Nga gwuru deleny didi Ngwüyäwüde?”

Ngwuci, “Yäy yiru gu anaku ara gu!”

¹² Anni ma ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga ü'ridä ngwuja'ri nono ngwuru yi'duru, ngwugwugwundi ngwuje 'ti gwä'räcänü. ¹³ A be Bilatij otacalu ngwuci, “Nga gwa'ti 'dingina ngwuja'ri ngwee ngwü'ridädärä

je nono?" ¹⁴ Aa'ti Yicu gwä'räcänü ngwa'ti aru 'dang. A ngwaalu elalu deleny de gwulleny.

Aar obalu Yicung gwe

(Murkuj 15.6-15; Luka 23.13-25; Yuwana 18.39-19.16)

¹⁵ Ati be deleny äbräji giyomon yidi yi'rinyinä ndi gwä'däcä ngwüjü dijälü de'te pu diju korkon dannii dīmīnäär. ¹⁶ A be gur ge'te ji gige'taar korkon ndi ari gati äbīngīnī ngwūjānū gani Barabaj. ¹⁷ Anni ma ngwūjī ngwonyadu o'rajidalu, a je Bilatij otacalu ngwuje ci, "Ngaa liminü nga je gwä'däcä yärüngälü, Barabajingalu walla Yicung gwanni Gwubrutar yelenya?" ¹⁸ Ndi ari Bilatij gwülingidī ngindenga gwäpījäär Yicung yi'dünyü.

¹⁹ Anni ju Bilatij ndi jalu gididu'rala didi pī yelenya, a daw düngün ükacä ngwuja'ri ngwuci, "Aa'ti nga gwa akani dijü nono ndoo, diru dījī dijaw nono dilingid dītīny diki da'ti nyi gäbīcä gwene gwani nginde."

²⁰ A be ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga icäji ngwüjü aar je gwürlī aar minī ndi aar je gwä'däcä Barabajingalu aar be 'rinye Yicung.

²¹ A je be Bilatij otacalu, "Ngaa liminä yärüng ngwūjī ngwee rom nga je gwä'däcälü?"

Aar ci, "Barabaj."

²² A je be Bilatij otacalu, "Nyi be ärri Yicunga gwanni Gwubrutar yelenya?"

A be ngindenga 'dar ari, "Pädi kü'ri!"

²³ A je deleny otacalu, "Ange gwuru, yi'ral yiru ange yärüng je yiki?"

Aar be ürri dula gwullený aar ari, “Pädi kü'ri!”

²⁴ Anni ma deleny dani Bilatij engga ndi ari yi'ral giyee yä'tüdi yadi elada gweere yadi manni ele ndi gäbici ngwüjü aar 'di'ri güündä, ngwü'di'ri ngwape yaw ngwuni ngwuy nono ngwäyänü ngwüji ngwari, “Äny gwujaw nono giyün yidi diji ndee, ombajar je yalu yiru!”

²⁵ A ngwüji ondaci 'dar aar ari, “Yin yüngün aar ji giyigo'ro yäri na giyiji yäri!”

²⁶ A je be Bilatij gwä'däcä Barabajingalu ngwube ape Yicung aar pi lalac le ngwätädä ngwüjü aar gwe ele ndi pä kü'ri.

*A gwu'tulu ärrü Yicung yidäpängä
(Murkuj 15.16-21; Yuwana 19.2-3)*

²⁷ A be gwu'tulu gwudi deleny dani Bilatij ape Yicung aar gwe ele ngwu'dun ngwudi yeleny aar gwä'rä gi'du gidi gwu'tulungalu 'dar aar gwä'räji Yicung nono. ²⁸ Aar gwallada ngwureda ngwüngün aar giki direda duri. ²⁹ Aar 'räji ngwügä dir'ta aar je ülläci ki'ra aar gi'tiji guura gidi yeleny kuy gidi gaama aar üllicänü yidäpängä ati aar ari, “Agannar Delenya didi Ngwüyäwüd!” ³⁰ Aar gwonynya nono aar apada guura ati aar ge pi ki'rala. ³¹ Anni ma aar gu ärrü yidäpängä, aar gwallada direda danni digikaar aar gekaci ngwureda ngwüngün aar gwe ele ndi pä kü'ri.

*Aar pä Yicung kü'ri
(Murkuj 15.22-32; Luka 23.26-43; Yuwana 19.17-27)*

³² Anni ma aar ji ndi ele, aar mbudi gurnga le ge'te gidi ngwaalu ngwani Giruwan gani Jamaan, aar üpiyi güü'ri yiima ye. ³³ Aar obani ngwaalu ngwani Jüljüjä (ngwani ngwaalu ngwudi guya gidi gi'ra gidi diji).* ³⁴ Aar ätäädä Yicung di'rica diläganänü ngwuji'rindi ngwe nunnu ngwiyi, anni mung je ngille, ngwu'donya ndi iyi. ³⁵ Anni ma aar päädä kü'ri, aar ape ngwureda ngwüngün aar gu gatada yu'ru aar je giginanu. ³⁶ Aar jalu ngenone aar gu etadi. ³⁷ Ki'rala kü'ri, ngwuja'ri ngwanni ngwugekajajaar gu ngwüllinä ngwaru nu, YICU GWURU NGGWEE, GWURU DELENY DIDI NGWÜYÄWÜD. ³⁸ Aar je pä ngwu'ram ngwe rom, de'te kaama na de'te kängir. ³⁹ Ngwüji ngwanni ngwumillidu kayalu ngeno, aar lo ngwuja'ri ngwonyadu aar ci yi'ra yegen gwo'ro'dong gwo'ro'dong ⁴⁰ aar ari, "Nga nggwee gwanni gwaru gwadi päädä gobalu nga 'di'riyälü yomon tä'räl, gälängidiyā be ligo'ro lunga! Üllädälü kü'rälä, manari nga gwuru gwanni gwuru Giji gidi Ngwaalu!"

⁴¹ A ngwur'dal ngwanni gwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo na mbumbunga ärrä Yicung yidäpängä 'to aar ari, ⁴² "Nginde gwügilängidiyā ngwüjü ngwu'ter ngwu'ti be burna ndi gälängidiyi ligo'ro lüngün. Nginde gwaru gwuru Deleny didi Yijiräyil! Gäbicä ngwüllädälü gwenene kü'rälä gwa ar gu be ämnädä Ngwaalu. ⁴³ Nginde gwämnäcä Ngwaalinga, a be Ngwaalu gälängidiyi gweneno

* **27:33** 27.33 Ngwaalu ngwo gwuru gidotr gwuru nono guya gidi gi'ra gidi diji. **27:35** 27.35 Mäjimür 22.18

manari gwümining, ndi ari nginde gwaru, 'Äny gwuru Giji gidi Ngwaalu!' " ⁴⁴ A gu ngwu'ram ngwoo ngwüpädäär je ngwe giyü'ri lo 'to.

A ligi'rim 'tü ndi Yicu

(Murkuj 15.33-41; Luka 23.44-49; Yuwana 19.28-30)

⁴⁵ 'Tu'tu gilingen lidünälä 'di a gaji ele ngwuru tä'räl (3) a dirim elalu mogeny gidiyängälü 'dar.

⁴⁶ Gaji giru tä'räl (3) a Yicu gatu dula gwulleny ngwari Yibriyängä, "Eloye, Eloye lama jabaktani?" Yani ndi ari, "Ngwaalu ngwüny, Ngwaalu ngwüny, nga gwuma arra miny gatani?"

⁴⁷ Anni ma gu ngwüji 'dingini ngwoko ngwanni ngwüdünädälä ngeno, aar ari, "Nginde gwurnida İliyäng." ⁴⁸ Kaji nggoo no, a diji de'te 'denggegenanu, gwalajanu ngwapa libä ngwurtiyi giyaanu yula ngwugekaji gidirula ngwudingaci Yicung ngwiyi. ⁴⁹ A be ngwüji ngwoko ari, "Gäbücär 'di aar engga manari İliyä gwila gwung gilängidiyi."

⁵⁰ Anni ma Yicu gatu dulala gwulleny mana, a ligi'rim 'tü.

⁵¹ A gaji ge'te ge'te nggoo, a dired dannı dülliyärälü gidrü kobanu ngwüdiritinänü 'tu'tu ki'rala 'di ngwobani koralu ngwuranu rom, a diyäng lagadalu a yo'rr upanu tütrüd. ⁵² A ngwumomo igtänälü na ngwanginu ngwudi ngwüji ngwonyadu ngwanni ngwuju'ru ngwayu gwerre, 'di'ri'tälü ngwumidu. ⁵³ Aar 'tüdä ngwumomanu, anni ma Yicu 'di'ri, aar ele aar äni kündär ganni giju'ru a je ngwüji ngwonyadu engga.

⁵⁴ Anni ma kumndan gidi gwu'tulu gi'du küü'ri tudini (100) a lanni lijaar le ndi etadi ndi Yicung, engga diyäng ngwulagadalu aar engga yi'ral 'dar giyee yima ji, a je yedeny eny gwulleny aar ari, “Didanu nginde gwuru Giji gidi Ngwaalu!”

⁵⁵ Ngwaw ngwonyadu ngwuju ngenone ndi ombajidi ngwüdünü ngwaalu ngwolanu. Ngwugwujana Yicung 'tu'tu Jälil aar äpiji yiru. ⁵⁶ 'Denggenanu, Märiyäm gwani Mäjidäliyä gwuju, na Märiyäm nanni gwudi Yagub na Yüjib, na nanni gwudi yiji yidi Jäbädi.

Gatidi gwudi Yicu

(Murkuj 15.42–47; Luka 23.50–56; Yuwana 19.38–42)

⁵⁷ Anni ma ngwaalu ru digera, a gur ge'te ginänü ila ngwaalu ngwani Rama gani Yüjib, nginde gwuru 'to doo'ra didi Yicu. ⁵⁸ Ngwelaci Bilatijing ngwotacalu ngwanginu ngwe ngwudi Yicu. A Bilatij dinga ngwuja'ri ndi ari aar je ätäda. ⁵⁹ A Yüjib ape ngwangina gwudi Yicu ngwuje pä direda nono dijaw nono diru lari. ⁶⁰ Ngwape ngwuge'te gidimomanu düngün dannu diyang dipiding ko'rr ngwüdäti'riyä go'rralu gipa ngwügwü'rübäji kiyi gidi dimomo ngwele. ⁶¹ A Märiyäm gwani Mäjidäliyä na Märiyäm mana gwu'ter, aar ji ndi jalu ngenone aar gwomajidanu dimomonga le.

Etadi gidimomo

⁶² Bigänü nggwoo, anni ma gomon gidi Ja'rimani ele, a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na Ngwübärriji o'rajidalu ndi Bilatij aar ci, ⁶³ “Gwani deleny, änyängä lidiwayina

ngwuja'ri ngwudi di'duru ndoo da'tina ayu ndi ari gwaru, 'Gwadi ayi ngwube jalu yomon tä'rîl gwa aar be 'di'riyälü gwumidu.' ⁶⁴ Yäy gu no, dīngādī ngwuja'ri aar etadi gidimomo 'di a yomon ru tä'rîl nunnu aa'ti ngwoo'ra ngwüngün ngwila ngwape ngwangina ngwüngün yu'rimi la be ci ngwüjü nu gwuma 'di'ri giyi'ranyanu. İ'däjänü nggwee gwudi gwodaning gwa be kani ndi İ'däjänü gwudi gwerreng."

⁶⁵ A je be Bilatij ci, "Apar ngwangida, İndär ngaa etadi gidimomo anaku minä gu." ⁶⁶ No, aar ele aar acaji dimomo mama aar ngidä aar ge'tani ngwangida ndi aar gu etadi.

28

'Di'ri gwudi Yicu

(Murkuj 16.1-8; Luka 24.1-12; Yuwana 20.1-

10)

¹ Anni ma gomom giru Kwo'ra tä'rîl ele, dilu danu komon ganni giru gi'ra giyomon Kwo'ra tä'rîl, a Märiyäm gwani Mäjidäliyä na Märiyäm gwu'ter 'di'ri aar ele ndi ombaja dimomo.

² A ngwaalu lagadalu gwulleny, ndi ari gi'rr gidi Deleny güllü kerala ngwele ngwäbri go'rra gیلانگیر gidimomo nggu jala. ³ Giru ngwäyänü nono gwele ma gere enyanu, a ngwured ngwüngün bidi pupu'rul nono guurumu.

⁴ Anni ma ngwangida engga, a je yedeny eny aar didi'ri aar ru nono ngwüjü ngwayu.

⁵ A gi'rr ci ngwayu ngwoo rom (2), "Ara je 'ti yedeny İti, nggwülingidi ndi ari ngaa liminä Yicung gwanni gwüpädäär kü'ri. ⁶ Nginde

gwa'ti ngene. Nginde gwuma 'di'ri anaku arung gu. Ilar kuni ngaa ombaji ngwaalinga ngwanni ngwuge'taar gu. ⁷ İndädär puprang ngaa ondaci ngwo'ra ngwüngün ndi ari, 'Gwuma 'di'ri a nginde gwa je dalmacani gwele Jälil, a gwa aang engga ngenone.' Äny nggwee gwuma je ondaci gwenene."

⁸ A ngwaw 'di'rä gidimomalu aar gu iladanu, liti je yedeny aar be jyanu gwuleny aar abrada ndi ondaci ngwo'ra ngwüngün. ⁹ Aar dirbäni Yicungalu ngwuje ci, "Nggwaganna je." Aar ila 'dünggüngün aar mätädä yoralu yüngün aar kwucalu yirku ye. ¹⁰ A je Yicu ci, "A je 'ti yedeny iti indär ngaa ondaci ngwänggäri aar ele Jälil liny engga ngenone."

A ngwangida ape ngwuja'ri

¹¹ Anni ma ngwaw ji ndi ele kayalu, a ngwangida ngwoko abri aar äni kündär aar ondaci ngwur'dala ngwanni ngwuru ngweleny yi'ral ye 'dar yanni yima ji. ¹² Anni ma ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny o'rajidalu mbumbunga le, aar ombaji yi'ral ndi ari aar dinga ngwangida ngwü'rinyä nono ngwonyadu ¹³ aar je ci, "Arar, 'Ngwoo'ra ngwüngün gwuma ila dilu de gwuma aar ape yu'rimi nyii lindru.' ¹⁴ Manari ngwuja'ri ngwee gwuma obani gideleny, diny gäbici da jyanu la je 'tüyi gidirbänü." ¹⁵ No a ngwangida ape ngwü'rinyä aar je ärrü anaku ma aar je gu ci. A ngwuja'ri ngwee badalu 'dar Ngwüyäwüd 'di gomon gidi gweneng.

Ge'te giyiiru yanni yipa
(Murkuj 16.14-18; Luka 24.36-49; Yuwana
20.19-23; Yiiru 1.6-8)

¹⁶ A be ngwoo'ra ngwoo 'di na gwe'te (11), 'di'ri aar ele Jälil aar allu ken ganni genggaca je Yicu ndi aar gu ele. ¹⁷ Anni ma aar engga, aar kwucalu yirku ye a be loko ümimänü. ¹⁸ A je be Yicu ilijä ngwuje ci, “Yelenya 'dar kerala na gidiyängälü, yima aar nje ätäda. ¹⁹ Yäy gu no, indär ngaa ondaci ngwüjü giyen 'dar aar nyi gwuji ngaa je nyinyi ngwüriny ngwe ngwudi Papa na gwudi Giji na gwudi Ligir'im lanni Liju'ru. ²⁰ Ngaa je enggaci aar 'dengenaci ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwenggaca je. A 'didanu a la ji giyomonalu 'dar 'di a didlä medadi.”

Laro Bible (Bible)
Laro NT

copyright © 2020 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Laro)

Contributor: ECS Diocese of Khartoum Translation Department

This text box needs to have content for PT9 to upload is to the DBL.
All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

80c639f7-4569-5ffa-a77d-5df4c223631f